

**SUSTAINABLE
DEVELOPMENT
&
COMPETITIVENESS
OF
REGIONS**

Collective monograph Volume 4

***COVID-19: CHALLENGES, RISKS AND
OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE REGIONAL
DEVELOPMENT***

Academic publishing house "Talent"

University of agribusiness and rural development

Plovdiv, 2021

COLLECTIVE MONOGRAPH

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF REGIONS

Volume 4

*COVID-19: CHALLENGES, RISKS AND OPPORTUNITIES FOR
SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT*

Academic publishing house "Talent"

University of agribusiness and rural development

Plovdiv, 2021

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ НА РЕГИОНИТЕ

Том 4

*COVID-19: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, РИСКОВЕ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА
УСТОЙЧИВОТО РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ*

Академично издателство „Талант“

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Пловдив, 2021

Scientific team

Head and Editor:

Ognyana STOICHKOVA

Professor, Ph.D. University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: ostoichkova@uard.bg

Authors:

Natalia STOYANOVA

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: nstoyanova@uard.bg

Valentina MARINOVA

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: vmarinova@uard.bg

Pavlina DIMITROVA

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: pdimitrova@uard.bg

Vladimir ARSOVSKI

Ph.D. student, University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: advlado@gmail.com

Ivo DIMITROV

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: ivoadimitrov@abv.bg

Georgi KESOV

Assist. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: g.kesov@abv.bg

Katrin KRAHTOVA-NASTEVA

Assist. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: dockrahtova@yahoo.com

Detelina SMILKOVA

Assoc. Professor, Ph.D. University of agribusiness and rural development, Plovdiv, BULGARIA

E-mail: smilkova.detelina@gmail.com

Scientific reviewers:

Georgi GEORGIEV

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv,
BULGARIA

E-mail: ggeorgiev@uard.bg

Aleksandar DAVCHEV

Assoc. Professor, Ph.D., University of agribusiness and rural development, Plovdiv,
BULGARIA

E-mail: a.davchev@uard.bg

Sustainable development and competitiveness of regions. Volume 4: *COVID-19: CHALLENGES, RISKS AND OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT*. Collective monograph. Academic publishing house "Talent", University of agribusiness and rural development, Plovdiv, 2021, 132 p. Editor: Prof. Ogniana Stoichkova, Ph.D.

First edition

Responsibility for the authenticity and accuracy of quotations, names and other data, as well as respect for intellectual property, lies with the authors.

The monograph is initiated by the Department of Economics and Finance and it has been published with the support of the Institute of regional studies at the University of agribusiness and rural development, Bulgaria.

© Academic publishing house "Talent"
University of agribusiness and rural development
Plovdiv, 2021

<http://science.uard.bg/>

UARD Collective monograph series

ISSN: 2603-4824

CONTENTS

СЪДЪРЖАНИЕ

EXECUTIVE SUMMARY	10
РЕЗЮМЕ	10
COMPETITIVENESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRI-FOOD SECTOR ..	12
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА АГРОХРАНИТЕЛНИЯ СЕКТОР	12
EFFECTS OF THE PANDEMIC ON THE AGRICULTURAL MARKETS WORLDWIDE ..	12
Natalia Stoyanova	12
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria</i>	12
ЕФЕКТИ ОТ ПАНДЕМИЯТА НА ПАЗАРИТЕ НА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПРОДУКЦИЯ В СВЕТОВЕН МАЩАБ	12
Наталия Стоянова	12
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	12
THE OPPORTUNITIES FOR ORGANIC AGRICULTURE AND PRODUCTION OF ORGANIC PRODUCTS ON THE TERRITORY OF LAG "TUTRAKAN – SLIVO POLE" .	27
Valentina Marinova.....	27
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria</i>	27
ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ И ПРОИЗВОДСТВО НА БИОЛОГИЧНИ ПРОДУКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ „ТУТРАКАН - СЛИВО ПОЛЕ”	27
Валентина Маринова	27
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	27
FINANCIAL AND ACCOUNTING PROBLEMS OF THE REGIONAL ECONOMY	45
ФИНАНСОВИ И СЧЕТОВОДНИ ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА	45
ELEMENTS OF IFR IN THE CONTEXT OF THE COVID-PANDEMIC	45
Pavlina Dimitrova	45
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria</i>	45
ЕЛЕМЕНТИ НА ИНТЕГРИРАНАТА ФИНАНСОВА ОТЧЕТНОСТ В КОНТЕКСТА НА COVID ПАНДЕМИЯТА	45
Павлина Димитрова	45
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	45

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS AND LOCAL COMMUNITIES	57
УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ И МЕСТНИТЕ ОБЩНОСТИ	57
ENVIRONMENTAL ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: INTERACTION OR OPPOSITION	57
Vladimir Arsovski.....	57
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria.....</i>	<i>57</i>
ЕКОЛОГИЧНО ОРИЕНТИРАНА ИКОНОМИКА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ИЛИ ПРОТИВОПОСТАВЯНЕ.....	57
Владимир Арсовски.....	57
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	<i>57</i>
INSTRUMENTS FOR ASSESSMENT, AUDIT AND CONTROL OF FINANCIAL INSTRUMENTS	77
Ivo Dimitrov	77
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria.....</i>	<i>77</i>
ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА, ОДИТ И КОНТРОЛ НА ФИНАНСОВИТЕ ИНСТРУМЕНТИ	77
Иво Димитров	77
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	<i>77</i>
SOCIAL AND HEALTH SERVICES	100
СОЦИАЛНИ И ЗДРАВНИ УСЛУГИ.....	100
PREVENTIVE ACTIVITY IN HEALTHCARE	100
Georgi Kesov	100
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria.....</i>	<i>100</i>
ПРЕВАНТИВНАТА ДЕЙНОСТ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО	100
Георги Кесов	100
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	<i>100</i>
MANAGEMENT OF HEALTH PROJECTS	112
Katrin Krahtova-Nasteva	112
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria.....</i>	<i>112</i>
УПРАВЛЕНИЕ НА ЗДРАВНИ ПРОЕКТИ.....	112
Катрин Крахтова-Настева	112
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	<i>112</i>

HEALTH CARE IN THE EU	123
Detelina Smilkova.....	123
<i>University of agribusiness and rural development, Bulgaria</i>	123
ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В ЕС	123
Детелина Смилкова.....	123
<i>Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив</i>	123

EXECUTIVE SUMMARY

PE3IOME

The global spread of the coronavirus pandemic (COVID-19) worldwide since the beginning of 2020 and the measures introduced to curb it have been reflected in a significant decline in global economic activity, which was most pronounced in the second quarter of the year. The decline in real GDP on a chain basis in the second quarter was observed simultaneously in all geographical regions, and its depth is unprecedented for the period after World War II (-11.8% in the euro area, -9.1% in the US and -7.9% in Japan). In response to these developments, economic policy in all affected countries has been geared towards strong relief and the adoption of major fiscal and monetary incentives.

The behavior of governments and central banks influenced the price dynamics of the main asset classes. Unprecedented volume of incentives led to further detachment of market dynamics from economic development. The initial drop in prices was caused by high uncertainty, but was quickly offset by major indices of the abundant liquidity of large-scale stimuli that were not well targeted.

Within one week (March 9-13) huge, for some asset classes historically, declines in the range of 40 to over 55% of their value were realized. Terms such as "lockdown" and "new normality" have appeared. Different asset classes differently "suffered" the development of panic related to the helplessness of states to adequately respond quickly to the development of the pandemic.

After that, the world is not the same anymore...

Current monograph presents a new view on the effects of the pandemics in different sectors and aspects and offers some useful recommendations for future development in the following main sections:

- Competitiveness and sustainable development of agri-food sector;
- Financial and accounting problems of the regional economy;
- Sustainable development of regions and local communities;
- Social and health services.

A special focus is put on green economy and organic production, new opportunities for financial support and healthcare management and services for sustainable regional development.

COMPETITIVENESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRIFOOD SECTOR

КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА АГРОХРАНИТЕЛНИЯ СЕКТОР

EFFECTS OF THE PANDEMIC ON THE AGRICULTURAL MARKETS WORLDWIDE

Natalia Stoyanova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ЕФЕКТИ ОТ ПАНДЕМИЯТА НА ПАЗАРИТЕ НА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПРОДУКЦИЯ В СВЕТОВЕН МАЩАБ

Наталия Стоянова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Резюме: Разпространението на пандемията от коронавирус (COVID-19) в световен мащаб от началото на 2020 г. и въведените мерки за нейното ограничаване се отразиха в значително понижение на глобалната икономическа активност, което беше най-силно изразено през второто тримесечие на годината. Спад на реалния БВП на верижна база през второто тримесечие се наблюдаваше едновременно във всички географски региони, като дълбочината му е безпрецедентна за периода след Втората световна война (-11.8% в еврозоната, -9.1% в САЩ и -7.9% в Япония). В отговор на тези развития икономическата политика във всички засегнати държави беше насочена към силно облекчаване и приемане на големи фискални и парични стимули.

Поведението на правителствата и централните банки повлия на динамиката на цените на основните класове активи. Безпрецедентните по обем стимули доведоха до допълнително откъсване на динамиката на пазарите от икономическото развитие. Първоначалният спад в цените бе причинен от голямата несигурност, но бързо бе компенсиран при основни индекси от изобилната ликвидност на големите по обем стимули, които не бяха добре насочени.

В рамките на една седмица (9-13 март) бяха реализирани огромни, за някои класове активи исторически, спадове в рамките на 40 до над 55% от стойността им. Появиха се термини от типа на „lockdown“ и „нова нормалност“. Различните класове активи различно „понесоха“ развитието на паниката свързана с безпомощността на държавите за адекватна бърза реакция срещу развитието на пандемията.

ВЪВЕДЕНИЕ

Разпространението на COVID-19 и предприеманите мерки за неговото ограничаване и справяне със здравната и задълбочаващата се икономическа криза в световен мащаб водят до нарастване на предизвикателствата пред земеделското производство и агрохранителната индустрия.

От една страна, това създава реална опасност от нарушаване на производството и преработката на селскостопански продукти, предвид затрудненията в доставките на необходимите средства за производство, както и поради задълбочаващия недостиг на работна ръка за изпълнение на основните дейности в отрасъла, породени от прилагането на задължителните мерки за безопасност, въведени за преодоляване на коронавируса епидемията.

Като особено чувствително се очертава производството на продукти, които са с висока добавена стойност, трудоемки и с кратък срок на съхранение, като плодове изеленчуци, месо, млечни продукти, риба и рибни продукти.

С цел ограничение на разпространението на вируса COVID-19 на територията на цяла Европа бяха наложени гранични ограничения. Ограничаването на свободата на движение и другите координирани ограничителни мерки бяха необходими за спасяването на човешки животи, но тези мерки доведоха до сериозно забавяне на икономиката, както и до закъснения при доставките на стоки и услуги от критично значение за земеделското производство и преработка.

Всички тези мерки оказаха сериозни нарушения във веригите на доставка, както по отношение на суровинна обезпеченост, така и по отношение на реализацията на крайните продукти, както на производителите така и на преработвателните.

Извънредната ситуация с корона вируса поставя земеделските производители и преработвателните на земеделска продукция във все по-трудно положение, а последиците от това ще се наблюдават през цялата 2020/2021 година и след нея, съгласно доклад на фермерската организация Копа-Коджека.

Селскостопанският сектор е изправен пред множество предизвикателства, сред които забавен или невъзможен износ, труден достъп до работна ръка, промяна в потребителските нагласи.

На практика, развитието на коронакризата нарушава нормалното функциониране на цялата верига на доставка на храни, което създава икономически смущения в селскостопанския сектор и води до ликвидни и икономически проблеми за земеделските производители и предприятията в областта на преработката и маркетинга на селскостопански продукти.

Извънредната ситуация на ниво ЕС неминуемо рефлектира и върху българските земеделски производители и преработватели, включително и при изпълнението на техните инвестиционни намерения, финансирани по ПРСР 2014-2020 г. Само за последните няколко месеца са сключени над 200 анекса към договори за предоставяне на БФП, които основно са свързани с невъзможност за извършване в срок на планираните доставки или изпълнение на строително-монтажни дейности, тъйкато зависят от външни контрагенти в ЕС.

ИЗЛОЖЕНИЕ

1. Ефекти от пандемията на пазарите на селскостопанска продукция в световен мащаб

Глобалната икономическа активност се очаква да отбележи безпрецедентен спад през 2020 г. – много по-голям от този по време на Глобалната финансова криза от 2008-2009 г., в резултат на започналото от началото на годината разпространение на пандемията от коронавирус (COVID-19) Като цяло, пазарите на земеделски продукти и храни най-бързо реагират на наложените извънредни мерки.

Както показват данните на Организацията по прехрана и земеделие към ООН за цените на храните в световен мащаб в резултат от пандемията от коронавирус:

Най-общо, още в самото начало на обявяването на пандемия, цените отбелязват понижение, най-вече в резултат от спада в търсенето и от все по-влошаващите се икономически перспективи. Така например, ценовият индекс, който измерва месечните промени в цените на кошница от стоки, включваща зърнени култури, маслодайни растения, млечни продукти, месо и захар, се понижава през март с 4,3% спрямо февруари до ниво от 172,2 пункта.

Най-голямо понижение от 19,1% в рамките на месец бележи индексът на FAO за цените на захарта. Спадът е предизвикан от намаляване на потреблението, свързано с наложената карантина и блокада в много държави заради коронавируса, както и поради по-ниското търсене от производителите на етанол поради силното поевтиняване на суровия петрол. Ценовият индекс на растителното масло се понижи през март с 12% спрямо февруари в резултат на падащите цени на палмовото масло, което е свързано с понижаване на цените на рафинираните петролни минерални масла и нарастващата несигурност относно въздействието на коронавируса върху пазара.

През 2018 г. международните цени на храните се понижиха както в евро, така и в долари поради голямо предлагане и влошаване на перспективите пред търсенето в световен мащаб в резултат на наложените от страна на САЩ мита и опасения на пазарните участници за ответни мерки на засегнатите държави. През 2019 г. отслабеното глобално търсене продължи да действа в посока понижаване на международните цени на храните в долари (слабо повишение в евро поради обезценяване на валутния курс на еврото спрямо долара). Избухването на пандемията от COVID-19 преустанови низходящата динамика цените на храните (в евро и долари) и през първите девет месеца на 2020 г. беше отчетен растеж на годишна база поради презапасяване със стоки от първа необходимост на потребителите в засегнатите региони.

Друг фактор за поскъпването на храните на международните стокови борси бяха опасенията на пазарните участници, че големи държави производителки може да наложат ограничения върху износа на селскостопански продукти и/или да не са в състояние да съберат селскостопанската продукция в резултат на наложените ограничителни мерки и прекъснатите транспортни връзки.

Поведението на правителствата и централните банки повлия на динамиката на цените на основните класове активи. Безпрецедентните по обем стимули доведоха до допълнително откъсване на динамиката на пазарите от икономическото развитие. Първоначалният спад в цените бе причинен от голямата несигурност, но бързо бе компенсиран при основни индекси от

изобилната ликвидност на големите по обем стимули, които не бяха добре насочени.

Ако може да се характеризира поведението на финансовите инструменти през изминалата година с една дума това би била волатилност. Страховете на хората за бъдещото развитие на световната икономика и дори заплахата за физическото оцеляване доведе до паника и безпрецедентни спадове на повечето класове активи в началото на март. В рамките на една седмица (9-13 март) бяха реализирани огромни, за някои класове активи исторически, спадове в рамките на 40 до над 55% от стойността им. Появиха се термини от типа на „lockdown“ и „нова нормалност“.

Различните класове активи различно „понесоха“ развитието на паниката свързана с безпомощността на държавите за адекватна бърза реакция срещу развитието на пандемията.

Тоталното изолиране на хората и затваряне на цели държави и сектори на икономиките, доведе до безпрецедентна нужда от намеса на държавата в икономиката.

2. Пазар на селскостопански продукти и храни в страната

Данните за периода март – юни 2020 г. сочат понижаване на цените на годишна база на някои зеленчуци (най-вече картофи, лук и зеле) в рамките на около 20-30%. Това, обаче, касае сравнително малка част от годишния обем на производството на тези продукти и не е показателно за спад на приходите на секторно ниво.

При плодовете от местно производство, които се предлагат по това време на годината, към момента не се очертава тенденция на намаление на цените.

Цените на повечето основни продукти от животински произход се движат над нивата отпреди една година. Към м. юни 2020 г. само пилешкото месо и яйцата се търгуват по-евтино отколкото по същото време на миналата година.

Трябва да се има предвид, че цените на селскостопанските продукти зависят от множество фактори, влияещи на търсенето и предлагането на пазара, като обем на производството през съответната година (не само в страната, но и в световен мащаб), разходите за производство, доходите и предпочитанията на потребителите. В този смисъл, би било трудно да се определи точно каква част от изменението на цените на селскостопанските продукти се дължи конкретно на пандемията от COVID-19.

Производителите на зърнени, маслодайни, протеинови и други полски култури също следва да възползват от подкрепата по мярката за COVID-19, въпреки че в резултат от по-високата си конкурентоспособност и пазарен потенциал те се справят по-успешно в кризисни ситуации, подобни на настоящата. Средният размер на плащането на един зает в стопанството, изчислен на база данни от проведените анкети в бранша, възлиза на 30 лв., които включват закупуване на основни лични предпазни средства – маски, ръкавици, дезинфектанти и др.

С оглед своевременна подкрепа на ликвидността на операторите в отрасъла и създаване на възможност за нормално протичане на производствения процес в оставащия период до края на стопанската година, компенсацията по извънредната мярка следва да бъде предоставена в най-кратки срокове, още в рамките на текущата година.

Както е отбелязано по-горе, поради невъзможност да се определи на този етап конкретният размер на финансовите загуби на стопанствата от

разпространението на коронавируса, при разпределението на финансовия ресурс като основен критерий се възприема размерът на направените допълнителни разходи по прилагане на противоепидемичните мерки в земеделските стопанства и предприятията от хранително-вкусовата индустрия.

Предвид факта, че секторите от растениевъдството и животновъдството имат различна специфика, следва да бъде използван еднакъв подход при набавянето на данни за извършени извънредни разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата при спазване на ограниченията, като за база се използва броят на заетите лица.

Отчитайки особеностите в дейността на различните по размер земеделски структури и с цел постигане на по-голяма справедливост при разпределението на средствата между тях, стопанствата се обследват по различни класове, в зависимост от броя на отглежданите животни или от размера на площите със съответната култура. В този разрез се разглеждат и данни за заетите в отделните производства.

С оглед осигуряване на максимално достоверни данни за допълнително направените разходи от земеделските стопанства и МСП за изпълнение на въведените със заповеди на здравния министър задължителни санитарно-хигиенни мерки, МЗХГ извърши анкетно проучване сред земеделския бранш и преработвателните предприятия. Анкетата обхваща всички възможни аспекти, свързани с наложените ограничения и изискващи допълнителни разходи за осигуряване на оптималното им прилагане. От тук произтичат извънредни разходи за:

1. Закупуване на:
 - дезинфектанти
 - оборудване за дезинфекция
 - маски
 - ръкавици
 - предпазни облекла
 2. Осигуряване на допълнителни източници на вода (цистерни и др.) за лична хигиена
 3. Оборудване на места за преобличане, хранене и почивка, допълнителни санитарни възли
 4. Работна заплата за допълнително наети лица поради карантиниране на основни работници
 5. Работна заплата за допълнително наети работници поради епидемиологични изисквания за съблюдаване на дистанция
 6. Транспорт на работници
 7. Осигуряване на леглова база на сезонни работници
 8. Съхранение, обработка и логистика на бързоразваляща се продукция
 9. Разходи за дигитализация за осъществяване на дистанционна работа
- Независимо, че в обхвата на подкрепата попадат сектори от растениевъдството и животновъдството с различна специфика, при проучването за извършените извънредни разходи е използвана обща методическа рамка за обработка на данните, необходими за анализа, която се базира на няколко ключови елемента:

➤ еднакъв подход при събиране на данните за изчисляване на повишените разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата и тяхното свързване със заетите;

➤ двустепенно претегляне на повишените разходи на един зает (на база девиацията в броя на заетите в анкетираните стопанства към средния брой на заетите в съответния клас специализирани стопанства, както и по отношение на претегляне на средните разходи на един зает за всяко производство между отделните стратифицирани класове стопанства);

➤ пренасяне на изчислените средни разходи на зает в отделните сектори на стопанство при получено като произведение на повишените разходи на заетите по производства към средния брой на заетите в различните класове стопанства.

Като резултат от възприетия подход се изчислява среднопретегленият разход на един зает за всеки сектор, който да бъде база за определяне на средното плащане на едно стопанство в съответната група от отделните производствени направления.

Таблица 1. Оценка на изменението на приходите от основни селскостопански продукти за периода март - юни 2020 г., сравнено със същия период на 2019 г.¹

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
Плодове и зеленчуци - общо, в т. ч.:				
Зеленчуци - общо основни продукти, в т. ч.:	212,9	213,2	0,3	0,2%
оранжерийни домати	79,4	79,4	-0,02	-0,03%
оранжерийни краставици	37,9	47,3	9,4	24,7%
домати - полско производство	14,4	16,2	1,8	12,7%
краставици - полско производство	3,7	4,7	1,0	25,8%
пипер	27,5	26,7	-0,8	-2,8%
картофи	31,6	21,9	-9,7	-30,8%
зеле	5,1	4,1	-1,0	-19,2%
моркови	2,6	2,4	-0,2	-9,2%
лук	2,7	1,9	-0,7	-26,9%
чесън	0,68	0,89	0,2	32,4%
дини	3,7	3,7	-0,04	-1,1%
пъпеши	3,7	4,1	0,5	13,5%
Плодове - общо основни продукти, в т. ч.:	145,9	164,3	18,3	12,6%

¹ Източник: НСИ

* Среден списъчен брой на наетите лица по трудово или служебно правоотношение (на пълно и непълно работно време)

** Средносписъчният брой на персонала е изчислен по методика на МИЕ: Средносписъчен брой на персонала без лицата, които са по майчинство (код 1001) + наети лица по договори за управление и контрол (код 1400) + работещи собственици (код 1600) от „Отчет за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд”.

В същото време разчетите, основани на данни за средния брой животни/средния размер на площите и средната заетост в стопанствата в различните производствени направления и класове стопанства, показват, че с увеличаване на размера на стопанствата трудовата ефективност нараства, тоест един работник обслужва по-голям брой животни или съответно по-голяма площ. При по-големите стопанства разходите на 1 животно/1-ца площ са по-ниски от тези при по-малките.

В този смисъл, подкрепата следва да бъде съобразена както с допълнителните разходи на един зает, така и с броя на животните/площите като обективен критерий за справедливо разпределение на средствата за компенсация на извънредните разходи, свързани с прилагането на мерките за ограничаване на разпространението на COVID-19. Това означава, че плащането следва да бъде диференцирано по класове стопанства, което ще осигури адекватна компенсация на стопанствата, попадащи в различните групи.

3. Целева подкрепа от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони за противодействие на последиците от пандемията за селското стопанство и преработката на земеделски продукти

За преодоляване на преките и косвените последици от COVID-19 на европейско ниво се въведе целева извънредна мярка за подкрепа на земеделските стопани и малки и средни предприятия (МСП), особено засегнати от пандемията, финансирана със средства от ЕЗФРСР (2% от участието на Фонда в Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 г.).

Таблица 2. Оценка на изменението на приходите от основни селскостопански продукти за периода март - юни 2020 г., сравнено със същия период на 2019 г.

Продукти	Стойност на продукцията по цени на 2019 г. (млн. лева)	Стойност на продукцията по цени на 2020 г. (млн. лева)	Намаление/увеличение на приходи на годишна база	
			млн. лева	%
ябълки	4,1	6,3	2,2	53,7%
ягоди	11,1	13,6	2,5	22,8%
череша	116,0	121,4	5,3	4,61%
праскови	7,7	12,2	4,5	59,3%
кайсии	6,1	9,7	3,6	60,0%
круши	1,01	1,08	0,1	6,9%
Мляко - общо краве и овче, в т. ч.:	188,2	195,3	7,1	3,8%
краве мляко	160,7	168,2	7,5	4,7%
овче мляко	27,6	27,1	-0,5	-1,8%
Месо - общо, в т. ч.:	315,4	355,9	40,5	12,9%
пилешко	94,6	91,8	-2,8	-3,0%
свинско	123,6	161,5	37,8	30,6%
агнешко	64,0	67,0	3,0	4,7%
телешко	33,1	35,6	2,5	7,6%
Яйца	48,7	48,5	-0,1	-0,3%

Подкрепата цели да се предостави спешна помощ на земеделските производители и МСП, които се занимават с преработка, търговия или развитие на селскостопански продукти, за да се осигури непрекъснатост на тяхната стопанска дейност в условията на коронакризата.

Кризисната ситуация с COVID-19 се отразява негативно на всички производствени направления в земеделието и преработвателния сектор, като затруднения възникват както за малките и средни стопанства, така и за големите стопански субекти на територията на цялата страна. В този смисъл, с цел осигуряване на непрекъснатост на стопанска дейност, обект на подкрепа следва да бъдат структурите от всички направления на селското стопанство, както и МСП, занимаващи се с преработка и предлагане на пазара на селскостопански продукти.

Регламентът задава няколко основни параметри при разпределяне на извънредната помощ:

1. *Кои са бенефициентите на подкрепата* - земеделски стопани и малки и средни предприятия (МСП), които преработват и предлагат на пазара селскостопански продукти, включени в приложение I към ДФЕС, или на памук, с изключение на рибни продукти, като резултатът от производствения процес може да бъде продукт, който не е включен в обхвата на посоченото приложение.

Подпомаганите субекти са засегнати в една или друга степен от кризата, предизвикана от COVID-19.

2. *Какъв е размерът на подпомагането* – плащането следва да е под формата на еднократно платима сума; може да бъде диференцирано по категории бенефициенти и не трябва надвишава 7 000 EUR на земеделски стопанин и 50 000EUR на МСП.

Следва да се вземат предвид и всички други плащания към бенефициентите, предоставени по други инструменти за подпомагане на национално или европейско ниво, свързани с предотвратяване въздействието на кризата с COVID-19.

3. *Кога следва да бъде извършено плащането* – сумите трябва да бъдат изплатени до 30 юни 2021 г., при одобрени от компетентния орган заявления за подпомагане не по-късно от 31 декември 2020 г.

4. *Подпомагането следва да бъде предоставено въз основа на обективни и недискриминационни критерии*, с цел оптимално разпределение и насочване на ресурса към бенефициентите, които в най-голяма степен са пострадали от кризата. Поотношение на земеделските стопани, тези критерии могат да включват производствени сектори, видове селскостопанска дейност, селскостопански структури, видове търговия със селскостопански продукти и брой на наетите сезонни работници; по отношение на МСП тези критерии могат да включват видове сектори, видове дейности, видове региони и други специфични ограничения.

4. Оценка на последиците от кризата с COVID-19 върху земеделието и производството на храни в страната и определяне на подход за обективно и справедливо разпределение на разполагаемия ресурс за прилагане на извънредната мярка по ПРСР 2014-2020 г.

На този етап все още е рано да се направи цялостна оценка на евентуалните икономически загуби (от нереализирана продукция, от влошена пазарна конюнктура и пр.) за земеделските производители, тъй като за повечето сектори активният селскостопански сезон не е приключил. Изключение правят

розопроизводството, производството на декоративни растения и пчеларството, за които са налични данни за значително намаление на приходите от дейността на стопанствата спрямо предходната година (с над 30% за розовия цвят, с около 40% за декоративните растения и с близо 15% за пчелния мед), в резултат от почти пълното затваряне на реализационните канали на произведената продукция. Подобна ситуация се очертава и пред лозаро-винарския сектор, поради драстичното свиване на потреблението през периода.

С оглед своевременна подкрепа на ликвидността на операторите в отрасъла и създаване на възможност за нормално протичане на производствения процес в оставащия период до края на стопанската година, компенсацията по извънредната мярка следва да бъде предоставена в най-кратки срокове, още в рамките на текущата година.

Както е отбелязано по-горе, поради невъзможност да се определи на този етап конкретният размер на финансовите загуби на стопанствата от разпространението на коронавируса, *при разпределението на финансовия ресурс като основен критерий се възприема размерът на направените допълнителни разходи по прилагане на противоепидемичните мерки в земеделските стопанства и предприятията от хранително-вкусовата индустрия.*

Предвид факта, че секторите от растениевъдството и животновъдството имат различна специфика, следва да бъде използван еднакъв подход при набавянето на данни за извършени извънредни разходи, свързани с различни материални и технологични нужди в стопанствата при спазване на ограниченията, като за база се използва броят на заетите лица.

Отчитайки особеностите в дейността на различните по размер земеделски структури и с цел постигане на по-голяма справедливост при разпределението на средствата между тях, стопанствата се обследват по различни класове, в зависимост от броя на отглежданите животни или от размера на площите със съответната култура. В този разрез се разглеждат и данни за заетите в отделните производства.

С оглед осигуряване на максимално достоверни данни за допълнително направените разходи от земеделските стопанства и МСП за изпълнение на въведените със заповеди на здравния министър задължителни санитарно-хигиенни мерки, МЗХГ извърши анкетно проучване сред земеделския бранш и преработвателните предприятия.

5. Анализ на предприятия, преработващи селскостопанска продукция

В обхвата на подкрепата за преодоляване на последиците от COVID-19 следва да бъдат включени малки и средни предприятия, осъществяващи преработка/маркетинг на земеделски продукти, включени в Приложение I на Договора за функциониране на ЕС, които не са получатели на аналогично подпомагане по инструменти, финансирани от други програми.

Анализът показва, че в този обхват попадат предприятия от следните сектори:

1. месо и месни продукти;
2. мляко и млечни продукти, включително яйца от птици, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи мляко и млечни продукти;
3. плодове и зеленчуци, включително гъби;

4. пчелен мед и пчелни продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на продукти, наподобяващи/заместващи пчелен мед и пчелни продукти;

5. зърнени, мелничарски и нишестени продукти с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на хляб и тестени изделия;

6. растителни и животински масла и мазнини с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на маслиново масло;

7. технически и медицински култури, включително маслодайна роза, билки и памук, с изключение на производство, преработка и/или маркетинг на тютюн и тютюневи изделия, захар и сладкарски изделия;

8. готови храни за селскостопански животни (фуражи)

Таблица 3. Основни икономически показатели на нефинансови предприятия, преработващи селскостопанска продукция² за 2020 г.

Икономически дейности по КИД - 2020		Групи по големина според средносписъчния брой на персонала**	Предприятия (брой)	Наети лица* (брой)	Среден брой наети лица в едно предприятие** (брой)
Код	Наименование				
10.1	Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	470	16 467	35
		малки и средни	464	13 496	126
10.3	Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	Общо, в т. ч.:	420	7 361	18
		малки и средни	418	2 851	8
10.4	Производство на растителни и животински масла и мазнини	Общо, в т. ч.:	69	2 530	37
		малки и средни	68	570	10
10.5	Производство на мляко и млечни продукти	Общо, в т. ч.:	332	8 192	25
		малки и средни	329	7 053	112
10.6	Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	Общо, в т. ч.:	116	3 293	28
		малки и средни	113	1 957	104
10.91	Производство на готови храни за животни	Общо, в т. ч.:	95	1 445	15
		малки и средни	95	1 445	104
11.06	Производство на малц	Общо, в т. ч.:	2		
		малки и средни	2		
	Общо, в т. ч.:		1 504	39 288	26
	малки и средни		1 489	27 372	18

² Източник: НСИ

* Среден списъчен брой на наетите лица по трудово или служебно правоотношение (на пълно и непълно работно време)

** Средносписъчният брой на персонала е изчислен по методика на МИЕ: Средносписъчен брой на персонала без лицата, които са по майчинство (код 1001) + наети лица по договори за управление и контрол (код 1400) + работещи собственици (код 1600) от „Отчет за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд”.

По данни на НСИ, през 2019 г. в страната функционират общо 1 504 предприятия, преработващи селскостопанска продукция, от които 1 489 – малки и средни. Най-голям брой стопански структури – 81% от всички, осъществяват дейност в преработката на месо, мляко, плодове и зеленчуци.

Декларираните приходи от продажби (по неофициална информация на НАП) на разглежданите предприятия от ХВП общо за отделните сектори на преработката, в периода на въведеното извънредно положение (м. март – м. май 2020 г.) показват, че при някои производствени дейности е налице спад на реализирания оборот на годишна база. При производството на готови храни за животни той възлиза на 14,1%, при производството на малц – 9,4% и при производството и преработката на месо – 4,5%. При останалите дейности показателят бележи ръст, най-значим при производството на растителни и животински масла и мазнини.

Таблица 4. Приходи от продажби на предприятия, преработващи селскостопанска продукция за периода март-май 2019 г. и 2020³ г.

	Средномесечно за периода март-май 2019 (лева)	Средномесечно за периода март-май 2020 (лева)	Изменение март-май 2019/2020
Производство и преработка на месо; производство на месни продукти, без готови ястия	258 675 435	247 119 737	-4,5%
Преработка и консервиране на плодове и зеленчуци, без готови ястия	81 260 377	90 602 147	11,5%
Производство на растителни и животински масла и мазнини	158 815 048	183 553 230	15,6%
Производство на мляко и млечни продукти	124 317 759	133 618 144	7,5%
Производство на мелничарски продукти, нишесте и нишестени продукти	87 390 110	91 933 858	5,2%
Производство на готови храни за животни	59 580 663	51 154 090	-14,1%
Производство на малц	3 990 633	3 616 750	-9,4%

Независимо, че за част от производствените направления не се отчита спад на приходите за споменатия период, всички оператори извършват допълнителни извънредни разходи за изпълнение на задължителните противоепидемични изисквания и за преодоляване на предизвикателствата, свързани с недостига на работна ръка, което оказва влияние върху икономическа устойчивост на отделните субекти и на сектора като цяло.

В този контекст, за да може подкрепата да достигне до възможно най-широк кръг от предприятия и да допринесе за тяхната финансова стабилност и за съхраняване на капацитета им за изкупуване и преработка на земеделска продукция, следва да бъде предоставена възможност стопанските оператори да

³ Източник: НАП

могат да избират вида на плащането, което да получат. Предприятията, които са регистрирали съществен спад на оборота си за периода на извънредното положение над определен праг спрямо същия период на предходната година биха могли да получат помощ, представляваща процент от стойността на декларираните приходи/доходи от реализация на преработени селскостопански продукти за 2019 г. Преработвателите, които не отчитат понижение на оборота, могат да бъдат подпомогнати с плащане на едно заето лице, за направените от тях допълнителни разходи за спазване на санитарно-хигиенните изисквания и осигуряване на безопасни условия на труд.

Въз основа на данните от анкетното проучване за извънредните разходи на предприятията във връзка с COVID-19, изчисленият среднопретеглен размер на разходите на 1 зает възлиза на 270 лева.

6. Макроикономическа прогноза за периода 2020-2023 за икономически развития в България

Макроикономическата прогноза е изготвена въз основа на информация, публикувана до 14 декември 2020 г.⁴ При изготвянето ѝ са използвани данни на ЕЦБ и МВФ за развитието на глобалната икономика и паричната политика на водещите централни банки. Прогнозата е основана на допускането, че започналата от есента на 2020 г. втора вълна на разпространение на COVID-19 в България и другите европейски страни ще продължи до края на първото тримесечие на 2021 г. и ще бъде съпроводена със затягане на противоепидемичните мерки. Очакваме глобалната икономика да се свие с 4.9% през 2020г., докато спадът на реалния БВП в еврозоната ще бъде в размер на -7.3%. В съответствие с допускането за постепенно овладяване на разпространението на пандемията предвиждаме през остатъка от прогнозния хоризонт глобалната икономика да се върне към растеж.

В еврозоната възстановяването на икономическата активност се очаква да бъде по-бавно и продължително спрямо останалата част от света.

През 2020 г. международната цена на петрола се понижи съществено на годишна база както в долари, така и в евро, което се определяше основно от свитото търсене на суровината в резултат от разпространението на пандемията от COVID-19 в глобален мащаб и въведените ограничителни мерки. Съгласно допусканията за развитието на международната среда, очакваме цените на енергийните продукти в долари и в евро да следват тенденция към повишение през 2021-2023 г. поради възстановяването на глобалното търсене.

През 2020 г. беше отчетено поскъпване на международните цени на храните средно с 5.5%, което отразяваше повишеното търсене на определени продукти поради презапасяване на домакинствата в условията на пандемия, опасения на пазарните участници за събирането на селскостопанската реколта през летните месеци, нарушаването на международните доставки поради ограничителните мерки, както и въведените забрани в някои страни за износ на селскостопански продукти. Съгласно допусканията очакваме през 2021 г. международните цени на храните да продължат да нарастват със сходен темп до този от 2020 г., след което да се наблюдава стабилизиране на тяхното равнище.

През първите девет месеца на 2020 г. в България беше отчетено понижение на реалния БВП с -3.9% на годишна база. Общо за годината очакваме

⁴ Statement from the Members of the Tourism Task Force of the European Parliament on the Occasion of the European Tourism Convention (October 12th, 2020)

темът на спад да се ускори слабо до -4.0% в резултата на затягането на ограничителните мерки в страната и други европейски държави през четвъртото тримесечие на 2020 г.

От гледна точка на разходите за крайно използване, динамиката на реалния БВП ще се определя от негативния принос на нетния износ, докато вътрешното търсене ще има нисък положителен принос. Отрицателният принос на нетния износ се дължи на по-големият темп на спад на износа спрямо вноса на стоки и услуги.⁵

В същото време положителните развития по отношение на вътрешното търсене отразяват устойчивата динамика на частното потребление през първите три тримесечия на 2020 г. въпреки негативния шок от COVID-19, както и антицикличното въздействие на фискалната политика (по линия на по-високите разходи на правителството за потребление, инвестиции и нетни трансфери към домакинствата).

Тъй като предизвиканият от COVID-19 негативен шок е свързан в по-голяма степен с търсенето спрямо предлагането, предвижданията са през 2021 г. да се наблюдава отрицателно отклонение на БВП от потенциалното равнище на производство. В същото време негативните икономически шокове по отношение на предлагането ще се отразят в значително забавяне на темпа на растеж на потенциалния БВП, за което ще допринасят всички производствени фактори.

Преминаването към работа на непълно работно време, повишаването на равнището на безработица и излизането на хора извън работната сила ще допринасят за отрицателния принос на фактора труд за изменението на потенциалния БВП.

Предизвиканото от COVID-19 нарушаване на доставките и производствения процес, както и необходимостта от реорганизация на трудовата среда ще бъдат предпоставка за съществено свиване на положителния принос на общата факторна производителност. Пониженото натоварване на производствените мощности и потиснатата динамика на инвестиционната активност ще бъдат фактори за свиване на положителния принос на капитала.

През 2021-2023 г. предвижданията са⁶ икономиката да се върне към растеж и реалният БВП да нарасне съответно с 3.6% през 2021 г., 3.3% през 2022 г. и 3.2% през 2022 г. От гледна точка на структурата на растежа по елементи на крайното търсене се очаква формирането на положителен принос на нетния износ през 2021-2022 г. и запазването на положителните темпове на изменение на вътрешното търсене.

Подобряването на международната среда, намаляването на несигурността и възстановяването на заетостта в комбинация с постепенното прекратяване на дискреционните фискални мерки на правителството срещу COVID-19 ще бъдат фактори за промяна на структурата на вътрешното търсене в посока по-голям дял на частните компоненти (потребление и инвестиции). По-същественото подобряване на инвестиционната активност в края на прогнозния хоризонт и ускоряването на растежа на частното потребление ще бъдат предпоставка за по-висок растеж на вноса спрямо износа на стоки и услуги, с което нетният износ ще има отрицателен принос за растежа на реалния БВП през 2023 г. По отношение на потенциалното равнище на производство се

⁵ http://www.bnb.bg/PressOffice/POPpressReleases/POPDate/PR_20200319_BG

⁶ Viceconte, G. и Petrosillo, N. COVID-19 R0: Magic number or conundrum?, Infectious disease reports, vol. 12, ed. (1), 2020

очаква през периода 2021-2023 г. да се формира тенденция към ускоряване на темпа му на растеж до около 3.0% в края на прогнозния хоризонт. За това ще допринесе нарастването на положителния принос на общата факторна производителност и капитала, както и свиването на отрицателния принос на фактора труд в съответствие с прогнозираното понижаване на равнището на безработица и подновяването на тенденцията към нарастване на дела на икономически активното население. Въпреки това в края на прогнозния хоризонт негативните демографски развития в страната ще ограничават динамиката на фактора труд и той ще има отрицателен принос за растежа на потенциалното производство. Прогнозираните по-високи темпове на растеж на реалния БВП спрямо потенциалното производство ще бъде причина за постепенното сближаване нивото на двата индикатора в края на 2023 г.

Въведените ограничителни мерки срещу разпространението на COVID-19 допринесоха за спад на заетостта през първите девет месеца на 2021 г. с -6.4% на годишна база. През четвъртото тримесечие на годината се очаква неблагоприятното влияние на COVID-19 върху икономическата активност на предприятията да продължи и заетостта общо за годината да се понижи с -2.6%. Предвижда се заетостта да започне да се възстановява слабо през 2022 г., като в началото на годината растежът ѝ ще бъде потискан от удължаването на противоепидемичните мерки и от запазването на високи нива на икономическа несигурност. През 2022-2023 г. се очаква заетостта да продължи да нараства с ниски темпове в условията на благоприятни макроикономически развития както в страната, така и в основните ни търговски партньори. По отношение на равнището на безработица прогнозите са - да се повиши до 5.4% през 2020 г., за което ще допринесе както нарастването на броя на безработните лица, така и понижението на работната сила в резултат на преминаване на част от заетите към групата на неактивните лица. Възстановяването на икономическата активност в страната през 2021-2023 г. и свързаното с това подобряване на заетостта ще бъде предпоставка за постепенно понижаване на коефициента на безработица.

Прогнозира се инфлацията на средногодишна база да се забави до 1.3% през 2020 г. спрямо 2.5% през 2019 г. За тази динамика допринасят всички основни групи, но в най-голяма степен забавянето е по линия на значителното понижаване на цените на енергийните продукти в условията на силен спад на международната цена на петрола в евро спрямо 2019 г. Съгласно допусканията за възходящата динамика на цените на петрола и храните на международните пазари, се очаква през 2021-2023 г. да се наблюдава ускоряване на средногодишната инфлация спрямо 2021 г.

През последните две години от прогнозния хоризонт се предвижда инфлацията да се определя в по-голяма степен от поскъпването на услугите и нехранителните стоки в условията на растящо вътрешно търсене и засилване на процесите на номинална и реална конвергенция спрямо по-развитите държави в ЕС.

ИЗВОДИ

В заключение, могат да бъдат направени следните изводи :

1. Реалният ефект от пандемията от COVID-19 ще може да бъде оценен през следващата година, когато ще бъдат налични по-точни и изчерпателни производствени и икономически данни.

2. Кризата с коронавируса засяга по един или друг начин всички сектори и всички земеделски стопани. Това показва, че достъп до подкрепа би следвало да имат операторите от всички производствени направления.

3. За по-справедливото разпределение на подкрепата следва да се вземат под внимание не само допълнителните разходи, извършвани във връзка COVID-19 в рамките на отделните сектори, но и размерът на производствения потенциал (брой животни, отглеждани площи), разгледан по класове стопанства.

4. За секторите, чийто производствен цикъл вече е завършен и каналите на реализация на тяхната продукция са изцяло затворени (например производство на маслодайна роза и на декоративни растения), би било резонно компенсацията да обхване и установените загуби на приходи от значителен спад на цените на продукцията.

5. По отношение на преработвателните предприятия е необходимо да се приложи по-гъвкав подход, позволяващ те да могат да избират подходящата за тях база за оценка на подкрепата – за загуба на доход или за направени допълнителни разходи.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Стоянова, Н., 2016. Методи за стратегически маркетингов анализ на агропазари- учебник, издателство Талант-Пловдив

[2] Stoyanova, N, 2018, Maintenance and repair of the machinery in the agricultural sector of Bulgaria “International scientific and practical conference “World science” ISSN 2413-1032(p)

[3] Stoyanova, N, 2017, Agricultural markets for the small and the medium enterprises / New Knowledge Journal Of Science ISSN 2367-4598

[4] Viceconte, G. и Petrosillo, N. COVID-19 R0: Magic number or conundrum?, Infectious disease reports, vol. 12, ed. (1), 2020

[5] Vincent, J. L. и Taccone, F. S. Understanding pathways to death in patients with COVID-19, The Lancet Respiratory Medicine, vol. 8 ed. (5), pp. 430-432, 2020

[6] Statement from the Members of the Tourism Task Force of the European Parliament on the Occasion of the European Tourism Convention (October 12th, 2020)

[7]https://www.bnb.bg/PressOffice/POStatements/POADate/02_RADEV_20200402_BG

[8]https://www.bnb.bg/PressOffice/POStatements/POADate/02_RADEV_20201009_BG

[9] <https://covidtracker.bsg.ox.ac.uk/>.

[10] <https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus/>

THE OPPORTUNITIES FOR ORGANIC AGRICULTURE AND PRODUCTION OF ORGANIC PRODUCTS ON THE TERRITORY OF LAG "TUTRAKAN – SLIVO POLE"

Valentina Marinova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА БИОЛОГИЧНО ЗЕМЕДЕЛИЕ И ПРОИЗВОДСТВО НА БИОЛОГИЧНИ ПРОДУКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА МИГ „ТУТРАКАН - СЛИВО ПОЛЕ”

Валентина Маринова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Abstract: Organic farming, the production of organic products and the application of agri-environmental activities by farmers is established as a global trend in agriculture, which protects nature, on the one hand, and provides safe and healthy food for the population, on the other. Tutrakan Slivo Pole LAG and the territory will have up-to-date information on the opportunities for organic farming, production of organic products and implementation of agri-environmental activities by farmers on the territory of the LAG.

The development of sustainable and competitive agriculture and adding value to local agricultural products is supported by the CLLD Strategy, by supporting labor-intensive agricultural production / fruits, vegetable production, production of essential oils and medicinal crops, animal husbandry /.

Priority support for small farms and assistance for diversification of agricultural production, for the purchase of new equipment, introduction of new technologies. Supporting young people through opportunities to develop their own business in the field of agriculture. Need for investments for processing of agricultural products / fruits, vegetables, bee products / in order to add value to agricultural production.

Резюме: Биологичното земеделие, производството на биологични продукти и прилагане на агро-екологични дейности от земеделските производители се утвърждава като световна тенденция в селското стопанство, която опазва природата, от една страна, и осигурява безопасни и здравословни храни за населението, от друга. МИГ "Тутракан Сливо поле" и територията ще разполага с актуална информация относно възможностите за биологично земеделие, производство на биологични продукти и прилагане на агро-екологични дейности от земеделските производители на територията на МИГ.

Развитието на устойчиво и конкурентно земеделие и добавяне на стойност към местните селскостопански продукти е подпомогнато от Стратегията за ВОМР, чрез подкрепа на трудоемките земеделски производства /плодове, зеленчукопроизводство, производство на етерично – маслени и лечебни култури, животновъдство/.

Приоритетно подпомагане на малки стопанства и съдействие за диверсификация на земеделското производство, за закупуване на нова техника, въвеждане на нови технологии. Подкрепа на млади хора, посредством възможности за развитие на собствен бизнес в сферата на земеделието. Нужда от инвестиции за преработка на земеделска продукция /плодове, зеленчуци, пчелни продукти/ с цел добавяне на стойност към земеделското производство.

I. Обща информация за биологичното земеделие

През последните години, много се заговори за развитието на биологично земеделие у нас.

Биологичното земеделие¹ е един от стълбовете на Общата селскостопанска политика на ЕС за периода 2014 – 2020 г , както и важен приоритет в политиката за развитие на земеделието у нас.

В „Националната стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014-2020“ е записано, че „Насърчаването на земеделските производители за преминаване към или поддържане на биологично земеделие допринася едновременно за:

- опазване на околната среда - укрепва агроекосистемите, опазва биоразнообразието и предоставя възможност на бъдещите поколения да се възползват от съхранената природа;

- производство на здравословни храни - тази форма на земеделие отговаря на нуждите на нарастващия брой потребители, тъй като използва безопасни и прозрачни методи на производство;

- социален ефект - създава заетост в селските райони и повече работни места в сравнение с конвенционалното земеделие“.

За развитието на биологичното земеделие е добре да се знае, какво се разбира под този термин - това е цялостен системен подход, основан на система от процеси, които водят до устойчивост на екосистемите, запазват храните, добрите хранителни стойности, хуманно отношение към животните и социална справедливост.

За биологичното земеделие е характерно отговорното използване на енергията и природните ресурси, поддържането на биологичното разнообразие и на местния екологичен баланс, съхраняването и подобряването на плодородието на почвата, хуманното отношение към животните и внимание към специфичните им поведенчески нужди.

Биологично земеделие е отглеждането на земеделски продукти по естествен, природен начин, без употребата на всякакви изкуствени добавки и подобрители, химия или генномодифицирани организми. Производителите трябва да гарантират, че земеделските продукти са отгледани или преработени без използването на синтетични вещества - като синтетични торове, пестициди, антибиотици, хормони, регулатори на растежа, както и хранителни добавки от типа на консерванти, оцветители, изкуствени подсладители и други помощни вещества при преработката. Производството на този вид продукти се извършва съгласно изискванията на специфични европейски и национални стандарти и е обект на контрол от сертифициращи органи, които могат да бъдат публични и/или частни.

Биологичното производство² е съвкупна система за управление на земеделието и производство на храни, в която се съчетават най-добрите

¹ Национална стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014-2020.

² Регламент (ЕО) № 834/2007.

практики по отношение опазването на околната среда, поддържа се висока степен на биологично разнообразие, опазват се природните ресурси, прилагат се високи стандарти за хуманно отношение към животните и методи на производство, съобразени с предпочитанията на част от потребителите към продукти, произведени чрез използване на естествени вещества и процеси“.

Биологичното земеделие³ е съвкупна система за управление на земеделието и производство на храни, в която се съчетават най-добрите практики по отношение опазването на околната среда, поддържа се висока степен на биологично разнообразие, опазват се природните ресурси, прилагат се високи стандарти за хуманно отношение към животните и методи на производство, съобразени с предпочитанията на част от потребителите към продукти, произведени чрез използване на естествени вещества и процеси.

Биологичното земеделие е метод в растениевъдството и животновъдството при който не се използват пестициди, изкуствени торове, генетично модифицирани организми, антибиотици и хормони на растежа. Но то не се изчерпва с това. Всъщност биологичното производство е холистична система, която има за цел за създаде хармонични взаимоотношения както между хората и околната среда, така и между земеделието и аграрната екосистема и да осигури защитата на организмите в почвата, растенията и домашните животни. Основната цел на биологичното производство е за създаде ферми и предприятия, които се основават на принципа на устойчивото развитие и допринасят за естественото развитие и запазване на растителните и животински видове и на околната среда като цяло.

Основни принципи и методи Според определението биологичното земеделие е производствена система, която е управлявана по такъв начин, че да може да отговори на конкретните местни нужди като интегрира културни, биологични и земеделски практики, които позволяват възобновяването на ресурсите, укрепват екологичното равновесие и запазват биологичното многообразие. Биологичното земеделие се основава на следните принципи:

- Фермата се възприема като самостоятелна система или „организъм“, който съществува в контекста на локалната екосистема;
- При биологичното земеделие се запазва баланса в отношенията както вътре в системата на фермата, така и между самата ферма и местната екосистема;
- В рамките на фермата се поддържа голямо биологично разнообразие, за да се стимулира борбата с паразитите и вредителите;
- Използват се естествените биологични цикли, като особено внимание се отделя на биологичните цикли на органичните вещества с цел да се стимулира образуването на хумус в почвата;
- Максимално се използва слънчевата енергия и се свежда до минимум използването на химикали и препарати.

Биологичното производство е икономически сектор, допринасящ едновременно за постигане на целите и на трите конвенции на ООН – по изменение на климата⁴, биологичното разнообразие⁵ и борбата с

³ Определение на МЗХГ.

⁴ Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата.

⁵ Конвенция за биологичното разнообразие.

опустиняването⁶, и благоприятстващ устойчивото управление на 5 от общо 7-те екосистеми (обработваеми земи, горски екосистеми, планински и полупланински екосистеми, сухи и засушливи екосистеми, ливади и пасища).

Биологичното земеделие предполага:

- Използване на междинни култури, култури за зелено торене, оборски тор, тор от други домашни животни сеитбообращение, за да се подобри плодородието на почвата, да се увеличи биологичната активност и да се поддържа доброто здравословно състояние на почвата в един дългосрочен план;
- Използване на биологичния контрол, сеитбообращението и други техники за борба плевелите, насекомите и болестите;
- Насочване на вниманието към биологичното разнообразие на аграрната система и на околната среда;
- Използване на ротация (редуване) на пасищата и пасища със смесени фуражи при отглеждането на животни, както и алтернативни ветеринарномедицински методи на лечение и осигуряване на добри условия за животните;
- Намаляване на внесените отвън вещества и препарати и елиминиране на употребата на синтетични пестициди и торове и/или други вещества като хормони, антибиотици и генетично модифицирани организми;
- Насочване на вниманието към възобновяеми суровини, запазване на почвата и водите и такива практики, които поддържат екологичното равновесие.

Освен това с правилата за биологичното земеделие се насърчава висок стандарт на хуманно отношение към животните и се изисква от земеделските стопани да се съобразяват със специфичните поведенчески потребности на животните.

Разпоредбите на Европейския съюз за биологичното земеделие имат за цел да осигурят ясна структура за производството на биологични продукти в целия ЕС. Целта е да се удовлетвори потребителското търсене на надеждни биологични продукти, като същевременно се осигури справедлив пазар за производителите, дистрибуторите и търговците.

Към момента в Регистъра на биологичното земеделие са се вписали 3 134 оператора, което е 50% от всички оператори в системата за контрол⁷.

България е втора в Европейския съюз по относителен ръст в проценти на сертифицираните площи за биологично земеделие, макар че страната ни остава сред последните в съюза по дял на сертифицираните площи от общите земеделски площи, следвана по този показател само от Румъния, Ирландия и Малта. Но за периода сертифицираните за биологично земеделие площи в България са се увеличили 4,6 пъти до 118 552 хектара. Това представлява 2,4% от общите земеделски площи. През 2010 г. делът им е бил едва 0,5%⁸.

⁶ Конвенция на Организацията на обединените нации за борба с опустиняването – Европейска конвенция за ландшафта.

⁷ По данни от <http://cap.europe.bg>

⁸ Данни на Евростат, за периода 2010-2015 г.

II. Производство на биологични продукти

Биологичен продукт е понятие, с което означава земеделски продукт, предназначен за потребление и произведен по биологичен начин. Биологичното производство изключва употребата на всякакви изкуствени добавки и подобрители и генномодифицирани организми. За разлика от т.нар. натурални продукти, които е достатъчно да се произведат от естествени суровини, изискванията към биологичните продукти са доста по-строги: изключване на всякакви изкуствени подобрители и съставки не само при обработването на продуктите, но и при отглеждането на суровините, специални изисквания за средата на отглеждане на продуктите и др., определени в съответното законодателство.

Биологичните продукти са разделени на две основни групи – храни и нехрани. Биологичната храна е продукт на биологичното земеделие, който е отгледан и преработен без използването на синтетични вещества при отглеждането- като синтетични торове, пестициди, антибиотици, хормони, регулатори на растежа, както и хранителни добавки от типа на консерванти, оцветители, изкуствени подсладители и помощни вещества при преработката.

При биологичната храна е забранено използването на генетично модифицирани организми и техни производни. Производството на този вид продукти се извършва съгласно изискванията на специфични стандарти и е обект на контрол от сертифициращи органи, които могат да бъдат публични и/или частни (независими). Изискванията към производството на биологичните продукти, които не са храни, са същите, каквито и към храните.

Такива продукти могат да са произведени чрез преработка на биологично отгледани продукти, като при тази преработка също трябва да бъде избегнато ползване на изкуствени. Широко употребявани такива продукти са етеричните масла, биологичните козметични продукти, дрехите от биологично произведени материали и др. В зависимост от икономическото направление, в което биопродукта се произвежда може да се използват и понятията органичен или екологичен продукт. Тези понятия са напълно еквивалентни.

Основният фокус в производството на биологични продукти в България е поставен върху многогодишните култури - ябълки, ягоди, малини, сливи, лешници и розово масло са продуктите, които съставят основният дял от изнасяните от страната ни биологични продукти.

Пазарът на биологични продукти е един от на-бързо развиващите се пазари в световен мащаб, като годишно нараства с около 15%. Най-големите потребители на биопродукти са Северна Америка и Европа. Характерно за тези два пазара е, че предлагането изостава от търсенето и се налага внос, най-вече на месо и млечни продукти, от Южна Америка, Азия и Австралия.

Биологичните продукти са разделени на две основни групи – храни и нехрани. Биологичната храна е продукт на биологичното земеделие, който е отгледан и преработен без използването на синтетични вещества при отглеждането- като синтетични торове, пестициди, антибиотици, хормони, регулатори на растежа, както и хранителни добавки от типа на консерванти, оцветители, изкуствени подсладители и помощни вещества при преработката. При биологичната храна е забранено използването на генетично модифицирани организми и техни производни.

Производството на този вид продукти се извършва съгласно изискванията на специфични стандарти и е обект на контрол от сертифициращи органи, които

могат да бъдат публични и/или частни (независими). Изискванията към производството на биологичните продукти, които не са храни, са същите, каквито и към храните. Такива продукти могат да са произведени чрез преработка на биологично отгледани продукти, като при тази преработка също трябва да бъде избегнато ползване на изкуствени.

Широко употребявани такива продукти са етеричните масла, биологичните козметични продукти, дрехите от биологично произведени материи и др. В зависимост от икономическото направление, в което биопродукта се произвежда може да се използват и понятията органичен или екологичен продукт. Тези понятия са напълно еквивалентни.

При биологичната храна е забранено използването на генетично модифицирани организми и техни производни. Производството на този вид продукти се извършва съгласно изискванията на специфични стандарти и е обект на контрол от сертифициращи органи, които могат да бъдат публични и/или частни (независими).

В България пазарът на биопродукти, макар и нарастващ с бързи темпове, е все още малък, като голяма част от произведеното се изнася, а друга пък част от биопродуктите, особено по-екзотичните се внасят от чужбина. Основната част от търговията с биопродукти се извършва в специализирани магазини или по специализирани щандове в големите вериги и дори в някои аптеки.

Сертифицираната биологична продукция се маркира със специални знаци, които ги отличават от продуктите, произведени по традиционен начин.

Биологичните продукти са продуктите на бъдещето – чисти от химикали и торове, вкусни, полезни, щадящи околната среда;

- Предлагането на тези продукти на европейския и световния пазар изостава от търсенето им – т.е. има ниша за тяхното успешно реализиране на международния пазар;

- Българите стават все по-загрижени и отговорни както за своето и на бъдещите поколения здраве, така и за опазване на околната среда – т.е. има ниша за успешна реализация на биологичните продукти на вътрешния пазар;

В стратегически документи - Националната агроекологична програма, планът за развитие на биологичното производство (БП) у нас и други са заложени цели и задачи за насърчаване на екологосъобразните методи за селскостопанско производство, като биологичното земеделие е посочено като една от приоритетните дейности. Една от шестте практически цели, посочени там, по отношение на биологичното земеделие, е именно увеличаването конкурентоспособността на продуктите от българското биологично земеделие – т.е. има заявен приоритет за биологичното земеделие на държавно равнище. Ключов приоритет в политиката за развитие на земеделието в Република България и един от акцентите на ОСП за периода 2014-2020 г. е биологичното земеделие. Насърчаването на земеделските производители за преминаване към или поддържане на биологично земеделие допринася едновременно за опазване на околната среда, производство на здравословни храни, създава заетост в селските райони и повече работни места в сравнение с конвенционалното земеделие.

За да могат земеделските стопани да извлекат ползи от методите за биологично производство, потребителите трябва да имат доверие в спазването на правилата за биологично производство. Ето защо ЕС поддържа следната строга система за контрол и прилагане, за да гарантира, че правилата и разпоредбите за биологичното производство се изпълняват подобаващо. Тъй

като биологичното земеделие е част от по-голяма верига на доставки, която обхваща хранително-вкусовата промишленост, дистрибуцията и търговията на дребно, тези дейности също подлежат на проверки.

Всяка държава от ЕС назначава контролни органи, които проверяват действащите лица по веригата на биологичното производство. Производителите, дистрибуторите и търговците на биологични продукти трябва да се регистрират в своя местен контролен орган, преди да получат разрешение да продават своите продукти като биологични.

Характеристиките на територията

Растениевъдството се доминира от производство на зърнени и технически култури. Отглежданите площи с зеленчуци, плодове, етерично маслени култури, овощки са малко /0,1% от обработваемата земя е засята със зеленчуци, 4,6% трайни насаждения, 0,5% с етерично маслени култури/. Стратегията за BOMP би могла да подкрепи трудоемките земеделски производства /зеленчукопроизводство, овощарство, производство етерично-маслени култури/, приоритетно да подкрепи малките земеделски стопанства и да съдейства за диверсификация на земеделското производство, за закупуване на нова техника, за въвеждане на нови технологии.

- Идентифицирана е нужда от подкрепа на малките животновъдни ферми, отглеждащи едър и дребен рогат добитък и пчели което може да се осъществи и по стратегията за BOMP. Налице е значителен брой потенциални бенефициенти, а инвестициите се включват в лимитите на проектите по стратегията.

- Нужда от инвестиции, насочени в преработка на земеделска продукция /плодове, зеленчуци, пчелни продукти/ с цел добавяне на стойност към земеделското производство.

Има условия за развитие на устойчиво и конкурентно земеделие включително стопанства в чувствителни сектори със затруднен достъп до пазара и биологично производство, въвеждане на нови енергоспестяващи технологии, подобряване на предпазарната подготовка и съхранението на продукцията.

➤ Основни селскостопански показатели на община Сливо поле⁹:

По данни на ОбщСЗ Сливо поле обработваемата земя към декември 2016г. е 183 492 дка. 50% от обработваемите площи на територията на община Сливо поле ежегодно са засети със зърнено-житни култури и около 40% - с технически култури, като тази тенденция се запазва през годините. Увеличаване на площите, заети от технически култури е резултат от потреблението им като суровина от „АСТРА БИОПЛАНТ“ за производство на биогориво Площите засети със зеленчуци са едва 0,1% от обработваемата земя. Трайните насаждения и овощни градини заемат 7384 дка площ. От 2013 г. в с. Ряхово функционира първото стопанство за култивирано отглеждане на лечебни и етеричномаслени култури – мента 30 дка и маточина 2 дка. Изгражда се пункт за събиране и изсушаване на билки, изграждане на сушилня тип „оранжерия“. Като недостатък в икономическото развитие може да се определи факта, че не е развита преработвателната промишленост и отглежданите култури се продават без допълнителна обработка. За да се получи добавена стойност, която би рефлектирала положително върху печалбата на производителите, е

⁹ Данни: Общински план за развитие.

целесъобразно създаването на предприятия за преработка на произведената продукция. Животновъдството в региона се развива в две посоки: от една страна в условията на малки полу-пазарни стопанства и от друга – в условията на промишлено отглеждане. В Община Сливо поле се намират три големи животновъдни предприятия, в които се отглеждат около 70000 прасета. В частните животновъдни ферми се отглеждат главно едър рогат добитък, дребен рогат добитък, пилета и пчелни семейства. Пчеларството е добре развито /5758 пчелни семейства/ но носи ниска добавена стойност, тъй като се продава като суровина и изкупните цени са много ниски.

Развитието на животновъдството през разглеждания период се характеризира с оптимизация на броя на стопанствата и на животните в тях, както и с реструктуриране и модернизиране с оглед покриване на стандартите за производство на качествени и безопасни животински суровини.

През изтеклия период продължи преоборудването, окомплектоването и модернизирането на млечните ферми във връзка с необходимостта от спазване на изискванията, наложени от прилагането на Общата селскостопанска политика (ОСП). Усилията са насочени към повишаване броя на фермите, категоризирани в първа група.

Животновъдството в региона се развива в две посоки: от една страна в условията на малки полупазарни стопанства и от друга – в условията на промишлено отглеждане. В Община Сливо поле се намират три големи животновъдни предприятия, в които се отглеждат около 70000 прасета. Тези предприятия заустват отпадните води след механично пречистване директно в река Дунав и са с най-голямо негативно влияние върху околната среда предвид липсата на изградени пречиствателни съоръжения. Въпреки това те са структуроопределящи за икономиката на Община Сливо поле.

В частните животновъдни ферми се отглеждат главно едър рогат добитък, дребен рогат добитък и пчелни семейства. В селата Ряхово, Голямо Враново и Борисово се отглеждат най-голям брой животни във фамилни стопанства.

➤ Основни селскостопански показатели на община Тутракан¹⁰:

Теренът на Тутракан и неговата околност е богат и плодороден чернозем. Днес от него се получават високи добиви от житните и индустриални култури – пшеница и ечемик, царевица и слънчоглед, боб, захарно цвекло, тютюн, коноп, соя и зеленчуци; от овощарството – гроздето, кайсията, прасковата и ябълката.

Селскостопанското производство в общината се осигурява от кооперации, сдружения и индивидуални стопани. Аграрният сектор е с растениевъдно - животновъдна структура. По отношение реализираните приходи от продажби селското стопанство е с най – голям относителен дял.

Добивът от отглежданите култури в община Тутракан е под средния за района. Средния добив в общината на пшеницата е 450 – 500 килограма от декар, на ечемика – 470 килограма от декар, царевицата 400 – 500 кг., а на слънчогледа 140 – 150 кг. От техническите култури се отглежда тютюн от сорта “Бърлей 13 -17” и добивите са в размер на около 150 килограма от декар.

По данни на Годишния доклад за дейността на ОС “Земеделие” – Тутракан през 2019 г. селскостопанския фонд на община Тутракан възлиза на

¹⁰ Данни: Общински план за развитие

475 846 декара, от които обработваеми са 283 885 декара. Общият горски фонд е 138 718,49 декара .

Данните показват, че основния дял земеделски стопанства в общината обработват под 10 дка земя. 267 земеделски стопанства обработват между 10 и 20 дка, 404 стопанства обработват между 20 и 100 дка (средно 40дка), 130 стопанства обработват между 100 и 500 дка (средно 197 дка) и 62 земеделски стопанства обработват по над 500 дка (средно 3 277 дка).

Основните земеделски култури, които се отглеждат в областта, са зърнено-житните, маслодайните култури и тютюн. В общината са застъпени трайните насаждения.

- Общо площи с биологично отглеждани култури на територията на МИГ: 12 321 ха.

- Общ брой на биологичните пчелни семейства на територията на МИГ: 6 371 броя.

При направената справка в Регистъра за биологично земеделие на територията на МИГ има регистрирани едва 78 биологични оператори.

Прави впечатление, че от територията на община Тутракан са регистрирани над 50 от общо 78 биологични производители.

85% от тях са производители на биологичен мед и се занимават с биологично пчеларство.

Останалите отглеждат биологични орехи, тикви, ягоди, круши, кайси и резене.

75% от регистрираните биологични производители на територията на община Сливо поле се занимават с отглеждането на биологична кайсия, орехи, праскова, череша, вишна, ябълка, вишна, , лешници, малини, праскови, зелен фасул, лук и арпаджик, моркови, чесън, домати, краставици и круша.

- Преобладават засетите площи и отглеждането на биологични праскови и кайсии.

Природните, климатичните, географските условия, близостта до големи градове (Русе и Силистра) като удобен пазар за земеделска продукция и добрата инфраструктурна свързаност определят селското стопанство като сектор със сериозни традиции и възможности на територията на МИГ – Тутракан-Сливо поле, най-вече в областта на растениевъдството и овощарството.

Последното десетилетие на миналия век селското стопанство, както и навсякъде в България, преживява сериозна криза. От началото на 21 век, и особено с навлизането на европейското съфинансиране по ПРСР, селското стопанство се стабилизира и навлиза в период на растеж. През последните години се увеличават площите, за които селските стопани получават субсидии.

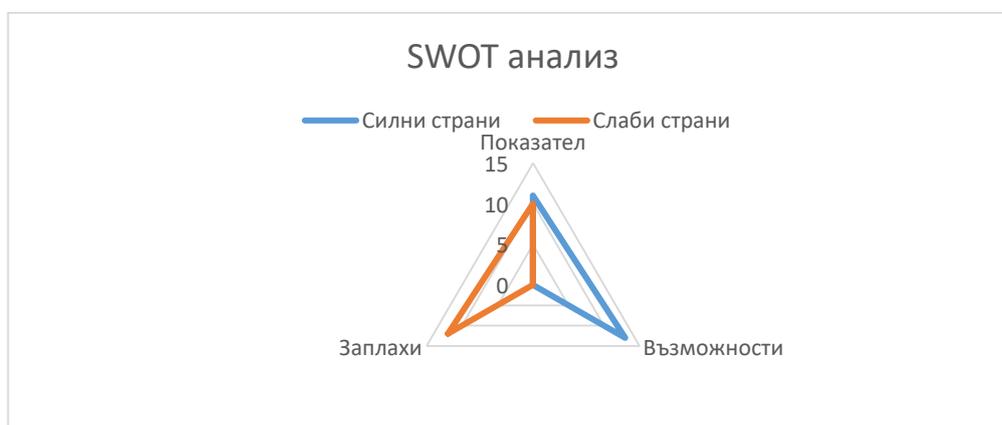
Качествата на обработваемата земеделска земя която заема над 70% от земеделските земи на територията, подходящите климатични условия и ползването на напояване създават рамка за развитие на успешно растениевъдство.

Наблюдава се тенденция за постепенно преодоляване на раздробеността на обработваемите площи и увеличаване на размера на отделните стопанства. Ако тази тенденция се запази и за в бъдеще, това ще позволи земеделските стопани да се придържат по-стриктно към добрите земеделски практики, да спазват агротехническите изисквания за редуване на културите и сеитбооборот, както и екологосъобразно торене с използване на растителни отпадъци.

SWOT АНАЛИЗ:

Силни страни	Слаби страни
S +14	W -10
<p>1. Наличие на екологично чисти територии, благоприятен климат, богато биоразнообразие;</p> <p>2. Благоприятни климатични условия, липса на крупни промишлени замърсители, както и на земеделие, основащо се на традиционни екологосъобразни практики.</p> <p>3. Благоприятен климат за развитие на овощарството и зеленчукопроизводството;</p> <p>4. Многократно увеличени площи с овощни насаждения след 2010 г.</p> <p>5. Силна суровинна база за хранително-вкусовата промишленост;</p> <p>6. База за развитие на съпътстващи производства в аграрния сектор, условия за възобновяване и развитие на традиционни производства и дейности;</p> <p>7. Водеща роля и традиции в областта на свиневъдството, зърнопроизводството, овощарството и зеленчукопроизводството – модернизиран и автоматизиран свинекомплекс и говедовъдни ферми;</p> <p>8. База за развитие на съпътстващи производства в аграрния сектор, условия за възобновяване и развитие на традиционни производства и дейности;</p> <p>9. Наличие на поземлени ресурси с високи агробиологични качества;</p> <p>10.Опит и традиции в селското стопанство – земеделие и животновъдство;</p> <p>11.Водеща роля и традиции в областта на свиневъдството, зърнопроизводството, овощарството и зеленчукопроизводството – модернизиран и автоматизиран свинекомплекс и говедовъдни ферми;</p> <p>12.Увеличават се площите, за които се получават земеделски субсидии.</p> <p>13.Развива се интензивно растениевъдство, увеличава се делът на трайните насаждения и градинарството</p>	<p>1. В условията на трайно променящи се климатични условия към засушаване липсва подходяща нормативна уредба, която да активира създаването на сдружения за напояване, не се прилагат масово и възможностите на алтернативното земеделие</p> <p>2. Липса на интерес към биологично земеделие;</p> <p>3. Липса на предприятия за преработка на земеделска продукция;</p> <p>4. Липса на фирмени структури за връзка със селското стопанство за преработка на плодове и зеленчуци;</p> <p>5. замърсяване на земеделските площи, използвани за интензивно земеделие главно с азотни и фосфорни торове и препарати за растителна защита;</p> <p>6. замърсяване на почвите от замърсени води при наводнения;</p> <p>7. нарушаване на почвите при ерозия;</p> <p>8. Монокултурност в сферата на земеделието с отглеждане само на зърнени и технически култури, малки площи с трайни насаждения и зеленчуци.</p> <p>9. Слабо развита логистична инфраструктура (тържища, борси).</p> <p>10.В Плановите за развитие на Община Тутракан и Община Сливо поле никъде не са включени като приоритети и възможности биологичното земеделие и биологич(ните продукти.</p>
Възможности	Заплахи
O+13	T-12
<p>1. Използване на благоприятното транспортно – географско положение и</p>	<p>1. Влошаване на демографските характеристики и неблагоприятни миграционни процеси;</p>

<p>наличието на основна пътна артерия, речен път и пристанище;</p> <p>2. Осигуряване на необходимия финансов ресурс от национални и международни програми за реализация на проекти на територията на общината;</p> <p>3. Използване на наличния финансов ресурс чрез проекти към МИГ;</p> <p>4. Развитие на биологично и поливно земеделие, зеленчукопроизводство, овощарство и лозарство;</p> <p>5. Развитие на животновъдство с висока добавена стойност, излизащо от рамките на домакинствата и малките стопанства към средноголеми и големи ферми;</p> <p>6. Условия за развитие на преработвателна промишленост;</p> <p>7. Разнообразяване на земеделските култури и насърчаване развитието на биологичното земеделие;</p> <p>8. Подпомагане развитието на устойчиво и високоефективно селско стопанство;</p> <p>9. Продължаване модернизацията на земеделието и селскостопанското производство;</p> <p>10. Околната среда е запазена и с потенциал за развитие на биоизделие, производство на биопродукти;</p> <p>11. Съхраняване на изградените напоителни системи и да се изградят нови, с оглед създаване на по-ефективно и продуктивно земеделие.</p> <p>12. Съдействие от страна на МИГ за предоставяне на финансиране за земеделските производители.</p> <p>13. Повишаващо се разбиране на общността за биологичните продукти и тяхното търсене.</p>	<p>2. Неблагоприятна икономическа ситуация, отразяваща се на размера на инвестиции на бизнеса и разкриването на работни места;</p> <p>3. Недостатъчно използване на възможностите за финансиране от европейските фондове и програми;</p> <p>4. Замяряване на околната среда от антропогенни или други фактори;</p> <p>5. Бариери за развитие на биологичното земеделие в проучвания регион</p> <p>6. Високи разходи по сертифицирането;</p> <p>7. Високи разходи за биопродукти и торове;</p> <p>8. Висок риск и загуби;</p> <p>9. Ограничен пазар за продукцията;</p> <p>10. Липса на биологични агрономи;</p> <p>11. Нежелание за финансиране от страна на банките на неутвърдени биологични производители.</p> <p>12. Отсъствието на преработваща земеделската продукция промишленост задържа ниско равнището на изкупните цени, "насърчава" посредническата търговия и ще продължи да лишава общинската икономика от допълнителен вътрешен продукт и работни места;</p>
--	---

Селското стопанство е един от структуроопределящите отрасли в областната икономика на територията на общините Тутракан и Сливо поле.

Благоприятното съчетание на плодородни почвени видове, климатични условия и релефни морфоструктури са предпоставка за развитие на областта като интензивен земеделски район, а дългогодишните традиции в растениевъдството и животновъдството обуславят селското стопанство като приоритетен отрасъл.

Благоприятното съчетание на природно-климатичните условия обуславят високата му степен на развитие. То е застъпено в голяма част от населените места на територията и има особено важно значение и роля за цялостното ѝ развитие.

Биологичното земеделие има важен принос за постигане на устойчивост не само на нацио-нално, но и на регионално ниво на развитие. То консервира до голяма степен природните ре-сурси, укрепва агроекосистемите, опазва биоразнообразието и предоставя възможност на бъдещите поколения да се възползват от съх-ранената природа. Тази форма на земеделие отговаря на нуждите на нарастващ брой потре-бители, тъй като използва безопасни и прозрач-ни методи на производство, като в същото вре-ме създава повече работни места от конвенци-оналното земеделие.

В ежедневието ни започват да се използват все по-често понятия като „биологична/органична храна” и „биологично/органично земеделие”, зад които всъщност стои това, което винаги е било назовавано само „храна” или „земеделие”.

Както в България, така и на теритоирята на МИГ, необходимостта от развитие на биологичното земеделие е релевантна на следните проблеми при съвременното българско земеделие:

- Концентрацията и специализация на производството - нарушаване на биологичното равновесие в природата;
- Намалено биологично разнообразие и унищожаване на полезните видове;
- Устойчивост на вредителите към химическите средства и задълбочаване на екологичните проблеми;
- Разпокъсаността на земята;
- Остаряло оборудване и сгради, несъответстващи на изискванията на стандартите на ЕС;
- Недостиг на или прекалена употреба на препарати за растителна защита без отчитане на почвено-климатичните особености на района;
- Неспособност за усвояване на фондовете на ЕС за подпомагане на селскостопанските производители - липса на информацията и обучение.

На територията на МИГ следва да се подпомогне диверсификацията на биологичните производства, чрез включването към тях на туристически компонент, уповавайки се натрупания опит при българския селски туризъм, локалните потребители ще се запознаят с положителните страни на тези производства и ще се създаде база за повишаване на консумацията им. Това също ще спомогне за повишаване на заетостта в селските райони, като ще ги направи по-привлекателни за младите хора желаещи да се включат в сектора.

Биологичните производства притежават потенциал да спомогнат за развитието на територията на МИГ, включително и да оживят най-малките населени места в нея.

Необходимостта от чиста среда за производство при био земеделието съвпада с предлаганите от тези райони възможности. Това ни позволява да заключим, че биологичното земеделие би могло да изиграе важна роля за

развитието на селските райони в бъдеще, при адекватно насочена институционална подкрепа и секторни политики.

IV. Добри европейски практики в сферата на биологичното земеделие

През последните години въпросите за екологичните и социално-икономическите аспекти превърнаха биологичното земеделие в основно направление на устойчивото развитие на селските райони. Нарастващата загриженост за обезлюдяването на селските райони, разпространената бедност сред селското население, както и неаргументираната употреба на природните ресурси, поставят ключовия въпрос - да се осигури едновременно природосъобразно и икономически ефективно земеделско производство.

Добра практика“ е термин от европейското законодателство, който се използва за процес или методология, осигуряващи най-ефективното съотношение действия/резултат и най-пълното достигане на поставените цели.

В областта на биологичното земеделие съществуват методики и дейности, определени като "добри", които могат да бъдат популяризираны и приложени от всички страни членки на ЕС, наред с техния собствен опит.

➤ Приложими добри практики, подходящи за територията на МИГ:

• Проект за биологично земеделие в Белгия: www.west-vlaanderen.be/leader

Още преди началото на програма ЛИДЕР+, местните земеделски производители са започнали да си сътрудничат, за да лансират биологичните си продукти. Тъй като идеите им щяха да помогнат за реализиране на стратегията за разнообразяване на дейностите в селското стопанство и за екологична устойчивост, групата получи финансиране по ЛИДЕР+, за осъществяването на идеите си.

Производители на биологични земеделски продукти и градинари от територията на МИГ основаха кооператив, за да насърчат продажбата на регионални биологични продукти. Освен периодични срещи за обмен на добри практики, земеделските производители предприеха няколко съвместни маркетингови стратегии, като изготвянето на календар с всички земеделски производители по проекта, създаването на общи пазарски щандове и организирането на колоездачна обиколка със спирки във фермите участници. Всяка дейност е отговорност на един член от групата.

Главните постижения са:

- Обща търговска марка (лого) за регионалните биологични продукти
- Интернет страница (www.biobrugsmeland.be)
- Изготвяне на билбордове за реклама на панаири, пазари и при други рекламни мероприятия
- Рекламни материали, брошури и календар
- Съвместно закупуване на екологични опаковки

Общият резултат е, че биологичното земеделие и местните биологични продукти са вече много по-известни в региона. Съществува засилено сътрудничество между био-производителите и градинарите, и все повече земеделски производители използват екологични опаковки.

• Френският опит - АМАР

В основата на всяка АМАР е договор между един фермер (най-често зеленчукопроизводител в крайградската зона) и група от 80 – 150 потребители/семейства. Най-важният елемент за функционирането на системата е взаимното доверие. Потребителите купуват авансово цялата или

част от продукцията на фермата за сезона на фиксирана цена, договорена с фермера. Платената цена включва всички разходи на фермата (семена, торове, вода, поддръжка на инвентара и машините, персонал и т.н.) - справедлива цена за зеленчуците, гарантираща достоен живот за фермера и семейството му. Потребителите се задължават да подкрепят фермата през сезона, да споделят рисковете и ползите от производството на био-зеленчуци. Фермерът се задължава да произведе биологични продукти (плодове, сирене, месо) и да предложи максимално голямо разнообразие от продукти, както и да отглежда с предимство стари и местни сортове. Фермерът се задължава да достави един път седмично прясно набрани зеленчуци на групата от потребители на предварително уточнено място (във фермата, в магазин, в училищния двор).

Среща на групата, участваща в АМАР договора – един път седмично. Всяка седмица фермерът се среща с групата потребители на определеното за доставка място. Фермерът доставя продукцията от седмицата съгласно договорените условия (например картофите да не бъдат мити, а морковите да са с листата). Семействата си поделят зеленчуците, доставени в касетки от фермера.

- Устойчиво местно развитие за осигуряване на заетост и просперитет Гърция чрез Биологично земеделие и животновъдство: www.anavra-zo.gr/en

Село Анавра в югоизточна Гърция приема програма за зелено развитие още в средата на 1990-те години, когато многобройните малки животновъди се кооперират.

В момента в селото има три големи ферми с 25 хил. глави добитък, овце, кози, крави и свине. Животните пасат свободно в планините. Селото е отворило собствена кланица и продава органично месо, отговарящо на всички изисквания. Заедно с това, хората съвместно

инвестират във вятърни турбини, имат вече 20 „перки“ с обща мощност 17.5 мегавата. Само едната носи на селото 60 хил. евро годишни приходи.

Жителите на Анавра са изградили и свой екологичен и културен парк на площ 1000 дка, който също привлича туристи и създава работни места. С общи средства са построени медицински център, спортни площадки, приют за бездомни, старопиталище. Безработицата в селото е нула, броят на жителите на Анавра се е увеличил от 300 на 550 между 2000 и 2010 г.

Нулева безработица, увеличаване на населението, допълнителни доходи за селото в размер на 60 000 евро на година, нова инфраструктура, по-добро качество на живот

- Биологична ферма за кокошки носачки – Oberger в Австрия: <https://noe.lko.at/?%20Bio-Eier-statt-Milchkuehe-Landwirtschaftskammer-Betriebsr...>

Австрийско семейство, след като вижда по-добри възможности за реализация на пазара, преобразува фермата си за мляко във ферма за носачки, за да произвежда органични яйца.

Семейство Oberger в Австрия решава да преобразува млекопроизводството си в производство на органични яйца, поради ниските изкупни цени на млякото и нарастващо търсене на биологични продукти. Те също така се стремят към по-малко физически и трудоемки производствени методи.

Семейството построява модерен хамбар (хале) за биологично производство на яйца, за да побере 6 000 био кокошки носачки през 2015 г. Те също така създават покрита външна площ и предприемат мерки за доброто състояние на кокошките като прахови вани.

Резултати:

- Построена е биологична плевня, за да побере 6 000 кокошки носачки, също така открита площ, предприемат се мерки за доброто състояние на носачките.

- Семейството доставя 5 500 органични яйца на ден на компанията "Schlögl Ei", която ги продава.

- Семейството очаква хамбарът да се изплати след 20 години след инвестиция от 830 000 евро (от които около 740 000 евро са brutните разходи за проекта, включително 120 000 от ЕС и национално ниво).

• Концепцията LSPPC (Local and Solidarity based Partnership between Producers and Consumers):

– Местно и солидарно базирано партньорство между производители и консуматори) или т.нар. „солидарно земеделие“ Това е форма на производство и продажба на биологични храни, разпространена във всички развити икономически страни в наши дни. Тази концепция включва: - нов работен подход за фермерите; - нов консуматорски подход за потребителите; - много тясно сътрудничество между фермерите и потребителите.

Ядрото на партньорството обикновено е зеленчукова ферма с 2-3 ха обработваема земя. Около фермата се оформя постоянна група от потребители (60 - 80 семейства). Постепенно потребителите се самоорганизируют в асоциация на доброволен принцип, поемайки цялата произведена във фермата зеленчукова продукция, разпределяйки я помежду си. Фермерът трябва само да я произведе, да я обере и да я достави (един или два пъти седмично) на определеното място. В началото на всяка година представител на потребителите заедно с фермера планира производството през годината.

Фермерът представя бюджета си на асоциацията, в която са включени всичките му разходи през годината (семена, торове, препарати, машини, гориво, вода, доход за фермера и т.н.). Асоциацията подписва договор с фермера и събира между членовете си авансово необходимите пари. Постепенно към зеленчуците се добавят и други био продукти от други фермери в района - плодове, мляко, месо, хляб, вино. По този начин семействата, членуващи в тези асоциации успяват да си набавят почти всички храни в биологично качество от местни производители на ниски цени.

V. Производители на територията на МИГ да стартират биологично земеделие – възможност за устойчивост

- Изисква по-малко инвестиции и съответно е по-лесно за започване и правене на бизнес.

Биологичното земеделие наистина се нуждае от по-малък начален капитал и по-малки парцели земя, което го прави финансово по-достъпно, особено за начинаещите стопани.

-Производствените разходи са по-ниски, тъй като средствата за механизация и външни ресурси са сведени до минимум. Употребата на химикали, които са непосилни за голям брой дребни производители, е забранена.

В много от биологичните ферми има затворен кръг на производство – сами си правят торовете и фуража, или пък използват животните за специфична вид оран или почистване на парцелите от гниещи растения, което спестява изцяло външните разходи.

Така на практика, биологичното земеделие допринася за икономическата устойчивост на по-малките земеделски стопанства, както и на дребните предприятия от хранително-вкусовата преработвателна промишленост, които използват като суровини продукцията от биофермите.

От друга страна, този бизнес също изисква вложения, по-сериозна организация на производството, повече квалификация на стопаните и повече работна ръка. Добивите от биопроизводството са по-ниски, печалбата - по-малка, но пък цените на стоките са по-високи.

-По отношение на бизнеса с биопродукти трябва да се отбележи и това, че на пазара на биологични храни има все още по-малко конкуренция и по-малко посредници, което е благоприятно за биопроизводителите – много често те продават продукцията си сами в специализирани магазини, на фермерски пазари или директно на потребителите.

Друг фактор за по-малкото вложения е високият положителен имидж на биопродукцията, която има нужда от по-малко реклама в сравнение с конвенционалните хранителни продукти.

-Парцелите и терените за биологично земеделие са много по-малки

Биопроизводителите се нуждаят от собствена земя в много по-голяма степен, отколкото при конвенционалното земеделие, но в същото време, обработваемите площи и стопанствата са и много по-малки, по-скоро от типа семейни ферми, с каквито изобилства регионът. Имотите за биологично земеделие трябва да са в екологично чисти райони, далече от индустриални предприятия, които замърсяват почвата, водата и въздуха, каквито райони също има в задоволително количество на територията на МИГ.

-Създава повече работни места

Естеството на биологичното земеделие го превръща във фактор за създаването на работни места по няколко причини: - по правило биологичните стопанства са по-малки от конвенционалните и се развиват екстензивно като най-често не разполагат с много техника, а разчитат на ръчен труд; - методите на биологично производство изискват повече физични и механични обработки, тъй като е забранено използването на хербициди и пестициди; -прибирането на реколтата също е ръчно и това създава сезонна заетост; - използва ресурс на неквалифицирана работна ръка, за който няма работа в другите икономически сектори.

VI. Икономически перспективи у нас и в ЕС 2021-2027г.:

Биоземеделието е перспективна ниша за развитие на българската икономика.

Единственият конкурентен в количествено отношение на световните пазари земеделски сектор у нас е зърно производството, но то не е достатъчно.

В останалите сектори на селското стопанство страната ни е подложена на остра конкуренция от държавите в ЕС, включително и на ценови натиск на готовата продукция, която е предимно вносна.

С уникалните си климатични особености и запазените в екологично отношение райони, както и заради раздробената собственост върху земята, България може да се ориентира към все още бутиковото производство на биохрани и суровини за износ и за задоволяване на местните потребности. Биоземеделието може да се превърне в печеливш бизнес на национално ниво.

От голяма важност е и фактът, че за първи път в историята си ЕС постави биоземеделието сред основните си приоритети в Общата селскостопанска

политика (ОСП) 2014-2020 г. и то ще бъде приоритетно подпомагано във финансово отношение чрез различни програми и субсидии.

Пазарът на биохрани бързо се разраства в България и по света.

Потребителското доверие към биологичната продукция нараства, което предопределя и разрастването на пазарите. Потребителите стават по-грамотни, по-информирани и по-предпазливи по отношение на здравето си и храната, която ядат. Все повече хора избягват продукцията, обработвана с вредни вещества – пестициди, нитрати, антибиотици. Вредите за здравето на хората могат да са краткосрочни – алергии, отравяния, но и дългосрочни – развитие на по-сериозни заболявания впоследствие, нарушаване на растежа или на репродуктивните способности. Потребителите стават и по-загрижени за опазването на околната среда за бъдещите поколения

Биологичното земеделие подпомага устойчивия растеж на селските райони.

Биологичното земеделие представлява печеливша алтернатива за местния икономически растеж и устойчивото селско стопанство, тъй като производителите на биологична продукция от една страна имат повече условия за започване на малък бизнес, а от друга са склонни да продават повече на местните пазари. Биологичното земеделие създава местен бизнес, стимулира и хранително-вкусовата и друга преработвателна промишленост, взаимодейства с развитието на туризма и особено на алтернативните му форми, разширява местния пазар, създава допълнителни работни места и пази селата от обезлюдяване. Моно културното земеделие не е позволено в биологичното земеделие и няма опасност от свръх производство на една култура, каквото се наблюдава в много от районите с развито земеделие в страната. Така се осъществява конкуренция и разнообразие на пазарите.

Очаква се на 1 януари 2022¹¹ г. да влезе в сила новото законодателство в областта на биологичното производство, Целта на новия регламент е да се гарантира лоялна конкуренция между земеделските стопани. Чрез прилагането на ОСП след 2020 г. се очаква да се осъществи преход към напълно устойчив селскостопански сектор и развитието на жизнеспособни селски райони, осигурявайки сигурни, безопасни и висококачествени храни:

- Въвеждане на консервационно земеделие.
- Избор на подходящи сортове, приспособени към изменчив климат
- Управление на елементите на ландшафта и пасищата и агролесовъдството, както и опазването и възстановяването на биологичното разнообразие.
- Въвеждане на високи стандарти за хуманно отношение към животните.
- Сътрудничество между растениевъди и пчелари

Източници:

1. <http://cap.europe.bg>
2. https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/future-organics_bg
3. Анализ на добри практики (BIRTH OF IDEAS, 2015 A1-ES01-KA204-015658)

¹¹ https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/future-organics_bg

4. Биологичните продукти в контекста на тяхната конкурентоспособност. доц. д-р Диляна Митова, Институт по аграрна икономика – София
5. Биологичното производство в света и България, ИнтелиАгро, 2016
6. Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад 2019)
7. Данни, осигурени от Общинска служба по земеделие-Сливо поле за 2020
8. Данни, осигурени от Общинска служба по земеделие-Тутракан за 2020
9. Евростат, за периода 2010-2015 г.
10. Институт за агростратегии и иновации - <http://www.agroinnovations.bg/planinsko-zemedelie>
11. Конвенция за биологичното разнообразие.
12. Конвенция на Организацията на обединените нации за борба с опустиняването – Европейска конвенция за ландшафта.
13. Наръчник „Добри земеделски практики“, разработен в рамките на проект 2007СВ16ІРО008-2009-1-91
14. Наръчник за практическо приложение на условията за поддържане на земята в добро земеделско и екологично състояние, МЗХГ
15. Националната стратегия за регионално развитие за периода 2012-2022
16. Националната стратегия за устойчиво развитие на земеделието в България в периода 2014-2020
17. Програма за развитие на селските райони 2014-2020
18. Рамкова конвенция на Обединените нации по изменение на климата.
19. Стратегия за местно развитие на МИГ – Тутракан-Сливо поле
20. Структура на земеделските стопанства в България, МЗХГ

FINANCIAL AND ACCOUNTING PROBLEMS OF THE REGIONAL ECONOMY

ФИНАНСОВИ И СЧЕТОВОДНИ ПРОБЛЕМИ НА РЕГИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА

ELEMENTS OF IFR IN THE CONTEXT OF THE COVID-PANDEMIC

Pavlina Dimitrova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ЕЛЕМЕНТИ НА ИНТЕГРИРАНАТА ФИНАНСОВА ОТЧЕТНОСТ В КОНТЕКСТА НА COVID ПАНДЕМИЯТА

Павлина Димитрова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Abstract: The article discusses the reasons for the emergence of integrated reporting. The key role of these reports is indicated. The principles and elements of the reports are discussed in detail. An empirical study of companies in the financial sector proves that the required legal framework is complied.

Въведение

Понятието “интегрирана отчетност”, съгласно неговия етимологичен произход, се свързва със словосъчетанията “правя интеграция; обединявам се с някого, нещо; окрупнявам” [1].

В този смисъл тълкуванието може да се обобщи като *окрупнена отчетност* или *обединена отчетност*.

Интегрираната отчетност постепенно заема своето ключово място сред източниците на информация. Ако първоначално информацията относно превенция замърсяването на околната среда, социалните въпроси свързани с борбата с корупцията, неравенството между половете и др. е по-скоро откъслечна и обобщена, то през 2010 г. се поставя началото на изискуема по определени критерии информация.

Изложение

Преди 9 г. се сформира т.нар. Международен съвет за интегрирана отчетност. Идеята е, чрез този съвет да се дадат насоки за изготвянето на компонентите на интегрирания отчет. Необходимо е да се преодолеят недостатъци като липса на обяснения по числовите величини на финансовия отчет, да се вземат предвид мненията на инвеститорите, че цифрите не са тълкувани или могат да се тълкуват двуяко; липсата на стратегически акцент; необходимост от по-голям обем информация относно нематериалните активи, липсата на достатъчен обем нефинансова информация; липса на прогнозна

информация; потвърждава се и идеята, че ценността на нефинансовата информация е значително по-висока. Последното се уточнява и от контекста на Директива 2014/95 на ЕС като се твърди, че “в действителност оповестяването на нефинансовата информация е жизненоважно за управлението на прехода към устойчива глобална икономика чрез съчетаване на дългосрочната рентабилност със социалната справедливост и опазването на околната среда. В този контекст оповестяването на нефинансовата информация спомага за измерването, наблюдението и управлението на резултатите от дейността на предприятията и тяхното въздействие върху обществото” [2].

Значимо е да се отбележи, че отчетът се разглежда от холистична гледна точка. Холистичността е цялостност, интегралност или в този аспект не би трябвало всеки отчет да се разглежда сам по себе си, а в неразривна и пряка връзка с всички други отчети. Съветът за интегрирана отчетност се отказва от идеята да създава отделна Рамка за интегрирани отчети, а по-скоро актуализира текущата рамка за финансовите отчети. Принципите, на които се базира тя са посочени в следната таблица:

Таблица 1. Принципи на Рамката за интегрирани отчети

Принципи на нефинансовата декларация
1. Оповестяване на съществена информация
2. Обективна, балансирана и разбираема информация
3. Цялостна, но кратка информация
4. Стратегическа и ориентирана към бъдещето информация
5. Ориентирана към заинтересовани страни информация
6. Последователна и съгласувана информация

Източник: Указание на МФ от 2017 г. относно прилагане на Глава седма Годишни доклади и раздел четвърти “Консолидирана нефинансова декларация от ЗСч”

Под съществена информация, посочена в *принцип 1* се разбира онази, от която трябва да се разбират насоките за развитие на предприятието, финансовите резултати, както и състоянието и въздействието му върху социалните въпроси и екологията.

Същността на *принцип 2* определя, че изложената информация трябва да се базира само на факти, а не на предположения и догадки. Също така, не се допуска да се оповестява несъществена информация. Необходимо е да се конкретизират термините, които се използват, подробно да се разясняват определени елементи.

Същността на *принцип 3* се свързва с оповестяване на съществена информация по екологичните, социалните въпроси и въпросите за служителите; оповестяване методите за зачитане правата на човека; въпросите свързани с подкупите и борбата с корупцията.

Принцип 4 - необходимо е оповестяване на бизнес модела на предприятието и неговите стратегии. Информацията да бъде ориентирана към бъдещето, да се разясни стратегическия подход относно екологичните и социалните въпроси и да се разясняват краткосрочните, дългосрочните и средносрочните последици от дейността.

Принцип 5 - декларацията трябва да предоставя разбираема информация не само за конкретен потребител, но и за група потребители. Едновременно да

се задоволяват нуждите от данни на доставчици, клиенти, кредитори, съдружници, данъчни служби и др.

Принцип 6 - декларацията трябва да е в съответствие с останалите компоненти на отчета. В този случай информацията се счита за по-полезна и разбираема. Хронологически трябва да бъдат отразени резултатите от дейността на организациите, въздействието от тяхната дейност в социален и екологически аспект. Изборът на методологията за определяне на ключовите показатели да бъде съгласувана, за да е налице ефективност. Ясно да е очертана причинно-следствена връзка при оповестяване на информацията и последователност на данните. Ключовите показатели не е необходимо да бъдат нормативно регламентирани, а да се ползват от добрите практики. Могат да се прилагат конкретни индикатори за ефективност от екологически, социален и управленски характер на Европейската федерация на предприятията за финансови анализи и Насоките за интегриране на показателите във финансовия анализ и корпоративната оценка, от Схемата за екологично управление и одит, от Глобалната инициатива по отчетност и други.

Би било препоръчително да се оповестяват промените, настъпили в методологията на оповестяване, кои са причините за тези промени, както и всички последици от това.

В таблица 2 са представени принципите на интегрираната отчетност:

Таблица 2. Принципи на интегрираната отчетност

Принципи на интегрираната отчетност
1. Стратегически фокус и ориентация към бъдещето
2. Последователност и сравнимост
3. Взаимоотношения със заинтересованите лица
4. Същественост
5. Сбито представяне
6. Надеждност и пълнота
7. Съгласуваност между информацията

Източник: International Integrated Reporting Committee. 2013. The international IR framework. Available at <http://www.theiirc.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-The-International-IR-Framework-2-1.Pdf>

Разликите между принципите в нефинансовата декларация и интегрираните отчети са минимални. При интегрираните отчети се набляга в принцип 1 директно на информация, ориентирана към бъдещето (принцип 4 при нефинансовата декларация). Стратегическата ориентация се свързва със “стратегическа посока”.

В научната литература са известни 3 гледни точки, относно стратегическата ориентация:

➤ *Ориентация към потребителите, конкурентите и технологиите [3].* Ориентацията към потребителите се свързва с проучване на всички клиентски изисквания към фирмения продукт (настоящи и бъдещи), поставяйки интересите на тези клиенти на първо място през призмата на системния подход.

Ориентацията към конкурентите се свързва с проучване на пазара на другите предприятия, на техния продукт и внедряване на иновации с цел увеличаване качеството на собствения продукт.

Ориентацията към технологиите се разбира в контекста на нови технологични решения, до колко компанията е склонна да инвестира в модерни производствени машини.

➤ *Пазарна или ресурсна ориентация [4].* При предприятията с ресурсна ориентация анализите започват от вътрешността на организацията и са насочени навън (към пазарната среда). Тук се следва правилото, задължително ресурсите да се вложат и да се произведе продукта, а след това да се търси подходящия пазар. При пазарната ориентация, компаниите първо проучват кои продукти ще се реализират успешно и след това се търсят подходящи ресурси за производството на тези продукти.

➤ *Ориентация, базирана на това, как организацията се адаптира към външната среда.* Анализира се връзката между стратегията на предприятието и постигнатите резултати.

Следващият принцип - **последователност и сравнимост** присъства и при двата отчета, както и всички останали принципи. При интегрираните отчети е посочен принцип “**надеждност и пълнота**”, който донякъде се доближава до принцип 2 ”обективна, балансирана и разбираема информация” при нефинансовата декларация.

Под **надеждна информация** се разбира онази, която не съдържа съществени грешки и пропуски.

За да бъде надеждна информацията във финансовите отчети трябва да бъде **пълна**, да се оповестяват всички съществени събития отделно чрез т.нар. дескриптивно описание. Даден пропуск може да доведе до невярна или подвеждаща информация и следователно ненадеждна и недостатъчна по отношение на нейната уместност.

Според концептуалната рамка за финансово отчитане, отчетите съдържат следните елементи:

1. Организационен преглед и външна среда;
2. Управление;
3. Бизнес модел;
4. Риск и възможности;
5. Стратегия и разпределяне на ресурсите;
6. Изпълнение;
7. Перспектива;
8. База за изготвяне и представяне.

Поясненията относно елементите могат да бъдат визуализирани чрез следната таблица:

Таблица 3. Съдържание на елементите на интегрираните отчети

Елементи	Изискуема информация
<i>Елемент 1 - Организационен преглед и външна среда</i>	Необходимо е да се отговори на въпроса “Какво прави организацията и при какви обстоятелства работи?” Идентифицира се целта, мисията и визията и осигурява основен контекст в насоките: – култура, етика и ценности; – собственост и оперативна структура; – основни дейности и пазари; – конкурентна среда и пазар; - позициониране (като се имат предвид фактори като заплахата от нова конкуренция и заместващи продукти или услуги, преговорите с клиентите и доставчици, и интензивността на конкурентно съперничество)

Елементи	Изискуема информация
	<p>Ключова количествена информация (напр. брой служители, приходи и брой страни, в които организацията работи), какви са измененията от предишни периоди;</p> <p>Външна среда -значителни фактори, влияещи на външната среда включват аспекти в правен, търговски, социален, екологични и политически контекст, който засяга способността на организацията да създава стойност в краткосрочен, средносрочен или дългосрочен план. Възможно е тези фактори да влияят на организацията пряко или косвено. Могат да включват например: макро и микро икономически условия, като икономическа стабилност, глобализация, силни и слаби страни на конкуренти и клиентско търсене и др.</p>
<i>Елемент 2 - Управление</i>	<p>Необходимо е да се отговори на въпроса: Как структурата на управление на организацията подкрепя способността на компанията да създава стойност в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен апсект.</p> <p>Необходимо е да се оповести информация за това как се създава стойност:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ лидерската структура на организацията, включително уменията на мениджърите; специфични процеси, използвани за стратегически решения и за установяване отношението на компанията към риска и механизми за разрешаване на етични въпроси; ✓ как културата, етиката на организацията и ценностите се отразяват в използването ѝ на ефекти върху капиталите, включително нейните взаимоотношения с ключови заинтересовани страни ✓ как възнагражденията и стимулите са свързани със създаването на стойност в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен времеви хоризонт, включително как те са свързани с влиянието на организацията върху върху капиталите.
<i>Елемент 3 - Бизнес модел</i>	<p>Необходимо е да се определи: Какво е бизнес модел на организацията? Бизнес моделът на организацията е система от бизнес дейности за реализация на продукти и достигане на резултати, които дейности имат за цел да изпълнят стратегическите цели на организацията в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен хоризонт. Дейности, които могат да подобрят ефективността на бизнес модела могат да бъдат:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изрично идентифициране на ключовите елементи на бизнес модела; • Идентифициране на важни фактори, влияещи върху външната среда; • Връзка с информация, обхваната от други елементи на съдържанието, като стратегия, рискове и възможности, и ефективност. <p>Интегрираният отчет е един вид “ключ” към капиталите, с които организацията разполага от гл.т., че капиталът е в основата на здравината и устойчивостта на бизнес модела.</p>
<i>Елемент 4 - Бизнес дейности</i>	<p>Интегрираният отчет описва ключовите бизнес дейности. Това може да включва:</p> <ul style="list-style-type: none"> • как организацията се отличава на пазара (например чрез конкретен продукт, сегментиране на пазара, канали за доставка и маркетинг); • степента, в която бизнес моделът разчита на генериране на приходи след началната точка на продажба (напр. разширени гаранционни споразумения или такси за използване); • как организацията подхожда към нужда от иновации; как бизнес моделът се адаптира към промяната.
<i>Елемент 5 - Риск и възможности</i>	<p>Един интегриран доклад трябва да отговори на въпроса: Какви са специфичните рискове и възможности, които влияят на способността на организацията да създава стойност в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план и как организацията подхожда към тях?</p> <p>Интегрираният отчет съдържа качествена и количествена информация за производителността, която може да включва въпроси като:</p> <ul style="list-style-type: none"> • количествени показатели относно целите, рисковете и възможностите,

Елементи	Изискуема информация
	<p>обяснявайки тяхното значение, техните последици, и методите и допусканията, използвани при съставянето им;</p> <ul style="list-style-type: none"> • ефектите на организацията (и положителни, и отрицателни) върху капиталите, в т.ч материални ефекти върху капиталите; • връзките между миналото и текущото представяне, и между текущото представяне и перспективата на организацията.
<i>Елемент 6 - Стратегия и разпределяне на ресурсите</i>	<p>Един интегриран доклад трябва да отговори на въпроса: Къде е мястото на организацията и как има намерение да стигне до там? Интегрираният доклад обикновено идентифицира:</p> <ul style="list-style-type: none"> • краткосрочни, средносрочни и дългосрочни стратегически цели на организацията; • стратегиите, които има или възнамерява да приложи, за да постигне тези стратегически цели; • план за разпределение на ресурсите, които има да приложи присвоята стратегия;
<i>Елемент 7 - Изпълнение</i>	<p>Ключови показатели за ефективност, които комбинират финансови мерки с други компоненти (напр. съотношението на емисиите на парникови газове към продажбите) или описание обясняващо финансови последици от значителни ефекти върху други капитали и други причинно-следствени връзки и взаимоотношения (например очакван ръст на приходите в резултат на усилията за усъвършенстване на човешкия капитал) може да се използва за демонстриране на свързаност на финансовите резултати с капитала.</p> <p>В някои случаи това може също да включва монетизиране на определени ефекти върху капиталите (например въглеродни емисии и използване на вода).</p>
<i>Елемент 8 - Перспектива</i>	<p>Интегрираният доклад трябва да отговори на въпроса: Как работи организацията, Какво е важно да се включи в интегрираният доклад и как такива въпроси са количествено оценени? Интегрираният доклад описва резюмето на организацията; резюме на значимите рамки и методи, използвани за количествено определяне или оценка на материални въпроси; Интегрираният отчет включва в резюме на организацията процес на определяне на съществеността и ключови преценки.</p>

Източник: *International Framework (2021). Internet resource: www.integratedreporting.org [5]*

До колко се спазват изискванията за включване на всички елементи в интегрираните отчети, съгласно изискванията за Международната рамка, ще се отрази като резултат от извършено емпирично изследване. В обхвата на представителната извадка са включени компании от финансовия и застрахователния сектор:

- *Доверие Обединен холдинг АД;*
- *Еврохолд България АД-София;*
- *Булбанк АД ;*
- *ДСК АД;*
- *ЗАД Булстрад Виена иншурънс груп-София;*
- *Райфайзенбанк АД;*
- *Синергон холдинг АД;*
- *Стара планина холд АД;*

Ще бъде посочено наличието на всеки един елемент за три поредни години -2018, 2019, 2020 г.

По първия елемент **“Организационен преглед и външна среда”**, всички компании са обявили предмета на дейност. 100% от тях извършват дейност в областта на финансовите и застрахователни услуги. Основно предметът на

дейност на всички компании се определя като придобиване, управление, оценка и продажба на дялове и/или акционерни участия в български и чуждестранни дружества – юридически лица, участия под каквато и да е форма в други местни и/или чуждестранни търговски дружества, и/или в тяхното управление; придобиване, управление и продажба на облигации; придобиване, оценка и продажба на патенти, отстъпване на лицензии за използване на патенти на дружества, в които холдинговото дружество участва; публично привличане на влогове или други възстановими средства; предоставяне на заеми или друго финансиране за своя сметка и на собствен риск; извършване на платежни услуги по смисъла на закона за платежните услуги и платежните системи; издаване и администриране на други средства за плащане (пътнически чекове и кредитни писма); дейност като депозитарна или попечителска институция; финансов лизинг; гаранционни сделки.

Очевидно е, че подробното оповестяване е един плюс за компаниите. Инвеститорите и други потребители на отчети ще придобият усещане за прозрачност и сигурност относно конкретна организация.

82% от компаниите определят своите ценности, които са свързани със значимостта на произвеждания от тях продукт. Етика, уважение, борба с неравенствата в различни области са поставени като основни ценности.

Всички продукти се базират на иновациите и инвестициите, като по този начин икономиката се основава на знанието на индивидите. При търговските банки е определена мисията в областта на корпоративното банкиране.

Целите се определят като нарастване на дохода на инвеститорите от разликата в цената на търгуваните акции на фондовата борса и от получаването на дивиденди.

Също като главна цел е определена постигане на добри показатели за качество, рентабилност и ефективност.

20% от предприятията са насочили своите усилия към задоволяване на клиентските изисквания, дигитализация и отлични условия за работа на своите служители.

Организационната структура, която е оповестена е Съвет на директорите, избран от Общото събрание на акционерите. Публично е определена информацията относно това в кои предприятия организациите имат дял и дали участието е контролно, значително или малцинствено. В търговските банки стриктно се спазва йерархията при организационната структура. Тя включва Главни дирекции, дирекции Управление, международен център, отдели, екипи. Главните дирекции са определени в зависимост от конкретните си функции като:

- Надзорен съвет;
- Представител на УС и главен ИД
- Главен оперативен директор;
- Управление на риска;
- Главно банково обслужване;
- Финанси;
- Корпоративно, инвестиционно и частно банкиране; □□Банкиране на

дребно.

В 67% от компаниите се използва двустепенна система на управление. Като Органи на управление са определени Надзорен, Управителен съвет и Общо събрание на акционерите. Съветите обикновено включват 3 човека.

Относно конкурентна цена и пазар оповестяването на информацията е в следните насоки:

✓ 33% от изследваните предприятия обявяват снижаване на нетния лихвен доход за 2020 г. спрямо 2018 г. поради силното влияние на конкуренцията. Последният фактор обаче се влияе и от Covid - пандемията.

✓ 77% от извадката оповестяват информация за конкурентите бегло и неясно.

Относно елемент **управление**, оповестяването е коректно за мениджърската структура за изплатените възнаграждения. Разработени са политики за изплащане на допълнителни възнаграждения под формата на бонуси, като са изброени и в кои случаи се изплащат (въздействие върху резултати и собствен капитал), както и процентите на тези възнаграждения. В 33% от извадката в последната изследвана година са разработени допълнителни изисквания за изплащане на възнаграждения директно свързани с резултати от нови клиенти.

По отношение **бизнес модела** и **бизнес дейностите** е представена гледната точка на компаниите в следните направления:

1. Оповестяване на основния капитал на дружествата - размер, дали акциите са поименни, безналични, с право на глас. Акциите при всички дружества са такива. Капиталът представлява основен буфер срещу неблагоприятни събития и неговият размер показва дали предприятието е устойчиво. Обикновено се поддържа основен капитал много над законно установения. Компаниите от тип търговски банки отчитат увеличение в размера на собствения капитал между 4-5% за 2020 г., спрямо база 2018г. При останалите се отчита снижение до 2-3 %, дължащо се на нарастналите разходи за основна дейност и свиване на приходите.

2. Фокусът винаги е бил и ще бъде върху иновациите като се цели засилване на удовлетвореността на клиентите от предлаганите продукти на компаниите. Нарастване нивото на дигитализацията като метод за привличане на потребители;

3. Търсене на предприятия с високо ниво на печалба, в които да бъде инвестирано.

4. Продажба на миноритарни дялове, които носят ниски нива на доходност спрямо такива в други компании.

5. Диверсификация на инвестициите от типа "да не се слагат всички яйца в една кошница" с цел оптимизиране на всички видове риск.

6. Инвестиции в нови модели активи и освобождаване на активи с по-ниско качество.

7. Бизнес моделът се усъвършенства чрез нови дигитални технологии и разширяване на пазарните ниши при 33% от компаниите.

Относно рисковете и възможностите - всички компании без изключение определят заплахите и рисковете, свързани във външната среда. Бъдещите верояни негативни събития се определят като:

✧ **оперативен риск** - свързан е с възможни грешки вследствие неефективни човешки действия (умишлени или поради нехайство, или небрежни действия) или грешки в машините. Във връзка с това 1/3 от компаниите извършват и за трите изследвани години преглед на клиентските данни, актуализацията им с оглед спазване на регулаторните изисквания. Ревизия е налице при регистрацията на клиентите, поддържането и прегледа на информацията. Набляга се вече на аутсорсинга[6] на услугите с цела снижаване на оперативния риск. Въвежда се терминът "риск култура", свързващ се с

провеждане на различни видове онлайн срещи и разработване на методически насоки за осмисляне на неблагоприятните събития от служителите на банките;

✧ **кредитен риск** - свързва се с възможността заемополучателите на организацията да изпаднат в затруднено финансово положение и да бъде невъзможно събирането на вземанията от страна на кредитора. Допълва се категоризацията на рисковите активи като се определят 3 фази - фаза 1 са съвсем нови рискови активи или тези с нисък кредитен риск; фаза 2- активи с нарастващ риск за последните 3 месеца; фаза 3-изцяло обезценени рискови активи.

Задължително се изчислява кредитната загуба в края на всеки месец с цел да се предприемат действия за обезценка на активите.

✧ **пазарен риск** - появява се вследствие изменение в пазарните условия и влияние върху активите на корпорациите. Използват се основно хеджиращи инструменти, които да компенсират измененията в справедливите стойности на паричните потоци.

✧ **ликвиден риск** - свързва се най-общо с възможността дружествата да не могат да погасяват своите задължения в определения срок. Той възниква и при промяна на обемите на входящи и изходящи парични потоци. Балансира се с определени лихвоносни активи с плаващи и фиксирани лихвени проценти. Поддържат се в достатъчен обем (но не свръхрезерви) парични авоари в срочни депозити и в безсрочни банкови сметки (за дружества, които не се категоризират като търговски банки).

Разработени са политики за управление на ликвидността, като в кредитните институции ликвидността се наблюдава на седмична база.

✧ **трудов риск** - характеризира се с възможността да се загубят квалифицирани кадри; да се случат трудови злополуки с увреждане здравето и живота на работници и служители. Оповестява се и усложнената епидемиологична обстановка и с цел снижаване броя на заболялите са извършени допълнителни разходи за ограничаване на риска - за дезинфектанти, маски, преградни стени, ротация на част от персонала - дистанционна и присъствена работа.

✧ **екологичен риск** - 22% от компаниите отчитат наличието на екологичен риск, във връзка с допълнителните им дейности. Оповестява, се че въздушните емисии се наблюдават за прах, серен диоксид, азотен диоксид, амоняк, въглеродород. Извършва се мониторинг на източниците на емисии на вредни вещества в атмосферния въздух от неподвижни източници на замърсяване от утвърдени пробовземни точки. Водните емисии се контролират за температура, съдържание на кислород, олово, мед, цинк, фосфати и др., а почвата - за селитра, амоняк, фосфати, цинк, олово. Обобщено казано, въведени са Системи за управление на процесите и дейностите, оказващи влияние върху околната среда.

При елемент **“Стратегия и разпределяне на ресурсите”** се открояват няколко направления:

● *стратегия при екологичните въпроси* - всички компании са оповестили Системите си по ISO във връзка с опазване на околната среда. Спазват се нормативните разпоредби и вътрешнофирмените изисквания, обновяват се процесите с екологосъобразни технологии. Където е необходимо са изградени пречиствателни станции;

● *стратегия относно социалните въпроси* - разработени са политики в компаниите във връзка със стриктно спазване изискванията на Кодекса на труда

за безопасни условия на труд. Стимулира се трудовия процес посредством създаване на предпоставки за качествена работа. Спазват се Колективен трудов договор, Инструкции за трудова заетост и социална дейност, Инструкции за организация заплащането на труда. Заплащат се от работодателите здравни застраховки, карти за санаториално лечение, периодични медицински прегледи. Изплащат се стимули и бонуси в 100% от компаниите, въз основа на конкретно разработена програма. Организирант се курсове за придобиване и повишаване на квалификацията. В 11% от изследваната извадка се заплаща 50% от таксата във ВУЗ за специализирано обучение, както и се организират стажове и практики на територията на предприятията.

При периодични проверки е установено, че се спазват морално-етичните норми и правила.

● *стратегия във връзка с екологичните въпроси* - неразделна част от цялостната система за управление на холдинговата структура. Стратегическа цел на ръководството е непрекъснато подобряване на практиката в посока към предотвратяване и/или намаляване въздействието върху околната среда, както и повишаване степента и културата на екоцелесъобразното поведение на дружеството. Провеждане на политиката по Околна среда се синхронизира с дейностите в различните направления в организацията – качество на производството, финансиране, опазване здравето на работниците и служителите, безопасност на труда и други. За успешното провеждане на политиката по Околна среда, компанията майка изисква от ръководните органи на всички дъщерни дружества, служители и работници, да проявяват в ежедневната си работа висок професионализъм и отговорно поведение по отношение на околната среда.

Следващият елемент **“Изпълнение”** се свързва с взаимовръзката интелектуален капитал - финансов резултат. В дружествата се откроява правопрпорционална зависимост между инвестициите в интелектуален капитал и финансовия резултат от дейността. За 2020 г. се отчита нарастване и на факторната, и на резултативната величина с около 4,6%.

Перспективата като последен елемент, но не и по значимост откроява всички съществени преценки и ключови понятия. Извадката от компании оповестява своите материални активи, тяхното изменение за 2019 г. спрямо 2018 г., и за 2020 г. спрямо предходната 2019 г. Определени са в количество и стойност промените като са определени и причините за тези промени. По отношение съществени въпроси такива са определени единствено съгласно счетоводен стандарт 8 във връзка с промените в счетоводната политика.

Естествено може да бъде допълнено, че Covid- пандемията повлия върху дейността и разходите на компаниите.

Резултати и изводи

Компаниите оповестяват информация във връзка с всички елементи на интегрираните отчети. В това отношение пропуски не се забелязват. В по-голям обем и по-изчерпателна информация се публикува от финансови предприятия тип търговски банки. Това е логично, защото кредитните институции са под постоянен надзор на БНБ, Комисията за финансов надзор.

Няма липсваща информация по нито един елемент от отчетите. Въпреки това може да се маркира един потенциален бъдещ проблем - как да се съпоставя нефинансовата информация по отношение обем и изчерпателност. И дали е

възможно да се разработят определени показатели за нефинансовата информация?

Влиянието на Covid-пандемията съвсем нормално се отразява и тук. Тъй като продуктите и услугите, които се произвеждат от всички тях не включват стоки от първа необходимост, са се наложили за тези 2 години определени промени, които могат да бъдат обобщени така:

- въвеждане на работа от разстояние при отдели, където е възможно или използване на ротационен принцип при служителите;

- спазване на предписанията на здравния министър с цел опазване здравето и живота на работещите в компаниите;

- реструктуриране на звена и отдели, които до момента са били нискоэффективни;

- преглеждане на договори и стриктно съблюдаване на изменението както на входящи, така и на изходящи парични потоци;

- определяне на всички слаби звена в самите компании и в техните дъщерни дружества. Промяна в прогнозите, в целите и мисията на предприятията;

- въвеждат се нови софтуерни програми с цел улесняване достъпа от разстояние.

От друга страна търговските банки подкрепят инициативи в социалните дейности- подкрепя на деца в неравностойно положение, финансови инжекции за болници и Министерство на здравеопазването. Използвани са безвъзмездно помещения на банки за организиране на изложби, както и на други изяви в областта на изкуството и културата. Проведени са уебинари за финансово грамотяване на физически и юридически лица.

Литература:

[1] Онлайн тълковен речник - Интернет-ресурс:
<http://talkoven.onlinerechnik.com/duma/интегриран>

[2] Директива 2014/95 за изменение на Директива 2013/34/ЕС по отношение на оповестяването на нефинансова информация и на информация за многообразието от страна на някои големи предприятия и групи, Internet-resource: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=celex%3A32014L0095>

[3] Gatignon, H., & Xuereb, J. M., (1997). Strategic orientation of the firm and new product performance. *Journal of Marketing Research*, 77-90

[4] Paladino, A. (2007). Investigating the drivers of innovation and new product success: A comparison of strategic orientations. *Journal of Product Innovation Management* 24: 534–53.

[5] International Framework (2021). Internet resource : www.integratedreporting.org

[6] Тълкуване на термина “аутсорсинг” - източник: <https://evs-translations.com/blog/bg/outsourcing-2/> - Аутсорсингът се дефинира като „действие в практиката за получаване на стоки или услуги чрез договор от външни източници“. Ако се вгледаме в самата дума, тя е съществителното на глагола outsource, образуван от съчетаването на думите out (от староанглийската дума ut със значение на „извън“) и source (от старофренската дума source, която означава „основа или произход“).

[7] Марева, Н. (2019). Бизнес моделите на споделено кредитиране като алтернатива на традиционното банкиране. *Ново знание*, бр.3 (8), с. 6-19.

- [8] Сайт на Булбанк АД: <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/individualni-klienti>
- [9] Сайт на Стара планина АД: <https://www.sphold.com>
- [10] Сайт на Синергон холдинг АД: <http://synergon.bg/>
- [11] Сайт на Доверие АД: <https://doverie.bg/>
- [12] Сайт на Еврохолд АД: <https://www.eurohold.bg/>
- [13] Сайт на ДСК АД: <https://dskbank.bg/>
- [14] Сайт на Булстрад АД: <https://www.bulstrad.bg/>
- [15] Сайт на Райфайзенбанк АД: <https://www.rbb.bg/bg/individualni-klienti/>

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS AND LOCAL COMMUNITIES

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ И МЕСТНИТЕ ОБЩНОСТИ

ENVIRONMENTAL ECONOMY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT: INTERACTION OR OPPOSITION

Vladimir Arsovski

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ЕКОЛОГИЧНО ОРИЕНТИРАНА ИКОНОМИКА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ИЛИ ПРОТИВОПОСТАВЯНЕ

Владимир Арсовски

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Abstract: The idea of a green economy has always been inextricably linked to sustainable development and it is impossible to separate these two terms. We can say that the green economy is a process and sustainable development is a challenge. The green economy must be designed to contribute to sustainable development. In addition, scientists understand the "green economy" as a mechanism that prevents systemic distortions and violations of the unstable economic paradigm. Sustainable development has a wider spectrum, provided that the green economy is one of the "core ingredients" of sustainable development. Sustainability cannot be understood without social well-being and respect for biodiversity, but it is also impossible to achieve them without appropriate economic mechanisms. We can say that every issue related to the green economy is also related to sustainable development, but not every issue related to sustainable development is necessarily part of the green economy.

Идеята за зелена икономика винаги е била неразривно свързана с устойчивото развитие и е невъзможно да се разделят тези два термина. Можем да кажем, че зелената икономика е процес, а устойчивото развитие е предизвикателство.

Както посочва датската група¹ зелената икономика трябва да бъде проектирана да допринесе за устойчивото развитие. Освен това учените

¹ Датска група 92 Форум за устойчиво развитие. Режим на достъп: Форум датской группы 92 по проблемам устойчивого развития.
<https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=660&menu=1515> on 6 June 2017.

разбират „зелената икономика“ като механизъм, който предотвратява системни изкривявания и нарушения на нестабилната икономическа парадигма.

Устойчивото развитие има по-широк спектър, при условие че зелената икономика е една от „основните съставки“ на устойчивото развитие. Устойчивостта не може да бъде разбрана без социално благополучие и зачитане на биологичното разнообразие, но също така е невъзможно постигането им без подходящи икономически механизми. Можем да кажем, че всеки въпрос, свързан със зелената икономика, е свързан и с устойчивото развитие, но не всеки проблем, свързан с устойчивото развитие, е задължително част от зелената икономика.

От друга страна, както посочва Goodwell N. (2012)²: „Ако понятието „устойчиво развитие“ е по-абстрактно, то понятието „зелена икономика“ е по-конкретно, материално. Следователно, зелената икономика действа като път, който изяснява сложността и трудността при въвеждането на понятието „устойчиво развитие“. По този начин „юрисдикцията“ на зелената икономика е местно-регионална, а „юрисдикцията“ на устойчивото развитие е холистичен модел, който съчетава икономически, екологични и социални принципи.

Един от актуалните глобални проблеми, свързани както с устойчивото развитие, така и със зеления растеж, е разликата между развитието и растежа. Растежът означава повече, развитието означава по-добро. Растежът означава повече автомобили, повече сгради и мултинационални корпорации, които печелят повече печалби от предишните години. Развитието обаче се отнася до качеството на живот на гражданите в дадена държава. Както твърди Daly (1990)³: „Растежът е количествено увеличение във физически мащаб, а развитието е качествено подобрене или идентифициране на потенциални възможности. Икономиката може да расте без развитие, или да се развива без растеж, или и двете.“

Растежът е изкуствено въведен в уравнението за устойчиво развитие до точката на намиране на непредвидени формулировки, както например в един от официалните уебсайтове на Световната банка⁴: „Устойчивото развитие предполага, че растежът трябва да бъде приобщаващ и устойчив, за да се намали бедността и да се създаде споделен просперитет за днешните хора и да се отговори на нуждите на бъдещите поколения заанапред.“ Устойчивото развитие трябва да бъде придружено от ефективни ресурси и добре планирано, за да донесе непосредствени и дългосрочни ползи за хората, планетата и просперитета.“ Очевидно, въпреки изброените тук добродетели, растежът е растеж и няма начин да се прикрие отрицателното му значение.

В тази концепция терминът „растеж“ е синоним на борбата срещу бедността и глада. Това обръкване на две понятия - растеж и развитие - произтича от факта, че докладът на Брундланд изгражда устойчивост в контекста на растежа. „Основната движеща сила зад икономическия растеж са новите технологии (...)“⁵, или „това, което е необходимо сега, е нова ера на

² Goodwell, N. (2012) The green economy and sustainable development, towards a common understanding.

Green Economy and Climate Mitigation: Topics Related to Africa. Cape Town: Africa Institute of South Africa.

³ Daly, H.E. (1990) Ecological Economics 2: 1-6. Amsterdam: Elsevier Science Publishers B.V.

⁴ /www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment 30 май 2017 г.

⁵ От документ на ООН A/42/427. (1987) Доклад на Световната комисия по околна среда и развитие, параграф 14.

икономически растеж - растеж, който е силен и в същото време социално и екологично устойчив"⁶. Освен това в документа⁷ се дава безусловна индикация за увеличение на икономическия растеж от 5-10 пъти за развиващите се страни, което означава значителен натиск върху естествения капитал, или, според Daly Н.Е. (1996), който критикува това, ще изисква „огромно увеличение на производителността, водещо до унищожаване на околната среда“ или „колапс“, както той го нарича в своите произведения.⁸

Икономическите изследвания се извършват в следната посока: Daly Н.Е. потвърди, че ако светът достигне американските стандарти за използване на ресурсите, необходимото съотношение ще бъде 7, а не 5. Днес в академичните среди или в медиите въпросът стана често срещан: „Колко планети ни трябва?“⁹. Тим де Шантес постави този въпрос през 2012 г. и заключи, че ако всички консумират като американци, имаме нужда от четири планети като Земята.

Докладът на Брундланд веднага получи обратна реакция. Научната общност е създала редица публикации срещу изравняването на понятията „растеж“ и „развитие“. Учени като Goodland R. (1992)¹⁰, Daly Н. (1993), Serageldin I.¹¹, Hueting R. (1980)¹² и Mishan E.J. (1967)¹³, са писали много за това.

Daly (1996)¹⁴, например, потвърди, че икономиката е отворена подсистема в екосистемата на Земята, която е ограничена. Следователно една подсистема не може да нарасне повече от системата, от която зависи. Всъщност екосистемите на Земята се развиват, но не растат; същото трябва да се случи и с икономиката, но това не се случва. По този начин растежът и развитието са противоположни понятия. Той отбеляза, че терминът „устойчиво развитие“ сега се използва синонимно за оксиморона „устойчив растеж“. Спасението идва от унищожението. Сценарият, който Дали описа преди повече от 30 години, не се различава от настоящия, което можем директно да наблюдаваме от ситуацията със СБ. Hubbert, M.K. (1976)¹⁵ и др. използват термина „експоненциален растеж“, за да дефинира настоящите социални нагласи към растежа.

$$V = S * (1 + R) ^ T$$

където текущата стойност на V, началната точка по отношение на експоненциалния растеж, може да бъде определена чрез умножаване на

⁶ На същото място. Увод.

⁷ Параграф 66 от доклада гласи: „Необходимо е 5-10-кратно увеличение на производителността, за да се повиши потреблението на произведени стоки в развиващите се страни до нивото на индустриализираните страни, докато темповете на растеж на населението не се изравнят през следващия век“.

⁸ Daly, H. E. (1996). 14 sustainable growth: an impossibility theorem. *Valuing the earth: Economics, ecology, ethics*, 267.

⁹ Напр.: <http://www.bbc.com/news/magazine-33133712> просмтрено 3 юния 2017 года.

¹⁰ Goodland, R. (1992). The case that the world has reached limits: more precisely that current throughput growth in the global economy cannot be sustained. *Population & Environment*, 13(3), 167-182. Or Goodland, R., & Daly, H. (1993). Why Northern income growth is not the solution to Southern poverty. *Ecological Economics*, 8(2), 85-101.

¹¹ Serageldin, I., Steer, A. D., & Cernea, M. M. (Eds.). (1994). *Making development sustainable: from concepts to action* (Vol. 2). World Bank Publications.

¹² Hueting, R. (1980). *New scarcity and economic growth; more welfare through less production?*. FAO publishing. Rome.

¹³ Mishan, E. J., & Mishan, E. J. (1967). *The costs of economic growth* (p. 112). London: Staples Press, which created a sensation.

¹⁴ Daly, H. E. (1996). 14 sustainable growth: an impossibility theorem. *Valuing the earth: Economics, ecology, ethics*, 267.

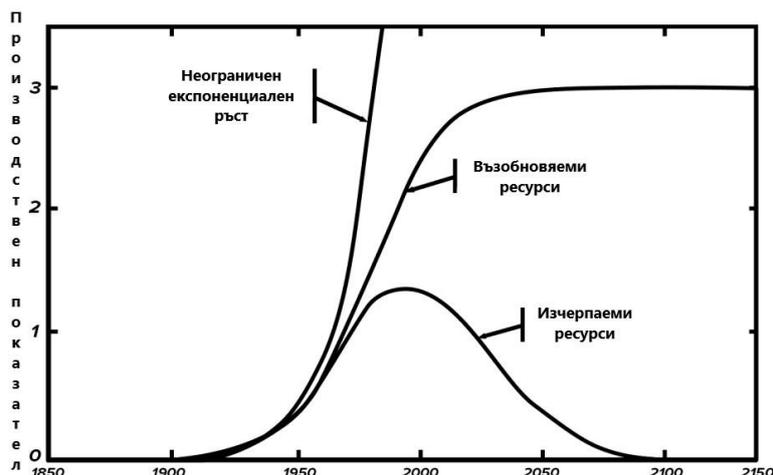
¹⁵ Hubbert, M.K. (1976) *Exponential growth as a transient phenomenon in human history*. *Societal Issues: Scientific Viewpoints*, American Institute of Physics. Margaret A. Storm (ed.).

първоначалната стойност на S , по едно плюс лихвения процент R , увеличен до показателя T , или броя на преминалите периоди¹⁶.

Днес откриваме, че в общество, което подкрепя „експоненциален растеж“, е невъзможно никоя физическа величина - за разлика от парите, които не са физическа величина - да следва или потвърждава тази крива в дългосрочен план. Hubbert (1976) пише следното за това:

„Основните ни трудности са свързани с културата. През последните два века не научихме нищо ново освен експоненциален растеж и успоредно с това разработихме ценности за култура с експоненциален растеж, култура, чиято стабилност зависи толкова много от продължителността на експоненциалния растеж, и култура, която не може да не се съобразява с проблемите на липсата на растеж.“

Въз основа на работата на Hubbert, стигаме до извода, че експоненциалният растеж е като наркотик, страните, които са пристрастени към него, не искат да се откажат от него. Hubbert пише, че само промяна в културата може да изкорени тенденцията към експоненциален растеж, но този преход от ненадеждно състояние към оптимално потенциално състояние, е възможен само с промяна в ценностите, тъй като обществото днес разполага с технологии и знания за промяна на икономическата парадигма. Всъщност единствената пречка е начинът ни на живот, тъй като основните ни ограничения са културно зависими.

Фиг. 1. Динамиката на възобновяемите и изчерпаеми ресурси в контекста на неограничен експоненциален растеж на производството в периода от 1850-2150 г., според Hubbert

Културата на растеж е ясно изразена от Rodrik D. (2007)¹⁷, който изтъква, че: „Както показва миналото, нищо не работи по-добре от икономическия растеж в обществата, които искат да подобрят възможностите за живот на гражданите, включително дори и на тези на дъното“. Но Д. Родрик бърка понятията „благосъстояние“ и „растеж“, „развитие“ и „растеж“, без да споменава проблемите, които би трябвало да доведат до експоненциалния растеж.

¹⁶ <http://www.investopedia.com/terms/e/exponential-growth.asp> 4 юни 2017 г.

¹⁷ Rodrik, D. (2007) *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth*. Princeton, N.J.: Princeton University Press. New Jersey, USA.

Например според СБ¹⁸, Южна Азия остава най-бързо растящият регион в света (7,3% през 2017 г. спрямо 7,1% през 2016 г.), но 13,5% от населението на региона през 2015 г. все още живее в крайна бедност¹⁹.

Проблемът с експоненциалния растеж за развитите страни е свързан с ангажимента за растеж - въз основа на моделите на потребление, а за развиващите се страни, с усещането, че те имат право на неограничен растеж поради слабото си развитие. Систематично, при всяко преговаряне на международни форуми, Групата 77 се застъпва за ограничение на растежа и се противопоставя опазването на околната среда да се превърне в пречка за търговията.

Според Рио + 20 растежът се управлява от дефиницията на зелена икономика като: „устойчив, приобщаващ и справедлив икономически растеж“²⁰, което вероятно ще завърши с повишаване на производителността на околната среда и социалната справедливост. Използваме израза „вероятно“, защото растежът не означава по-добро качество по дефиниция. Според Cook S., Smith K., Utting P. (2012)²¹, трябва да сме скептични към процесите, които се регулират от пазара, причиняват социално неравенство и могат да доведат до увеличаване на негативните последици за околната среда.

Някои изследвания показват, че за да се постигне устойчивост в развиващите се страни, те не трябва да достигат нивата на благосъстояние на развитите страни. Например средната заплата в страните от ОИСР е 40 516 щатски долара²² годишно на глава от населението. Според Serageldin (1993)²³, развиващите се страни трябва да растат само до ниво, което гарантира основен пакет социално благополучие: образование, здравеопазване, добра храна и жилища. Той изчисли, че това може да се получи чрез достигане на доход на глава от населението от 2000 щ.д. (оценка от 1993 г.). В тази връзка ОИСР изчислява, че 1% увеличение на доходите може да доведе до 4,3% намаляване на бедността в страните с много ниско неравенство или наймалко 0,6% при бедността в страните с високо неравенство²⁴. Икономика на устойчивото развитие - наричана още икономическа устойчивост²¹⁰ (въпреки че, според нас, това не е съвсем правилно), може да се счита за икономически принцип на устойчивото развитие „Е“, който се прилагаше много преди появата на екологично ориентираната икономика.

По-горе се спомена, че икономиката на устойчивостта е „официално“ създадена благодарение на доклада на Комисията на Брундланд, но някои известни икономисти и публикации предшестваха този доклад и се доближават

¹⁸ <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/09/south-asia-fastest-growing-region-worldvigilant-fading-tailwinds>.

¹⁹ <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/10/15/south-asia-extreme-poverty-falls-but-challenges-remain>.

²⁰ Декларация Бъдещето, което искаме.

²¹ Cook, S., Smith, K., Utting, P. (2012) Green economy or green society? Contestation and policies for a fair transition (No. 10). UNRISD Occasional Paper: Social Dimensions of Green Economy and Sustainable Development. Достъпен на:

[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(LookupAllDocumentsByUNID\)/B24EA25289BD528AC1257AC5005F6CA5?OpenDocument](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(LookupAllDocumentsByUNID)/B24EA25289BD528AC1257AC5005F6CA5?OpenDocument).

²² https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE 5 юни 2017 г.

²³ Serageldin, I. (1993) Development partners: Aid and Cooperation in the 1990's. Stockholm: Swedish International Development Agency. 153 pp.

²⁴ ОИСР (2008). Департамент за международно развитие. Работни места с перспективи за растеж и просперитет в развиващите се страни. Издателство на ОИСР. Париж, Франция. - S. 4.
Daly, H.E. (1996) Beyond Growth. Boston, Mass.: Beacon Press.

най-много до тези проблеми. Някои от тях вече са споменати в по-рано, но на някои трябва да се обърне специално внимание тук:

Smith (1776)²⁵ публикува „The Wealth of Nations“ през 1776 г., където са изразени опасения относно оценката на природните ресурси (по-специално земеделските ресурси в Шотландия), аспект, който е важен за устойчивата икономика.

Malthus (1798) публикува „An Essay on the Principle of Population“ през 1798 г., където беше изразена загриженост относно прекомерния прираст на населението, което доведе до интензивното използване на природните ресурси. „Ръстът на населението неизбежно е ограничен до поминъка“²⁶ – твърди той.

Ricardo D. (1817)²⁷ публикува „Principles of Political Economy and Taxation“ през 1817 г., където се изследва и оценката на природните ресурси - земеделието. Ricardo също предупреждава, че при липса на подходящо планиране на природните ресурси растежът на населението ще намалее до същата степен, както достъпът до богати и плодородни земи. Mill (1848) публикува основната си работа за политическата икономия от 19 век „Принципи на политическата икономия“. В том IV, глава VI той предупреждава за натиска върху природните ресурси в резултат на разрушителен прираст на населението: „Ако земята загуби толкова много от важните си свойства, което дължи на факта, че неограниченото нарастване на богатството и нарастването на населението не се вземат предвид, само за да подкрепи по-голямо, но не по-добро или по-щастливо население, искрено се надявам в името на бъдещите поколения, те да бъдат доволни от този престой, много преди необходимостта да се адаптират“.

W.S. Jevons публикува «The Coal Question»²⁸ през 1865 г. Това е книга, която изследва нарастващите разходи за въглища и предвижда изчерпването на този природен ресурс във Великобритания, което би довело до изчезването на тази индустрия - това всъщност се случи през 1984 г., когато М. Тачър реши да закрие по-голямата част от въглищни мини във Великобритания по икономически и политически причини (умишлено решение за отнемане на властта от профсъюзите на миньорите).

К. Марх в известната му творба *Das Capital*²⁹ (1867, 1884, 1894) не се съобразява с околната среда, защото по това време няма нужда от нея. За Карл Маркс бяха важни само трудът и капиталът. Инвестициите бяха ключови за развитието. Той беше твърдо убеден, че технологичният прогрес и неограниченият икономически растеж ще решат всички проблеми, свързани с нарастването на населението: „наука, чийто напредък е толкова неограничен и толкова бърз, колкото населението“³⁰, защото науките се развиват в експоненциално.

²⁵ Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 2 vols. W. Strahan and T. Cadell. [MTG]. Yet, we used the following edition: Smith, A. (1904). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Edwin Cannan (ed.). 5th ed. Methuen & Co., Ltd. London.

²⁶ Malthus, T.R. (1798) *An Essay on the Principle of Population*. Oxford World's Classics reprint. p. 61, end of Chapter VII.

²⁷ Ricardo, D. (1817). On foreign trade. *Principles of political economy and taxation*.

²⁸ Пълно заглавие: *The Coal Question; An Inquiry Concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of Our Coal Mines* London: Macmillan and Co.

Marx, K. (1867). *Das Kapital*, Bd. 1. MEW, Bd, 23, 405.

²⁹ Marx, K. (1867). *Das Kapital*, Bd. 1. MEW, Bd, 23, 405.

³⁰ Engels, F. (1844) In: *Deutsch-französische Jahrbücher*, quoted from R.L. Meek, *Marx and Engels on Malthus*. London: Lawrence & Wishart, 1953. 63 pp.

F. Soddy (1926)³¹ в книгата «Wealth, Virtual Wealth and Debt», предложи да приложи законите на термодинамиката в областта на икономиката, което по-късно беше приложено от Djordjescu Regen, F. Soddy и едва по-късно и все още недостатъчно - той беше признат за един от основателите на екологичната икономика и икономиката на устойчивото развитие.

R. Wicksell³² прогнозира колапса на шведската дърводобивна промишленост в резултат на прекомерно използване на ресурси и нерационални практики за опазване. Той предупреди за катастрофалните последици за шведското население, ако горите изчезнат, и предостави математически формули за устойчива експлоатация (Wicksell Single Thinning-Harvesting Cycle).

Друг автор, проправил пътя за политическата икономия през 20 век е Кейнес J.M. (1982)²¹⁹. Неговата работа става известна поради Голямата депресия през 30-те години. Кейнес не взе предвид опазването на околната среда или концепцията за самата околна среда, той се фокусира върху увеличаването на търсенето на продукция като двигател за съживяване на икономиката.

В този контекст трябва още веднъж да споменем видния икономист и математик Georgescu Roegen, автор на една от най-великите книги по икономика на 20-ти век: «The Entropy Law and the Economic Process» (1971)³³, пионер в икономиката на устойчивостта. Въпросът, който трябва да бъде зададен, е кой е основният елемент, който определя икономиката на устойчивото развитие? За някои учени ключовият елемент е развитието. Rogers P., Jalal K., Boyd J. (2008) твърдят, че „икономиката на устойчивото развитие се занимава с природния, антропогенния и човешкия капитал. Това е повече от икономика на управлението на околната среда, тъй като принципите на устойчивото развитие включват развитието на икономиката и обществото, а не само управлението на околната среда.“³⁴. По-нататъшното развитие трябва да се разбира като паяжина, в която една нишка е преплетена с друга.

Икономиката е инструмент за глобална аритметика, просто сума и баланс: устойчивото развитие е това, което вземаме от бъдещите поколения и това, което оставяме на бъдещите поколения. Това е позиция, заемана от Pezzey J.C. and Toman M.A. (2002)³⁵, за които „икономиката на устойчивото развитие“ е посочена в контекста на извършване на всяка работа, така че да има известна грижа за равнопосавеността или справедливостта между поколенията при вземане на решения за цялото общество в продължително много поколения; признаване на ролята на невъзобновяемите екологични ресурси; и евентуалното неконвенционално използване на икономически понятия като стойност, производство, полезност или някаква комбинация от полезност с течение на времето в (междувременното) благосъстояние. " Трябва да се подчертае:

³¹ Soddy, F. (1926). *Wealth, Virtual Wealth and Debt.* New York: Dutton.

³² Основните публикации на Уиксел: *Interest and Prices.* (2007) Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute *Value, Capital and Rent.* (2007).

Lectures on Political Economy. (vol. 1 and 2, pdf), (2007) Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute. Keynes, J. M. (1982). *Collected writings.* Money, 6, 13-97.

³³ Georgescu-Roegen, N. (1993). *The entropy law and the economic problem.* *Valuing the earth: Economics, ecology, ethics,* 75-88.

³⁴ Rogers, P., Jalal, K., Boyd, J. (2008) *An Introduction to Sustainable Development.* New York: EarthScan Publications-Routledge.

³⁵ Pezzey, J.C. and Toman, M.A. (2002) *Progress and problems in the economics of sustainability.* *International Yearbook of Environmental and Resource Economics,* 2003, 165-232. p. 4.

1) Устойчивото развитие не се разбира само като рационално използване на природните ресурси.

2) Социалният компонент на устойчивото развитие е ключов принцип на устойчивото развитие.

Конфигурацията на икономическия принцип на зелената икономика обаче може да се основава и на елементи, които предполагат практически подход към икономическата насока на зелената икономика.

Има много дискусии около концепциите и елементите, които определят икономическата устойчивост. За редица учени, вместо ключов елемент, има набор от основни елементи, които са трансверсални на всички дефиниции за икономическа устойчивост. В този смисъл използваме някои от икономическите свойства (Crabbé P. 1998)³⁶, които са общи за всяко определение за устойчиво развитие, което ще даде разбиране на основните характеристики на икономическия компонент на устойчивостта:

На първо място, това е равенството на поколенията, което се разбира като връзката между настоящото и бъдещите поколения. Въпросът обаче е как да се тълкува тази връзка. Pearce вярва, че равенството в отношенията между поколенията е свързано изключително с трансгенерални поколения, изключително с настоящето и бъдещето. Това означава, от гледна точка на Pearce е, че гладът в Африка ще бъде дългосрочен, ако бъдещите поколения са в състояние да се радват на добър жизнен стандарт.

И така, трябва да има справедливост между настоящото и бъдещите поколения, както и равенство между поколенията, което означава справедливост сред хората от същото поколение. Както заяви

Pearce: „Цялата обосновка за устойчиво развитие е да се подобри жизнения стандарт на различните общества, особено най-бедните, като същевременно се избягват безнадеждни бъдещи разходи“³⁷. Не че Pearce призовава всички към социална държава: той просто призовава за справедливост.

Някои учени се застъпват за коригиране на връзката на равенството между поколенията. В тази връзка Stavins R.N., Wagner A.F. & Wagner, G. (2003) предлагат математическа формула: устойчивостта трябва да има компоненти на динамична ефективност плюс справедливост между поколенията; в противен случай последната ще бъде празна обвивка. Динамичната ефективност е необходима за задължителното ефективно определяне на устойчивостта, тъй като „всеки привлекателен регулаторен критерий за публична политика в тази област трябва да включва някаква концепция за „ирационалност“³⁸. Тази ефективност трябва да се комбинира с условието, че „ефективният поток за максимизиране на цялостните функции на благосъстоянието не намалява с времето“³⁹, т.е. начинът, по който някои автори разбират концепцията за равенство между поколенията. По този начин разбирането на Stavins, Wagner & Wagner за равенството между поколенията е по-широко от това на Pearce .

³⁶ Crabbé, P. (1998) What is economic sustainability? *Global Bioethics*, 11:1-4, 19-27. Note that the term Crabbé uses is the same as that analysed in Chapter 1 of this work, but Crabbé obviously refers to the economic pillar of sustainability, and not in the sense used by FONA.

³⁷ Pearce, D. (1993) *Blueprint 3. Measuring Sustainable Development*. London: EarthScan Publications. p. 7.

³⁸ Stavins, R. N., Wagner, A. F., & Wagner, G. (2003). Interpreting sustainability in economic terms: dynamic efficiency plus intergenerational equity. *Economics Letters*, 79(3), 339-343.

³⁹ Пак там. p. 4

Въпреки това възгледите на учените, които предоставят найточната морфология на равенството между поколенията, вероятно ще следват Frischmann (2004)⁴⁰. Задава се прост въпрос: какво е равенство между поколенията? Отговорът е още по-прост: „равенството между поколенията е принципът на справедливото разпределение на ползите.

Това се отнася до връзката между минали, настоящи и бъдещи поколения". „Равномерното разпределение на обезщетенията трябва да се разбира в класическия смисъл“⁴¹. По този начин миналото и бъдещите поколения са страни по социален договор, който определя правата и задълженията на тези страни. В това отношение планетата се счита за собственост на три страни, но ползите на практика се използват само от сегашното поколение. От правна гледна точка това е просто брилянтна метафора, която отразява настоящото положение на партньорските страни. Weiss (1995)⁴² дава точна картина на това партньорство:

В това партньорство нито едно поколение не знае предварително коя генерация ще бъде, колко членове ще има или дори колко поколения ще бъдат. Поради това е полезно да разгледаме поколение, което е някъде по целия спектър от време, но не знае предварително къде ще се намира. Такова поколение би искало да наследи Земята, поне в такова добро състояние, каквото е било за всяко предишно поколение, и да има същият добър достъп до нея като предишните поколения. Това означава, че всяко поколение получава планетата в по-лошо състояние от това, в което е била в предишното поколение, тоест необходимо е да се осигури равен достъп до нейните ресурси и предимства. По този начин всяко поколение е попечител на планетата с ангажимент да се грижи за нея и бенефициент с права да я използва.

Според Padilla (2002)⁴³ има три изисквания за справедливост между поколенията: когато се вземат предвид бъдещите разходи и ползи, това се отнася за различните поколения. Решенията днес са и решенията за бъдещето; изискване за устойчивост: „бъдещите поколения имат право на неизползван екологичен и икономически потенциал“; трябва да се създаде подходяща институционална мрежа, „за да се гарантира, че тези права се зачитат в процесите на вземане на решения“. Padilla не посочва дали правата са морални или законни, но ние приемаме модела. Третото изискване е поемане на сериозен ангажимент в световен мащаб, тъй като включва даване на институционален глас на неродените. Това е възможно, но ще изисква промени в международното право.

Не можем обаче да се позоваваме на справедливостта и равенството между поколенията, без да си припомним Теорията на справедливостта на Rawls J.. Като отправна точка Rawls J. задава въпроса как да се установи социален минимум, т.е. „до каква степен (във времето) сегашното поколение трябва да уважава исканията на своите наследници“⁴⁴. Проблемът е, че няма

⁴⁰ Frischmann, B.M. (2004) Some thoughts on shortsightedness and intergenerational equity. *Loyola University Chi-cago Law Journal*, 36, 457.

⁴¹ Solum, L. (2001) To our children's children's children: the problems of intergenerational ethics. *35 Loyola of Los Angeles Law Review* 163, 174.

⁴² Weiss, E.B. (1995) Intergenerational Equity: Toward an International Legal Framework. In: *Global Accord: Environmental Challenges and International Responses*. Nazli Choucri (ed.) Cambridge, Mass., London: Massachusetts Institute of Technology Press. pp. 333, 335-36.

⁴³ Padilla, E. (2002) Intergenerational equity and sustainability. *Ecological Economics*, 41(1), 69-83.

⁴⁴ Rawls, J. (1971-1999) *A Theory of Justice*. (revised edition). Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

взаимодействие между поколенията, така че няма възможност да си сътрудничат помежду си или да се учат от нуждите на другия, а също така няма обмен. Такава позиция се поддържа от такива учени като Barry B. (1989)⁴⁵ и Heyd D. (2009)⁴⁶. Освен това от правна гледна точка този подход предполага, че има една същност и един носител, тъй като все още няма бъдещи поколения. Следователно може да се твърди, че бъдещите поколения могат да имат някои права, които могат да бъдат заявени от настоящите поколения.

Крайното решение, което предлага Rawls J, се крие във факта, че „всяко поколение трябва не само да съхранява придобивките на културата и цивилизацията, но също така да запази непокътнати не само установените институции, но и да извършва натрупването на капитал във всеки период“⁴⁷.

Solow R.M. (1974) критикува Rawls J. по отношение на това решение, тъй като не предполага нетни икономии със стационарна технология. Solow R.M. вярва, че справедливостта в отношенията между поколенията до голяма степен зависи от първоначалните условия: „ако първоначалният капитал е много малък, тогава повече няма да се натрупва, но жизненият стандарт ще остане същият“⁴⁸.

По принцип правата и задълженията между поколенията не трябва да се прилагат по ортодоксален начин. Бъдещето в известен смисъл е настояще; бъдещето в политическото и бюджетно планиране, в граматиката или в разговорите е част от ежедневието. Условиата за наследяване са установени в гражданското право. Започвайки с Наполеоновия кодекс, континентална Европа разчита на прилагането на правната система спрямо потомците, за да защити деца, внуци или бъдещи съпруги или съпрузи. По този начин бъдещето съществува и в закона. Не можем да пренебрегнем факта, че в бъдеще хората ще живеят на тази планета и че те също заслужават защита.

Растежът и развитието не са синоними. Повече не винаги е подобре. Всъщност БВП се използва като основен показател за разработване на национална политика, но не е правилният начин за измерване на икономиката. Ето защо Nordhaus W.D. and Tobin J. (1972) през 1970 г., а по-късно Daly H.E. and Cobb J.B. (1994) през 1990г, предлагат алтернативни показатели, показател за икономическо благосъстояние и индекс за устойчиво икономическо благосъстояние, които се превърнаха в класика в тази област:

1. Концепцията на Nordhaus W.D. and Tobin J. (1972) по отношение на показателя за икономическо благосъстояние ⁴⁹. За тях БВП се нуждае от строга ревизия, за да включи допълнителна информация, показваща условия, свързани с проспериращото общество. В БВП липсват показатели за разходите за отдих, размера на неплатения труд в икономиката и цената на екологичните щети, причинени от индустриалното производство и потребление.

⁴⁵ Barry, B. (1989) *Theories of Justice. A Treatise on Social Justice. vol. I.* London: Harvester-Wheatsheaf Publications. pp. 189-203.

⁴⁶ Heyd, D. (2009) A value or an obligation? Rawls on justice to future generations. In: *Intergenerational Justice*, Axel Gosseries and Lukas H. Meyer (eds.) Oxford: Oxford University Press, pp. 167-176.

⁴⁷ Rawls, J. (1971-1999) *A Theory of Justice. (revised edition).* Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

⁴⁸ Solow, R.M. (1974) Intergenerational equity and exhaustible resources. *The Review of Economic Studies*, 41, 29-45.

⁴⁹ Nordhaus, W.D. and Tobin, J. (1972) Is growth obsolete? *Economic growth*, National Bureau of Economic Research, no. 96, New York.

Фиг. 2. Формиране на показател за икономическо благоъстояние
Source: www.economicsonline.co.uk.

2. Индекс за устойчиво икономическо благосъстояние от гледна точка на Daly H.E. and Cobb J.V. (1994)⁵⁰. Най-подходящото изследване, проведено след оценката на икономическото благосъстояние, беше Индексът за устойчиво икономическо благосъстояние, който коригира предишния резултат, като премахва първоначалния БВП и добави публични и частни разходи, минус лична защита. Всъщност индексът на устойчивото икономическо благосъстояние е, че в момента БВП се разбира като показател за носещия капацитет на икономиката, в който макроикономическата политика се стреми да максимизира brutния национален продукт (БВП). Но разходите за околната среда не вземат предвид какво трябва да се промени, ако наистина искаме да знаем за реалните темпове на растеж.

Фиг. 3. Индекс на устойчиво икономическо благосъстояние
Източник: www.economicsonline.co.uk

Като крачка напред Daly H.E. предлага екологичната ефективност. Екологичната ефективност осигурява повече с по-малко: повече производство с по-малко материали или енергия. Освен това той предлага макроикономическата цел да бъде максимално съотношението между икономическите услуги и разходите за околната среда (което Daly H.E. нарича "пропускателна способност"). Това трябва да има положително въздействие върху индекса за устойчиво икономическо благосъстояние.

Съществува един вид колективна мания за икономическия растеж, за което свидетелства използването на БВП като мярка за него. Според Abraham K.G. and Mackie C. (eds.) (2005) това е идеалният начин за улавяне на реалността: „Икономическият растеж може да промени относителното значение на производството в страната и на пазара. Това от своя страна може да доведе до неточни изводи за това колко бързо нараства средното икономическо благосъстояние, ако се измерва само пазарният БВП"⁵¹.

⁵⁰ Daly, H.E. and Cobb, J.B. (1994) For the Common Good. (2nd ed.) Boston, Mass.: Beacon Press.

⁵¹ Abraham, K.G. and Mackie, C. (eds.) (2005) Beyond the Market: Designing Nonmarket Accounts for the United States. Panel to Study the Design of Nonmarket Accounts. Washington D.C.: The National Academies Press. http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=11181. p. 62.

В този смисъл Heal G. (2012) показва, че измерването на БВП е пряка причина за екологични щети⁵²: „Нито един от обичайните показатели за икономическа ефективност - брутен вътрешен продукт (БВП), безработица, инфлация - не говори нищо за състоянието на природния ни капитал. Всъщност те могат да бъдат напълно погрешни.“ През първото десетилетие на 2000-та, в очакване на появата на зелена икономика, въпросът за резултатите от растежа се промени драстично. През 2005 г. ООН, ОИСР и ЕС създадоха Работна група за измерване на устойчивото развитие. Работната група заключи, че устойчивото развитие може да бъде измерено чрез няколко показателя, които са предложени като основа за международни сравнения⁵³:

Stiglitz J.E., Sen A.K., Fitoussi J.-P. (2009) ръководят Комисията по измерване на икономическите резултати и социалния напредък и през 2009г. представят доклад, в който се твърди, че БВП е пречка за световната икономика: „Отдавна е ясно, че БВП е неадекватна мярка за благосъстояние във времето, особено в своите икономически, екологични и социални измерения и някои аспекти, които често се наричат устойчивост“.

Таблица 1. Показатели за устойчиво развитие⁵⁴

Сфера на използване на показателите	Статически показатели	Динамични показатели
Качество на живота	Продължителност на живота, коригирана със здравето	Възраст на смъртност и заболяемост
	Процент на населението със средно образование	Броят на учениците, приети в образователни институции, за да продължат обучението си след получаване на средно образование
	Температурни отклонения от нормалното ниво	Емисии на въглероден диоксид
	Приземна концентрация на озон и фини прахови частици	Емисии на замърсители, генериращи смог
	Качество на водата по отношение на достъпността	Насищане на водоемите с хранителни вещества
	Раздробяване на естествените местообитания	Преобразуване на естествените местообитания за други цели
Икономическо благосъстояние	Реални нетни чуждестранни финансови активи на глава от населението	Реална инвестиция на глава от населението в чуждестранни финансови активи

⁵² Heal, G. (2012). Reflections-defining and measuring sustainability. Review of Environmental Economics and Policy, 6(1), 147-163.

⁵³ Докладът предлага две ориентировъчни области. Първата е забелязаното основно благосъстояние, което отразява факта, че показателите измерват капитала и разходите, които са от съществено значение за благосъстоянието на обществото. Втората област е отбелязаното икономическо благосъстояние. Показателите в тази област са по-тясно свързани с благосъстоянието, получено от пазарните дейности.

⁵⁴ United Nations. (2004) Report of the Joint UNECE/OECD/Eurostat Working Group on Statistics for Sustainable Development (Table 9) New York: United Nations.

	Реален производствен капитал на глава от населението	Реална нетна инвестиция на глава от населението в производствен капитал
	Реален човешки капитал на глава от населението	Реална нетна инвестиция в човешки капитал на глава от населението
	Реален природен капитал на глава от населението	Реално изчерпване на природния капитал
	Енергийни резерви	Изчерпани от енергийните ресурси
	Минерални резерви	Изчерпване на минералните ресурси
	Запаси от дървесни ресурси	Изчерпване на горските ресурси
	Резерви на морски ресурси	Изчерпване на морските ресурси

Source: UNECE/OECD/Eurostat (2008)

Един от показателите, предложени от СБ, е коригираният индекс на нетни спестявания, който се определя като „нетни национални спестявания плюс разходи за образование и минус изчерпване на енергията, изчерпване на ресурсите, пълно изчерпване на горите, щети от въглероден диоксид и емисии на твърди частици.“ Това е справедлива формула и се приветства от много икономисти.

Управлението на икономиката за устойчиво развитие е многопластово, тъй като съчетава икономиката с околната среда и социалната среда. Нещо повече, той включва голям брой параметри, заинтересовани страни, политики, неформални системи за управление, мрежи, партньорства и т.н.. Според Meadowcroft J. (2008)⁵⁵ управлението за устойчиво развитие е: „процеси на социалнополитическо управление, ориентирани към постигане на устойчиво развитие. Той включва публичен дебат, вземане на политически решения, формулиране и прилагане на политики и сложни взаимодействия между правителството, частния бизнес и гражданското общество, тъй като те са свързани с управлението на социалното развитие по по-устойчиви начини.“ Например според „Таблицата на Лисабонската лига“ Tilford S. and Whyte P. (2009)⁵⁶ въз основа на

Договор за ЕС от Лисабон, икономическите показатели отчитат показателите за хоризонтална икономическа интеграция, включително екологични, социални и икономически показатели.

Околната среда е безценна, но понякога се тълкува като оправдание хората да бъдат небрежни. Има два исторически фактора, които са склонни да осигурят икономическата стойност на ползите, предоставяни от околната среда. Първият е Конвенцията за биологичното разнообразие и Конвенцията за борба с опустиняването, които бяха приети на Конференцията на ООН за околната

⁵⁵ Meadowcroft, J. (2008) Who is in charge here? Governance for sustainable development in a complex world. In: Governance for Sustainable Development. Coping with Ambivalence, Uncertainty and Distributed Power. J. B. Newig, J.-P. Voss, J. Monstadt. (eds.). London, New York: Routledge. p. 107.

⁵⁶ Tilford, S. and Whyte, P. (2009). The Lisbon Scorecard IX. How to Emerge from the Wreckage. London: Centre for European Reform.

среда и развитието през 1992 г. Те призовават за глобална научна оценка на екосистемата, за да се изследва реалното въздействие на човека върху околната среда и загубата на стойност поради антропоцентрични причини. Първият ред на Конвенцията за биологичното разнообразие се отнася до „осъзнаване на вътрешната стойност на биологичното разнообразие“, тъй като правната система *sensu strictu* разглежда биологичното разнообразие като наследство, което трябва да бъде запазено за настоящите и бъдещите поколения. Съвместното използване на справедлива и равнопоставена основа, свързани с оценката на генетичните ресурси, е изключително важно и ние можем да говорим без колебание за обема на биосферните ресурси като актив, поради което Конвенцията за биологичното разнообразие комбинира екологичното и гражданското право.

Вторият фактор влезе в сила през 1997 г., когато Costanza и други публикуват книга, озаглавена „*Стойността на екосистемните услуги и природния капитал в света*“. Това е първият път, когато някой се опита да оцени приноса на околната среда за световната икономика. R. Kostantsa изброява 17 екосистемни услуги за цялата биосфера с приблизителна средна цена от 33 трилиона щатски долара годишно. Оттогава официално е открита философска дискусия за оценката на природните ресурси. Една от най-подходящите инициативи е проектът, озаглавен „*Икономиката на екосистемата и биологичното разнообразие*“ под егидата на UNEP. Този проект има за цел „да направи ценностите на природата видими“ и „да включи ценностите на биологичното разнообразие и екосистемните услуги при вземането на решения на всички нива“⁵⁷. Това се основава на предположението, че политиките ще бъдат по-активни в опазването на околната среда, ако знаят приблизителната цена на това, което предоставя природата.

Целта тук е да се гарантира справедлива стойност на околната среда. Например нефтът и газът ще бъдат достъпни за хората след хиляди години, през които природата ще ги осигури. С други думи, тази мисловна школа се опитва да присвои реални данни на услугите, предоставяни от природата, и да твърди, че това, което наричаме пазарни цени, всъщност не е реалистично, тъй като не включва реална стойност, получена от природата.

Вероятно основната (и положителната) последица от тази философска школа е оценката на състоянието на екосистемите в началото на хилядолетието. Проектът стартира през 2001 г. от генералния секретар на ООН Кофи Анан, който призова за международен документ за изследване на въздействието на хората върху планетата и осигуряване на надежден източник на информация за състоянието на биосферата. Оценката на екосистемите на хилядолетието работи, за да предостави точен преглед на текущата научна оценка на „състоянието и тенденциите в световните екосистеми“⁵⁸. Не е изненадващо, че повече от 1300 експерти по целия свят са наети да извършват подобни проучвания. Констатациите са обективни и дават представа за ползите, които екосистемите предоставят - така наречените „екосистемни услуги“. Оценката на екосистемите на хилядолетието определя екосистемните услуги като многобройните ползи, които хората извличат от екосистемите. Услугите се разделят на четири широки групи: предоставяне на ресурси като храна и вода; подпомагане например на хранителни цикли и опрашване на културите;

⁵⁷ <http://www.teebweb.org> on 3 May 2017.

⁵⁸ <http://www.millenniumassessment.org/en/About.html> on 4 May 2017.

регулиране като контрол на климата и болестите; и културни ползи като духовни и развлекателни такива.

Има два основни типа ценности⁵⁹:

1) Вътрешна стойност, която оценката на състоянието на екосистемите в началото на хилядолетието описва като „стойността на нещо само по себе си и независимо от полезността му за някой друг“, а от друга страна - финансова стойност. Учените обаче са разделени по този въпрос: Daily G.C. et al. (2000)⁶⁰ или Bockstael N.E. et al. (2000)⁶¹ поддържат екологичната оценка, тъй като тя допринася за опазването на биологичното разнообразие.

2) От друга страна McCauley D.J. (2006)⁶², Rull V. (2010)⁶³, Sagoff M. (2012)⁶⁴ смятат, че природата е безценна и че предоставянето на стойност може да бъде рисковано.

Неортодоксален начин за оценка на устойчивостта на една икономика е в резултат от дългосрочна визия, която, имайки отрицателно въздействие върху околната среда, засяга отрицателно хората. Да вземем например случая с маслената палма (*Elaeis guineensis*) в Хондурас. Маслената палма е флагманът на тази икономика в Централна Америка; Хондурас е един от водещите износители на палмово масло в света. Палмовото масло е също толкова скъпо⁶⁵ както и петролните продукти и подобно уврежда околната среда. По данни на СОХ (Световна организация по храните)⁶⁶ Хондурас, заедно със Салвадор, Хаити и Панама, загубиха 1421 хектара нетна гора и спечелиха само 545 хектара от земеделска земя. Всъщност в Латинска Америка горските площи намаляха до около 50% от сушата през 20-ти век. Това отчасти се дължи на отглеждането на маслената палма. Общата земеделска площ, използвана за производство на палмово масло, се е удвоила през последните 10 години, от 69 000 хектара на 150 000 хектара⁶⁷.

Увеличението на насажденията с маслена палма стана възможно отчасти чрез насаждения в природни паркове, изчерпване на сладка вода в редица градове, престъпни горски пожари, за да се отворят повече площи за обработка, отток на реки, за да се даде възможност за напояване на сухи райони и загуба на биологично разнообразие.

Европа става все по-чувствителна по този въпрос. Войната за палмово масло е обявена през 2015 година⁶⁸ от френския министър на околната среда Ségolène Royal, който призова за забрана на разпространението на сандвичи *Nutella* през 2015 г., тъй като една от ключовите съставки в *Nutella* е палмовото масло. Европейските институции стигнаха до там, че Европейският парламент

⁵⁹ Millennium Ecosystem Assessment (2005) Ecosystems and Human Well-being: Synthesis, Annex A. Washington D.C.: Island Press.

⁶⁰ Daily, G.C. et al. (2000) Ecology: the value of nature and the nature of value. *Science*, 289: 395-396.

⁶¹ Bockstael, N.E. et al. (2000) On measuring economic values for nature. *Environmental Science and Technology*, 34: 1384-1389.

⁶² McCauley, D.J. (2006) Selling out on Nature. *Nature*, 443: 27-28.

⁶³ Rull, V. (2010) The candid approach. *EMBO Reports*, 11:14-17.

⁶⁴ Sagoff, M. (2012). The rise and fall of ecological economics. *Breakthrough Journal*, 14. Winter edition.

⁶⁵ Средната цена на тон палмово масло през 2016 г. беше около 108 USD

⁶⁶ FAO (2016) State of the World's Forests 2016. Forests and agriculture: land-use challenges and opportunities. Table 2.1. Rome: FAO.

⁶⁷ <https://elfaro.net/es/201704/centroamerica/20080/Honduras-no-quiere-bosque-quiere-aceite-de-palma.htm> on 1 May 2017.

⁶⁸ Декларацията е направена на 14 юни 2015 г.

прие резолюция⁶⁹ относно палмовото масло и обезлесяването на тропическите гори, призовавайки за устойчиво производство.

Както беше посочено по-рано, грешното за околната среда е грешно и за хората и обезлесяването не е единствената последица от неустойчивото производство. Имаше тревожни сигнали при последните изследвания⁷⁰, които показват, че палмовото масло е опасно за човешкото здраве⁷¹. Традиционно използваното палмово масло не е промишлено преработено, но по-голямата част от използваното палмово масло е силно рафинирано. Това е проблематично, тъй като е заредено с мастни киселини, които могат да представляват значителна заплаха за сърдечно-съдовата система и по-лошо - рафинираното палмово масло може да бъде токсично.

През 1946 година Hicks J.R. публикува книга, под наименование "Стойност и капитал" и дефинира дохода като максимална сума, която може да се използва без евентуално изчерпване. Като се вземе предвид капиталът, заедно с лихвения процент, целта на изчисляване на дохода според Hicks J.R е да даде на хората индикация за сумата пари, която могат да консумират, без да обедняват. Hicks J.R разработи формулата, за която мечтаеха икономистите: правилото за стабилен капитал. Икономистите намериха консенсус за постигане на икономическа устойчивост чрез „правилото за стабилен капитал“: идеята да се живее от дивиденди или доходи и да не се консумира капитал. В практически смисъл това би могло да бъде, както се предлага от Агенцията по опазване на околната среда на САЩ: „Има няколко принципа за управление на икономика, която е в рамките на честотната лента. Първият е свързан с „източника“ на икономическия процес: нивата на реколта за възобновяеми ресурси не трябва да надвишават скоростта на регенерация. Този принцип може да бъде приложен към връзката ни с управляваните ресурси: дейности като презалесяване, риболов, паша, водоносни хоризонти се изчерпват по-бързо от степента на тяхното презареждане и т.н.“⁷².

Нека анализираме концепцията да живеем от дивиденди, а не да харчим капитал. Традиционно казано, капиталът може да бъде разделен на три категории: изкуствен капитал, човешки социален капитал и природен капитал. Важно е да дефинираме тези три условия, защото трябва да знаем кой от тези капитали ще използваме. Икономист, защитаващ високата устойчивост, твърди, че природният капитал е уникален и не може да бъде заменен с изкуствен капитал. Това означава, че каквото и да се загуби в природния капитал, то се губи завинаги. Следователно, ако искаме да живеем от природния капитал, той трябва да бъде запазен; в противен случай нямаме лихвен процент, от който да се възползваме.

⁶⁹ European Parliament Resolution of 4 April 2017 on palm oil and deforestation of rainforest (2016/2222(INI)).

⁷⁰ For example, the studies from the Palm Oil Research Institute of Malaysia, Kuala Lumpur, retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1836037> on 2 May 2017.

⁷¹ Brown, E. and Jacobson, M.F. (2005) Cruel Oil: How Palm Oil Harms Health, Rainforest & Wildlife. Center for Science in the Public Interest. Retrieved from: https://cspinet.org/sites/default/files/attachment/palm_oil_final_5-27-05.pdf on 12 May 2017.

Hicks, J.R. (1939-1946) *Value & Capital*. (2nd. ed.) Oxford: Oxford University Press.

⁷² EPA. *The Economics of Sustainability*. Retrieved from <http://www.epa.gov/watertrain> on 12 May 2017. p. 7.

Взаимодопълняемостта на трите вида капитал е очевидна. Costanza R. et al. (1997) мисли по този начин ⁷³: „Природният капитал е запас, който осигурява поток от природни ресурси: гора, която осигурява дървен материал; нефтени находища, които осигуряват изпомпване на нефт; рибна популация в морето. Допълващата природа на природния и човешкия капитал става очевидна, когато се зададе въпросът: Каква е ползата от дъскорезница без гора? Рафинерия без нефтени находища? Риболовна лодка без рибни популации“?

Според доклада „Living Planet 2014“⁷⁴ ние вече живеем извън нашия капил и не само нямаме дивиденди, но консумираме повече от 50% от природния капитал годишно, който планетата може да попълни. В отчета за живата планета за 2016 г. показателите показват подобен катастрофален път: до 2012 г. „биологичният капацитет, еквивалентен на 1,6 от Земята, беше необходим за осигуряване на човешките ресурси и услуги, консумирани от човечеството през тази година“.

Литература

1. Abraham, K.G. and Mackie, C. (eds.) (2005) *Beyond the Market: Designing Nonmarket Accounts for the United States*. Panel to Study the Design of Nonmarket Accounts. Washington D.C.: The National Academies Press. http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=11181. p. 62.
2. Barry, B. (1989) *Theories of Justice. A Treatise on Social Justice*. vol. I. London: Harvester-Wheatsheaf Publications. pp. 189-203.
3. Bockstael, N.E. et al. (2000) On measuring economic values for nature. *Environmental Science and Technology*, 34: 1384-1389.
4. Brown, E. and Jacobson, M.F. (2005) *Cruel Oil: How Palm Oil Harms Health, Rainforest & Wildlife*. Center for Science in the Public Interest. Retrieved from: https://cspinet.org/sites/default/files/attachment/palm_oil_final_5-27-05.pdf on 12 May 2017.
5. Cook, S., Smith, K., Utting, P. (2012) *Green economy or green society? Contestation and policies for a fair transition* (No. 10). UNRISD Occasional Paper: *Social Dimensions of Green Economy and Sustainable Development*. Режимът е достъпен на: <http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9>.
6. Costanza, R. et al. (1997) *An Introduction to Ecological Economics*. Boca Raton, Florida: St Lucy Press. p. 94.
7. Crabbé, P. (1998) What is economic sustainability? *Global Bioethics*, 11:1-4, 19-27. Note that the term Crabbé uses is the same as that analysed in Chapter 1 of this work, but Crabbé obviously refers to the economic pillar of sustainability, and not in the sense used by FONIA.
8. Daily, G.C. et al. (2000) Ecology: the value of nature and the nature of value. *Science*, 289: 395-396.
9. Daly, H. E. (1996). 14 sustainable growth: an impossibility theorem. *Valuing the earth: Economics, ecology, ethics*, 267.
10. Daly, H.E. (1990) *Ecological Economics 2: 1-6*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers B.V.

⁷³ Costanza, R. et al. (1997) *An Introduction to Ecological Economics*. Boca Raton, Florida: St Lucy Press. p. 94.

⁷⁴ See Living Planet Report 2014, available at http://assets.worldwildlife.org/publications/723/files/original/WWF-LPR2014-low_res.pdf?1413912230&_ga=2.182794149.265813635.1494777342-1542596795.1494777342, retrieved on 14 May 2017. In similar terms, the Living Planet Report 2016 provides the second mentioned indicator.

11. Daly, H.E. (1996) *Beyond Growth*. Boston, Mass.: Beacon Press.
12. Daly, H.E. and Cobb, J.B. (1994) *For the Common Good*. (2nd ed.) Boston, Mass.: Beacon Press.
13. Engels, F. (1844) In: *Deutsch-französische Jahrbücher*, quoted from R.L. Meek, *Marx and Engels on Malthus*. London: Lawrence & Wishart, 1953. 63 pp.
14. EPA. *The Economics of Sustainability*. Retrieved from <http://www.epa.gov/watertrain> on 12 May 2017. p. 7.
15. European Parliament Resolution of 4 April 2017 on palm oil and deforestation of rainforest (2016/2222(INI)).
16. FAO (2016) *State of the World's Forests 2016. Forests and agriculture: land-use challenges and opportunities*. Table 2.1. Rome: FAO.
17. Frischmann, B.M. (2004) Some thoughts on shortsightedness and intergenerational equity. *Loyola University Chi-cago Law Journal*, 36, 457.
18. Georgescu-Roegen, N. (1993). The entropy law and the economic problem. *Valuing the earth: Economics, ecology, ethics*, 75-88.
19. Goodland, R. (1992). The case that the world has reached limits: more precisely that current throughput growth in the global economy cannot be sustained. *Population & Environment*, 13(3), 167-182.
20. Goodland, R., & Daly, H. (1993). Why Northern income growth is not the solution to Southern poverty. *Ecological Economics*, 8(2), 85-101.
21. Goodwell, N. (2012) *The green economy and sustainable development, towards a common understanding*.
22. *Green Economy and Climate Mitigation: Topics Related to Africa*. Cape Town: Africa Institute of South Africa.
23. Heal, G. (2012). Reflections-defining and measuring sustainability. *Review of Environmental Economics and Policy*, 6(1), 147-163.
24. Heyd, D. (2009) A value or an obligation? Rawls on justice to future generations. In: *Intergenerational Justice*, Axel Gosseries and Lukas H. Meyer (eds.) Oxford: Oxford University Press, pp. 167-176.
25. Hicks, J.R. (1939-1946) *Value & Capital*. (2nd. ed.) Oxford: Oxford University Press.
26. <http://www.bbc.com/news/magazine-33133712> просмотрено 3 июня 2017.
27. <http://www.investopedia.com/terms/e/exponential-growth.asp> 4 юни 2017.
28. <http://www.millenniumassessment.org/en/About.html> on 4 May 2017.
29. <http://www.teebweb.org> on 3 May 2017.
30. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/04/09/south-asia-fastest-growing-region-worldvigilant-fading-tailwinds>.
31. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2015/10/15/south-asia-extreme-poverty-falls-but-challenges-remain>.
32. <https://elfaro.net/es/201704/centroamerica/20080/Honduras-no-quiere-bosque-quiere-aceite-de-palma.htm> on 1 May 2017.
33. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE 5 юни 2017 г.
34. Hubbert, M.K. (1976) Exponential growth as a transient phenomenon in human history. *Societal Issues: Scientific Viewpoints*, American Institute of Physics. Margaret A. Storm (ed.).
35. Hueting, R. (1980). *New scarcity and economic growth; more welfare through less production?*. FAO publishing. Rome.
36. *Institute Value, Capital and Rent*. (2007).

37. Interest and Prices. (2007) Auburn, Alabama: Ludwig von Mises
38. Keynes, J. M. (1982). Collected writings. Money, 6, 13-97.
39. Lectures on Political Economy. (vol. 1 and 2, pdf), (2007) Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute.
40. Living Planet Report 2014, available at http://assets.worldwildlife.org/publications/723/files/original/WWF-LPR2014-low_res.pdf?1413912230&_ga=2.182794149.265813635.1494777342-1542596795.1494777342, retrieved on 14 May 2017.
41. Malthus, T.R. (1798) An Essay on the Principle of Population. Oxford World's Classics reprint. p. 61, end of Chapter VII.
42. Marx, K. (1867). Das Kapital, Bd. 1. MEW, Bd, 23, 405.
43. McCauley, D.J. (2006) Selling out on Nature. Nature, 443: 27-28.
44. Meadowcroft, J. (2008) Who is in charge here? Governance for sustainable development in a complex world. In: Governance for Sustainable Development. Coping with Ambivalence, Uncertainty and Distributed Power. J. B. Newig, J.-P. Voss, J. Monstadt. (eds.). London, New York: Routledge. p. 107.
45. Millennium Ecosystem Assessment (2005) Ecosystems and Human Well-being: Synthesis, Annex A.
46. Mishan, E. J., & Mishan, E. J. (1967). The costs of economic growth (p. 112). London: Staples Press, which created a sensation.
47. Nordhaus, W.D. and Tobin, J. (1972) Is growth obsolete? Economic growth, National Bureau of Economic Research, no. 96, New York.
48. Padilla, E. (2002) Intergenerational equity and sustainability. Ecological Economics, 41(1), 69-83.
49. Palm Oil Research Institute of Malaysia, Kuala Lumpur, retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/1836037> on 2 May 2017.
50. Pearce, D. (1993) Blueprint 3. Measuring Sustainable Development. London: EarthScan Publications. p. 7.
51. Pezzey, J.C. and Toman, M.A. (2002) Progress and problems in the economics of sustainability. International Yearbook of Environmental and Resource Economics, 2003, 165-232. p. 4.
52. Rawls, J. (1971-1999) A Theory of Justice. (revised edition). Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
53. Rawls, J. (1971-1999) A Theory of Justice. (revised edition). Cambridge, Mass.: Harvard University
54. Ricardo, D. (1817). On foreign trade. Principles of political economy and taxation.
55. Rodrik, D. (2007) One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth. Princeton, N.J.: Princeton University Press. New Jersey, USA.
56. Rogers, P., Jalal, K., Boyd, J. (2008) An Introduction to Sustainable Development. New York: EarthScan Publications-Routledge.
57. Rull, V. (2010) The candid approach. EMBO Reports, 11:14-17.
58. Sagoff, M. (2012). The rise and fall of ecological economics. Breakthrough Journal, 14. Winter edition.
59. Serageldin, I. (1993) Development partners: Aid and Cooperation in the 1990's. Stockholm: Swedish International Development Agency. 153 pp.
60. Serageldin, I., Steer, A. D., & Cernea, M. M. (Eds.). (1994). Making development sustainable: from concepts to action (Vol. 2). World Bank Publications.
61. Smith, A. (1776). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, 2 vols. W. Strahan and T. Cadell. [MTG]. Yet, we used the following edition:

- Smith, A. (1904). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Edwin Cannan (ed.). 5th ed. Methuen & Co., Ltd. London.
62. Soddy, F. (1926). *Wealth, Virtual Wealth and Debt.* New York: Dutton.
63. Solow, R.M. (1974) Intergenerational equity and exhaustible resources. *The Review of Economic Studies*, 41, 29-45.
64. Solum, L. (2001) To our children's children's children: the problems of intergenerational ethics. *35 Loyola of Los Angeles Law Review* 163, 174.
65. Stavins, R. N., Wagner, A. F., & Wagner, G. (2003). Interpreting sustainability in economic terms: dynamic efficiency plus intergenerational equity. *Economics Letters*, 79(3), 339-343.
66. *The Coal Question; An Inquiry Concerning the Progress of the Nation, and the Probable Exhaustion of Our Coal Mines* London: Macmillan and Co.
67. Tilford, S. and Whyte, P. (2009). *The Lisbon Scorecard IX. How to Emerge from the Wreckage.* London: Centre for European Reform.
68. United Nations. (2004) *Report of the Joint UNECE/OECD/Eurostat Working Group on Statistics for Sustainable Development (Table 9)* New York: United Nations.
69. Washington D.C.: Island Press.
70. Weiss, E.B. (1995) *Intergenerational Equity: Toward an International Legal Framework.* In: *Global Accord: Environmental Challenges and International Responses.* Nazli Choucri (ed.) Cambridge, Mass., London: Massachusetts Institute of Technology Press. pp. 333, 335-36.
71. www.worldbank.org/en/topic/sustainabledevelopment 30 май 2017 г.
72. Датска група 92 Форум за устойчиво развитие. <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=400&nr=660&menu=1515> on 6 June 2017.
73. Декларация Бъдещето, което искаме.
74. ОИСП (2008). Департамент за международно развитие. *Работни места с перспективи за растеж и просперитет в развиващите се страни.* Издателство на ОИСП. Париж, Франция. - S. 4.
75. ООН A/42/427. (1987) Доклад на Световната комисия по околна среда и развитие, параграф 14.

INSTRUMENTS FOR ASSESSMENT, AUDIT AND CONTROL OF FINANCIAL INSTRUMENTS

Ivo Dimitrov

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ОЦЕНКА, ОДИТ И КОНТРОЛ НА ФИНАНСОВИТЕ ИНСТРУМЕНТИ

Иво Димитров

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Abstract: The financial instruments co-financed by the European Structural and Investment Funds are a sustainable and effective way to invest in the growth and development of people and businesses in EU Member States and regions. They support a wide range of development objectives for the benefit of a wide range of recipients, with the potential for the funds to be reused for further investment. When using European Structural and Investment Funds, managing authorities may apply financial instruments. The choice of financial instruments and financial products must be determined in the preliminary assessment. In order to ensure a complete and efficient process, governing bodies and other stakeholders can refer to the life cycle of financial instruments. The audit and control methodology should take into account the specific risks associated with the application of financial instruments, which are different from those of grants.

1. Разработване на план за действие

Финансовите инструменти (ФИ), съфинансирани от Европейските структурни и инвестиционни фондове (ESIF), са устойчив и ефективен начин за инвестиране в растеж и развитие в регионите и градовете на ЕС. Те могат да подкрепят широк спектър от цели за развитие в полза на широк кръг крайни получатели (FR) с потенциал средствата на ЕС да привлекат допълнителни публични и частни вноски и/или да бъдат използвани повторно за по-нататъшни инвестиции.

Управляващите органи (УО) могат да използват ФИ за ефективно предоставяне на подкрепа по тематични цели, когато има пазарни неуспехи или неоптимални инвестиционни ситуации. Преодоляването на пазарната разлика може да насърчи национални, регионални и/или частни съинвеститори да допринасят за финансиране и опит. Подобни значително увеличени ресурси могат допълнително да стимулират местните способности, осигуряващи непрекъснато развитие на местната икономика.

Финансовите инструменти през програмния период 2014—2020 г. трябва да се прилагат в съответствие със съответните регулаторни разпоредби, по-специално дял IV от Регламент (ЕС) № 1303/2013, Регламент за общите разпоредби (CPR). Прилагането на финансови инструменти може да се възприеме като сложно, особено защото включва множество заинтересовани

страни, като например органите, прилагащи финансови инструменти - Фонд на фондовете (FoF) и финансови посредници (F.Ints) - както и редица възможности за избор и действия.

За да се осигури цялостен и ефективен процес, УО и други заинтересовани страни могат да се обърнат към план за действие, който структурира жизнения цикъл на финансовите инструменти на четири логически фази.

Планът за действие не е регулаторно изискване, а методологична схема, която може да помогне за развитието на финансовите институции. Целта е да се илюстрират различните фази и дейности на финансовите институции в съгласувана рамка.

Всяка фаза е от решаващо значение за успеха на следващата, тъй като¹:

- Добрият дизайн помага да се определи изборът на FI и механизмите за изпълнение. Инвестиционната стратегия и отношенията с други заинтересовани страни определят настройката.

- Стабилната настройка предпазва и ускорява прилагането, което избягва закъснения в изплащането на FR.

- Тези три фази предхождат приключването, което обикновено се определя във фазата на проектиране и/или настройка.

Конкретните дейности във фазите на плана за действие зависят от избора от УО вариант за изпълнение съгласно чл. 38 от КПР. Опциите за прилагане дават на УО избора да използват инструменти, създадени на равнището на Съюза съгласно чл. 38, ал. 1 за инвестиране в юридическо лице по чл. 38 (4) (а) или възлагане на изпълнението на F.Ints директно или чрез FoF по чл. 38(4)(b). Алтернативно УО може да управлява изпълнението на заеми или гаранции директно по чл. 38, параграф 4, буква в).

Тъй като основната цел на този план за действие е да помогне за структурирането на различните стъпки, които трябва да се следват при използване на финансови инструменти, във фазата на проектиране той представя примера за най-често използваната опция, при която задачите по изпълнение се възлагат на институции и органи съгласно чл. 38, параграф 4, буква б) от CPR.

2. Методология за предварителна оценка

Предварителната оценка е решаваща и следователно задължителна стъпка в общия жизнен цикъл на финансовите инструменти на европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ). Предварителните оценки помагат на всички участващи да разберат инвестиционните нужди в конкретна област. Резултатите от предварителната работа също ще потвърдят ролята, която финансовите инструменти могат да играят за постигане на политическите цели за програмите по ЕСИФ. Това видео посочва седем ключови аспекта на предварителния процес. Те обхващат процедурите за оценка на пазара, както и съвети как да се потвърдят подробностите за доставката и управлението².

Предварителните оценки за финансови инструменти насърчават използването на основано на доказателства вземане на решения от управляващите органи при проектирането и прилагането на финансови инструменти. Успешното завършване на предварителна оценка трябва да

¹ Developing an action plan. Published on 11 September 2015. Updated on 28 August 2020: <https://www.fi-compass.eu/publication/brochures/developing-action-plan>

² Seven steps to effective ex-ante assessments for ESIF financial instruments: <https://www.fi-compass.eu/video/seven-steps-effective-ex-ante-assessments-esif-financial-instruments>

позволи на управляващите органи да се справят с пазарните пропуски и да определят приоритетите за разпределяне на публични ресурси в съответствие с програмите и приоритетната ос.

Член 37, параграф 2 от Регламента за общите разпоредби установява правната рамка за предварителна оценка, а fi-compass предоставя полезен набор от консултантска информация, която да помогне на управляващите органи да напреднат с предварителни оценки. Това включва³:

- Ръководство (предварителна оценка - Кратко ръководство за справка)
- Ръководство (Ръководство за предварителна оценка, том I - Обща методология)
- Ръководство (Ръководство за предварителна оценка, том II – Укрепване на научните изследвания, технологичното развитие и иновациите)
- Ръководство (Ръководство за предварителна оценка, том III – Повишаване на конкурентоспособността на МСП)
- Ръководство (Ръководство за предварителна оценка, том IV – Подкрепа за преминаване към нисковъглеродна икономика)
- Наръчник (Ръководство за предварителна оценка, том V – Финансови инструменти за градско и териториално развитие)
- Наръчник (Методологичен наръчник за прилагане на предварителна оценка на финансовите инструменти на земеделието по ЕЗФРСР)
- Видео: Седем стъпки към ефективни предварителни оценки за финансовите инструменти на ЕСИФ

Обобщените констатации и заключения от предварителните оценки по отношение на финансовите инструменти се публикуват в рамките на три месеца от датата им на финализиране. Примери за тези обобщени констатации, предоставени от държавите-членки, са изброени по-долу. Трябва да се има предвид, че включването на тези предварителни обобщения на тази уеб страница на fi-compass не може да се счита за одобрение или одобрение на съдържанието на съответната предварителна оценка от Европейската комисия и/или от Групата на Европейската инвестиционна банка.

Член 174 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС) определя ЕС цел за намаляване на различията между равнищата на развитие на европейските региони и укрепване на икономическото, социалното и териториалното сближаване на ЕС. За програмния период 2014-2020 г., европейските структурни и инвестиционни фондове (ESIF) политика играе решаваща роля за постигане на целите, заложи в стратегията Европа 2020 за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, като същевременно се насърчава хармоничното развитие на Съюза и за намаляване на регионалните различия. Финансовите ограничения за държавните администрации допълнително ще подобри ориентацията към ESIF политика за периода 2014-2020 г. върху резултатите и ще изискват по-висока ефективност при използването на публичните средства.

В този контекст финансовите инструменти (ФИ) могат да играят важна роля за постигането на целите на политиката на ЕСИФ. Съгласно Финансовия регламент финансовите институции се дефинират като⁴:

³ Ex-ante assessment summaries: <https://www.fi-compass.eu/resources/ex-ante-assessment-summary>

⁴ Manual (Ex-ante assessment - Quick reference guide). Published on 21 April 2015. Updated on 28 August 2020: <https://www.fi-compass.eu/publication/manuals/manual-ex-ante-assessment-quick-reference-guide>

„Мерки на Съюза за финансова подкрепа, предоставена на допълнителна основа от бюджета, за да се отговори на една или повече специфични цели на политиката на Съюза. Такива инструменти могат да бъдат под формата на капиталови или квази -капиталови инвестиции, заеми или гаранции или други инструменти за споделяне на риска и могат, когато е целесъобразно, да се комбинират с безвъзмездни средства.

За програмния период 2014—2020 г. съответните регулаторни разпоредби за FIs са изброени в Регламента за общите разпоредби (CPR), който съдържа отделен раздел относно спецификите, регулиращи използването на FIs – дял IV (членове 37 до 46). Допълнителните изисквания, свързани с прилагането на финансови инструменти, са изброени в Делегирани актове и Актове за изпълнение.

Една от новите регулаторни разпоредби е изискването в член 37, параграф 2 от CPR предварителна оценка, която трябва да бъде извършена от отговорната държава членка (ДЧ)/управляващ орган (УО), преди да се ангажират ресурсите на програмата ЕСИФ за използване на FI.

Основните новости на CPR включват:

- Общи разпоредби за всички фондове на ЕСИ за повишаване на последователността и използване на взаимодействието между различните фондове;
- Повишен акцент върху стратегически подход, който разчита на споразумения за партньорство;
- По-широк обхват, за да се прилага ФП (т.е. прилагането на ФП обхваща всички тематични цели, предвидени в рамките на 2014-2020 ESIF политика); и
- Специфично изискване за предварителна оценка за финансови институции.

Обосновка зад разработването на методология за предварителна оценка

Следвайки изискванията на член 37, параграф 2 от CPR, методологията за предварителна оценка е предназначена като инструментариум, включващ добри практики и предоставящ практически насоки на УО при подготовката и завършването на предварителната оценка на FI, предвидена в Програма(и).

Краткото справочно ръководство предоставя компактен и достъпен обяснителен преглед на обхвата и съдържанието на предварителната оценка и основните методологични стъпки за спазване на изискванията на член 37, параграф 2 от CPR. Въпреки че до голяма степен следва структурата на Общата методология (том I), това кратко справочно ръководство е разработено, за да помогне на управителните органи, възнамеряващи да внедрят финансови инструменти, да получат лесно достъп до необходимата им информация за различни аспекти на предварителната оценка, без задължително да се задълбочават в висока степен на подробност, или примери включени в пет обема на общите и специфични методики.

Главите на това кратко ръководство, обхващащи методологическите стъпки за завършване на предварителната оценка, имат стандартизирана структура, която читателят да следва. Всеки раздел включва препратка към съответната клауза в член 37, параграф 2, кратък преглед на нейната обосновка, основните методологични стъпки, предложени да се следват за оценката и очакваните резултати. И накрая, всяка глава съдържа подтикващия въпрос „Обмисляли ли сте?“ съдържащ набор от ключови точки, така че читателят да

може да „провери“ в свободната колона кои части от оценката е разгледал и завършил.

Взаимовръзка между петте тома на методологията за предварителна оценка

МО търси по-голяма степен на детайлност на специфични компоненти на оценката на предварителен, се препоръчва да използвате тази кратък справочник, във връзка с петте тома на методиката за оценка на предварителния. Където е подходящо, краткото справочно ръководство насърчава читателя да се консултира с по-подробните насоки, които са разработени.

Общата цел на предварителната оценка е да насърчи използването на разумни решения, основани на доказателства, от УО при проектирането и изпълнението на финансови инструменти. Оценката на предварителен изисква Управляващите органи да предоставят доказателства за адекватността на предвидената FI срещу идентифицирана пазарна неефективност или неоптимално инвестиции ситуация и да гарантират, че FI ще допринесе за постигането на програмата и целите на ESIF. Успешното завършване на предварителна оценка трябва да позволи на УО да се справят с високоприоритетните пазарни пропуски и да определят приоритетите за разпределяне на публични ресурси в съответствие с програмите и приоритетната ос.

Важното е, че няма официален срок за завършване на предварителната оценка преди приемането на самата програма, но тя трябва да бъде завършена, преди УО да реши да направи вноски по Програма за ФИ.

Член 37, параграф 2 от CPR формулира изискваното съдържание на предварителна оценка около седем основни групи,

Както се изисква от член 37, параграф 3, от УО се изисква да представят на комитета за наблюдение съгласуван документ, обхващащ всичките седем елемента, изброени по-горе, но те могат да бъдат изготвени по време на итеративен процес, както и на етапи.⁹

Възможен подход, който може да помогне на УО, е да се разграничи първи логически градивен елемент, фокусиран върху „Оценка на пазара“, обхващащ точки от (а) до (г), докато тези от (д) до (ж) са част от градивен елемент, наречен „Доставка и управление“.

Съгласно член 140 от Финансовия регламент и член 223 от неговите правила за прилагане, ефектът на ливъридж на средствата на Съюза е равен на размера на финансирането за отговарящи на условията крайни получатели, разделен на размера на приноса на Съюза.

Какво трябва да знаят управляващите органи, преди да почнат предварителната оценка

Решението за създаване на ФИ не се случва изолирано и то трябва да се впише в приоритетите, определени от програмата. В резултат на това, преди да извърши оценка на предварителен в предвижданата Fi, Управляващите органи трябва да се осигури съгласуваност с програмата. Има няколко измерения на последователността, които трябва да се вземат предвид:

- Съгласуваност с тематичните цели и приоритетите на програмата - ПФ трябва да се вписва в логиката на намеса, установена от всяка програма, за да допринесе за приоритетите на „Европа 2020“ и избраните тематични цели или области на политиката. Използването на FI следва да бъде в съответствие с

предварителната оценка(и) на съответната(ите) програма(и) и очакваните резултати и резултати от всяка съответна приоритетна ос или фокусни области;

- Финансова последователност – в случай, че FI се финансира чрез вноски от множество приоритетни оси, фокусни области или програми, балансът между различните финансови вноски и тяхното разграничение трябва да бъде отразен в инвестиционните ориентации на FI;

- Съгласуваност на управлението - с управлението на програмата и оценка на значимостта на участието на национални и регионални заинтересовани страни. В случай на ФИ с принос от различни програми е необходимо силно сътрудничество между различните участващи УО и управлението на ФИ трябва да се адаптира съответно;

- Съгласуваност с други региони – координиран подход за избягване на потенциално дублиране, извличане на полза от различни компетенции, подпомагане на идентифицирането на добри практики, както и постигане на критична маса и икономии от мащаба. Въпреки че всеки случай трябва да бъде оценен въз основа на собствените си качества, трябва да има консолидиране на ресурсите в национални, надрегионални инструменти или инструменти на ниво ЕС, когато е уместно.

3. Методология за одит и контрол

Обхватът на одитната работа трябва да обхваща рисковете, свързани със: (i) задачите, поети от управляващия орган на различни етапи от създаването и прилагането на ФИ, (ii) работата, извършена от органите, изпълняващи ФИ, Фонда за Средства (FoF), ако е приложимо, и всички или някои финансови посредници и (iii) допустимостта на разходите⁵.

Съответните части от контролния списък за одит могат да се използват и от управляващите органи, докато извършват проверките на управлението им съгласно член 125 от CPR.

Съществуват специфични рискове, свързани с различните варианти за изпълнение (ФИ се изпълнява директно от УО или под негова отговорност), участието на ЕИБ, други МФИ или национални промоционални банки (НПБ), различните видове финансови продукти (заеми, собствен капитал, гаранции) и различните фази на изпълнение (фаза на настройка, фаза на изпълнение и приключване при потвърждаване на допустимостта). Типичните рискови области включват допустимост на разходите, допустимост на крайните получатели, допустимост на разходите за управление и такси, включително аспекти на подбора на органи, изпълняващи FI, включително фонд от средства, ако е приложимо, спазване на правилата за държавна помощ, спазване на праговете за изплащане (член 41 CPR). Всички тези рискове са обхванати в контролния списък за одит.

Съгласно член 127 от CPR, одитните органи гарантират, че се извършват одити на правилното функциониране на системата за управление и контрол на оперативната програма („системни одити“) и на подходяща извадка от операции въз основа на декларираните разходи („одити на операции“). Съгласно член 9, параграф 2 от Делегиран регламент (ЕС) 480/2014 одитните органи извършват системни одити и одити на операции през целия програмен период. Одитната

⁵ Audit methodology for auditing financial instruments in the period 2014-2020 – update 2021. Published on 28 June 2021: <https://www.fi-compass.eu/publication/other-resources/audit-methodology-FIs-2014-2020-update2021>

работа трябва да се извършва на ниво УО и органите, прилагащи FI, а не на ниво краен получател, освен в надлежно обосновани случаи (член 40(3) CPR).

Обхватът на одитната работа за системни одити включва оценка на контролите, извършвани от управляващия орган на всеки етап от прилагането на финансовия инструмент, преглед на работата, извършена от FoF, ако е приложимо, и от всички или някои финансови посредници по отношение на съответното споразумение за финансиране. Системните одити се фокусират върху функционирането на системата за управление и контрол на програмата, а не върху отделни операции. Следователно одитите на системата, свързани с FI, трябва да се съсредоточат върху функционирането на системите на ниво УО и неговите МО, където е приложимо. Трябва да се обърне надлежно внимание на факта, че кредитните институции, подлежащи на финансов надзор, са регулирани институции.

Одитите на операциите се извършват въз основа на декларираните разходи, включени в сметките. В случай на финансови инструменти, разходите, декларирани пред Комисията, съдържат поетапното заявление за междинни плащания („авансови плащания“) на вноските по програмата, поети за финансовия инструмент. Поради тази структура на разходите, декларирани пред Комисията, в допълнение към проверките за законосъобразност и редовност на разходите, трябва да се провери и съответствието с условията, посочени в член 41 CPR. Приложение 2 предоставя подробни насоки как да се избере представителна извадка от файлове от крайните получатели за одит на операциите, за да се направи заключение относно съответствието с гореспоменатия член.

По отношение на извадката от операциите на ниво програма, на одитните органи се препоръчва да извършват одит на финансовите инструменти в определена страта, което би улеснило анализа на процента на грешки и действията, които трябва да бъдат предприети в случай на недостатъци.

За финансовите институции, които са обект на поетапни заявления за междинни плащания по време на програмния период, при приключването АА ще трябва да предостави уверение относно окончателната обща сума на допустимите разходи в съответствие с член 42 CPR, като вземе предвид цялата одитна работа, извършена през периода 2014-2020 г. . Този одит ще бъде извън редовната извадка за одити на операции, която се основава на декларирани разходи. Той ще покрие допустимостта на разходите, свързани с последния транш, както и до 15% от сумите, включени в предишните траншове, които не са обхванати от предишни одити на операции. Такива одити за покриване на останалата съвкупност от допустими разходи, които не са били покрити преди това, трябва да бъдат планирани и резултатите от одита.

Освен това препоръчваме да се оповестяват процеси и процедури, които представляват излишна административна тежест и разходи или могат да бъдат опростени, без да се подкопава цялостната сигурност и ефективност на системата за управление и контрол. Това се отнася по-специално до практики, при които ФИ се управляват по същия начин като безвъзмездните средства.

Контролният списък, посочен в приложение 1, може да се използва като насока както за одити на системата, така и за одити на операции.

Одитната работа, която трябва да бъде извършена, трябва да бъде адаптирана към различните етапи на FI.

а. Настройка на FI

Одитната работа се фокусира върху предварителната оценка, варианта за изпълнение, избора на органите, прилагащи FI (FoF и/или финансови посредници) и режима на държавна помощ, при който се прилага FI. Припомня се, че предварителната оценка ще се разглежда като управленски инструмент за УО при избора на операция на ФИ. Отклонения от предварителните оценки при прилагането на FI са възможни, но трябва да бъдат обосновани от УО.

За всички аспекти, свързани с обществените поръчки, одиторите трябва да използват приложимия раздел от контролния списък за обществените поръчки. За всички аспекти, отнасящи се до задълбочената проверка на прилаганите правила за държавна помощ, одиторите трябва да използват приложимия раздел от контролния списък за държавна помощ за всяко ниво, т.е. за нивото на FoF, ако е приложимо, финансови посредници, крайни получатели и частни съинвеститори.

Одитът на учредяването на FI ще се извършва в много случаи на етапа на първия транш, деклариран пред Комисията. Когато първият транш не е избран за одит на операцията или не е обхванат от одит на системата, одитната работа по настройката може да бъде извършена на по-късен етап с одитната работа на втория и/или следващите траншове.

б. Изпълнение на FI

Одитната работа се фокусира върху два взаимосвързани елемента:

Спазване на условията за искане на транш

Специално внимание трябва да се обърне на плащанията и спазването на условието за постигане на определено ниво на допустим разход на сумата, платена в първия или предишния транш, за да се изиска втория или следващите траншове.

Ако към момента на одита на първия транш има вече изплатени суми на крайните получатели или издадени гарантирани заеми, се препоръчва да се извърши тестване на тези свързани разходи, за да се повиши рентабилността на одитната работа. Ще помогне за по-добро разпределете одитната работа през целия програмен период (както се изисква в член 9.2 от Регламент 480/2014) и вече идентифицира проблеми, които могат да бъдат отстранени в този момент, включително ранна замяна на недопустими разходи. Такова тестване на свързаните разходи също би помогнало за идентифициране на грешки възможно най-рано и предприемане на смекчаващи действия с цел подобряване на системата и осигуряване на достатъчно допустими разходи при приключване.

Въз основа на член 41 от CPR освобождаването на втория и следващите траншове изисква съответно 60% или 85% от сумите, включени в предишните заявления за плащане, да са изразходвани като допустим разход по смисъла на букви (а), (б) и г) от член 42, параграф 1 от POP.

Тестване на проба от основните инвестиции, подкрепящи декларирането на разходите пред Комисията, се извършват на подходящо ниво (вж. член 40 CPR). Препоръчваме на населението за избор на извадка от файлове от крайни получатели са декларираните инвестиции към УО (чрез нормални процедури за отчитане) към момента на одита. В случай на индивидуални нередности, определени в член 2, параграф 36 от CPR, установени на ниво крайни получатели и/или разходи за управление и такси, следва да се направи извод дали плащането на транша е законосъобразно и редовно, т.е. в съответствие с чл. 41 CPR. Ако не, одиторите ще преценят дали има само проблем със съответствието с поэтапното плащане (недостигнат прагът) или дали цялата

сума на транша трябва да бъде изтеглена от заявление за плащане или да бъде удържана директно от сметките.

Приложение 2 предоставя подробни насоки за това как да проверите условията по член 41 CPR при одит на операции. По-специално, той представя елементи от дизайна на извадката за произволна извадка за оценка на съответствието с праговете от 60% и 85%.

Ако одитният орган трябва да провери третия и следващите траншове, прагът за изпълнение от 85%, свързан с всички предходни траншове, трябва да бъде проверен, осигурявайки увереност относно допустимостта на основните разходи за FI до този момент. Ако операцията на FI вече е била предмет на предишни одити от AA, могат да се прилагат дву- и многопериодни проекти за вземане на проби, за да се използват резултатите от одитите, извършени преди това. Приложение 2 включва пример, илюстриращ подобен подход.

Проверка на допустимостта на разходите

Одитите на операциите на нивото на изплатените разходи обхващат i) допустимостта на крайните получатели и техните проекти, одитирани в съответствие с правилата за допустимост (допустима площ, допустими разходи, статус на МСП, аспекти на държавната помощ и т.н.) и условията на инвестиционното решение, ii) използване по предназначение, както е посочено в споразумението за финансиране/бизнес плана или еквивалентен документ, както и iii) допустимост на разходите и таксите за управление . - Проверка на употребата по предназначение.

Очаква се органите, прилагащи FI, да проверяват използването по предназначение въз основа на условията, определени в споразумението за финансиране.

Управляващият орган трябва да разполага с процедури и методология, за да провери дали използването по предназначение е проверено от органите, прилагащи FI. Като общо правило такива проверки се извършват въз основа на вътрешните процедури на финансовия посредник, допълнени от извадка от инвестиции в резултат на оценка на риска, която е пропорционална на размера на публичната подкрепа и идентифицираните рискове.

Управляващите и одитните органи ще вземат предвид етапа на изпълнение на инвестицията, когато проверяват използването по предназначение. В някои случаи, когато инвестицията не е завършена/не е достатъчно напреднала, използването по предназначение може да не е възможно да бъде проверено в момента на контрола/одита. След това контролът/одитът ще направи заключение относно допустимостта на инвестицията въз основа на информацията/данните, налични към този момент.

Повече подробности за обхвата на проверките, които трябва да бъдат извършени, са дадени в приложение 4, част, отнасяща се до контролите, извършвани от AA, а за спецификата на оборотния капитал, който не винаги разполага с доказателствени документи, в приложение 3. Въпреки това, същият подход се препоръчва за проверките на УО.

С. При приключване на финансовия инструмент, потвърждение на допустимостта (член 42 от CPR)

Очаква се одитните органи да получат уверение, че окончателните суми са декларирани при приключване отговарят на условията.

За финансови институции, предмет на член 41 CPR, допустимостта на разходите, свързани с последния транш, както и до 15% от сумите, включени в предишните траншове, няма да бъдат покрити от предишни одити на

операции. Уверението за законосъобразността и редовността на тези разходи трябва да бъде получено от ОА преди представянето на последните отчети. Очаква се СО да докладват как са получили тази увереност и да потвърдят на Комисията окончателната допустимост на общите разходи, изразходвани по финансови институции с последния годишен отчет за контрол.

За финансови институции при закриване се препоръчва АА да обхваща останалата популация, която не е била обхваната преди това по време на одити на операции. Не е необходимо всички финансови институции да бъдат одитирани при приключване, но всеки от тях трябва да има шанс да бъде избран. Освен това АА може решават да групират избраните финансови инструменти за целите на техните одити, като се има предвид, че тогава резултатите ще бъдат приложими за всички финансови инструменти в групата.

АА трябва да извърши одит на статистическа извадка от инвестиции и управленски разходи и такси за допустимите разходи, които не са покрити в рамките на предишни одити на операции. АА може да третира такива разходи като допълнителен период на извадка, за да използва резултатите от одитите, извършени преди това (виж примера в приложение 2).

Замяна на нередности след подаване на документите за приключване

По правило в случай на финансови инструменти не е възможно овърбукинг, т.е. да се включи в последната отчетна година сертифицирана сума, надвишаваща тази на приноса по ОП, който съставлява финансовия инструмент и който е допустим разход в съответствие с член 42 CPR, тъй като допустимите разходи по всякакъв начин са ограничени до максималната сума, определена в споразумението за финансиране и одобрения бюджет на операцията на FI.

Въпреки това, УО може да изготви списък с допълнителни допустими инвестиции, които да бъдат използвани за замяна на нередности, установени след подаването на документите за приключване. Замяната е възможна само при отделни нередности при условие, че управляващият орган гарантира при подаване на документите за приключване, че са изпълнени всички следните условия:

а. замяната се извършва с инвестиции, изплатени или поети за гаранции от FI в крайни получатели и дейности, допустими по оперативната програма до 31 декември 2023 г. и се извършва от:

- или възстановени/възстановени ресурси от незаконни или нередовни инвестиции, или

- втори и следващите кръгове на инвестиции;

б. инвестициите, използвани за замяна, са напълно в съответствие с всички правила на ЕС и национални правила, включително правилата за допустимост на ЕС и националните правила, разпоредбите на оперативната програма, споразумението за финансиране и в рамките на периода на допустимост от програмния период 2014-2020 г.;

с. в структурата на фонда на фондовете отделните нередности в даден FI могат да бъдат заменени с инвестиции в крайни получатели, извършени от друг FI, надвишаващи вноската по ОП, прехвърлена от фонда на фондовете, при условие че споразуменията за финансиране и всички други правила на ЕС и национални правила са били уважавани.

За одитите, насочени към получаване на увереност при приключване, когато АА установи своята одитна популация за одитираните финансови институции за инвестициите/управленските разходи и такси, АА може да включи в своята съвкупност и всякакви такива допълнителни допустими

инвестиции. Тези допълнителни инвестиции следва да спазват правилата за допустими разходи за FI в съответствие с чл. 42 CPR и следователно подлежи на същите изисквания за проверка и контрол като останалата част от разходите.

На практика управляващият орган може да изготви списък с всички инвестиции, считани за допустими, включително тези, идващи от възстановени, върнати и нов капитал, възстановен от управителя на Фонда на фондовете. Одитирацият орган ще извърши своята одитна дейност, като вземе предвид инвестициите, включени в списъка, и ще даде съответното уверение.

д. Финансови инструменти, реализирани с ресурсите на REACT на ЕС

Ресурсите на ЕС на REACT могат да допринесат за нови или съществуващи FI за предоставяне на подкрепа в рамките на тематичната цел, посочена в параграф 9 от член 92b CPR, „Насърчаване на възстановяването на кризи в контекста на пандемията COVID-19 и нейните социални последици и подготовка на зелена, цифрова и устойчиво възстановяване на икономиката“. Изпълнението на такива FI е предмет на правилата за CPR относно FI.

Принос на ресурсите на REACT на ЕС към съществуващия FI:

- Новият приоритет(и) или програма(и) на ЕС REACT може да допринесе за съществуващия FI, като се вземе предвид: о липса на преглед или актуализиране на предварителната оценка в съответствие с член 25a(10) CPR, о за оборотен капитал подкрепа не са необходими бизнес планове, няма нужда от доказателства, позволяващи проверка, че подкрепата, предоставена чрез финансовите инструменти, е била използвана по предназначение съгласно член 25a, параграф 11 от CPR

- Споразумението(-ята) за финансиране следва да бъде съответно изменено,

- правилата за държавна помощ и обществени поръчки следва да се спазват.

- Например, ако ресурсите на ЕС на REACT допринасят за съществуващия FI, създаден с ресурсите на програмата на ЕФРР, и ресурсите на ЕС на REACT имат същите правила за допустимост като ресурсите на програмата на ЕФРР за предоставяне на заеми:

- Член 1 CIR 821/2014 се прилага за приноса на програмата към FI, което означава, че отделна сметка или подходящ счетоводен код се прилага за вноската, направена от програмата с ЕФРР и REACT EU. Той обаче не изисква финансовите посредници да поддържат такова счетоводно разделение на нейно ниво, например в рамките на портфейла от заеми, който отпуска и наблюдава. о За заявленията за възстановяване на суми от бенефициенти, бенефициентите биха могли да решат самостоятелно или заедно с управляващия орган частта от искането, отнасяща се до ресурсите на ЕФРР и ресурсите на ЕС REACT.

- Следователно на нивото на всяко искане за плащане и при приключване, УО може да вземе решение относно разпределението на разходите към източниците на финансиране на пропорционална основа.

- Друг вариант е да се използват източниците на финансиране по последователен начин, например първо ЕФРР и след това REACT EU, за да се улесни последващото разпределение на отпуснатите заеми към съответните им източници на финансиране.

- Ако програмата на ЕФРР и ресурсите на ЕС REACT имат различни правила за допустимост, тогава финансовите посредници ще трябва да

поддържат счетоводно разделение, за да могат точно да посочат на УО за отчитане и одит кой източник на финансиране е използван за всеки заем. Това разделяне може да бъде под формата на отделна сметка или специален счетоводен код за съответните източници на финансиране.

Принос на ресурсите на REACT на ЕС към новия FI:

Когато УО създава нов FI, включително с ресурси на REACT от ЕС, се прилагат всички разпоредби на CPR във връзка с FI, включително предварителна оценка, споразумение(а) за финансиране и т.н. Член 25a(11) CPR остава приложим в случай на подпомагане на оборотен капитал.

Допустимост на разходите, независимо дали ресурсите REACT на ЕС допринасят за съществуващия или нов FI

Разходите са допустими за FI от 1 февруари 2020 г., ако основната подкрепа на крайните получатели е била изплатена след подписването на новото споразумение за финансиране или съществуващото споразумение за финансиране е изменено, за да предостави подкрепа съгласно тематичната цел, посочена в параграф 9 от член 92б CPR.

Инвестициите са допустими, ако са в съответствие с видовете действия, които допринасят за целите на новата(ите) приоритетна ос(и) или новата(ите) програма(и) съгласно член 92б(8).

Разходите и таксите за управление съгласно член 42, параграф 1, буква г) CPR също са допустими от 1 февруари 2020 г. само след подписване на споразумението за финансиране или в случай на съществуващ FI след изменението на съответното споразумение за финансиране.

След като ОП бъде променена с новата(ите) приоритетна ос/или новата ОП одобрена, националните органи могат да подадат исканията за плащане съгласно член 41 CPR.

ОО трябва да извършват одитите и контрола, както за всички други ресурси на програмата ЕСИФ, които допринасят за FI, и да предоставят необходимата гаранция за допустимост на разходите при приключване. Всички стъпки, описани в методологията на одита, са приложими за ресурсите на REACT на ЕС, когато допринасят за FI.

Специфики за одита на финансови инструменти, изпълнявани от ЕИБ и други международни финансови институции (*Член 40 CPR, изменен с Регламент (ЕС) 2018/1046*)

Член 40 CPR беше изменен, за да се хармонизират изискванията за контрол и одит и да се подобри отчетността на финансовите инструменти, прилагани от ЕИБ и други международни финансови институции.

– Одитните органи не извършват одити на ниво ЕИБ или други международни финансови институции, в които държава-членка е акционер, за прилагани от тях финансови инструменти.

ЕИБ и други международни финансови институции, в които държава-членка е акционер, предоставят на Комисията и на одитните органи годишен одитен доклад, изготвен от техните външни одитори. Приемането на Закона за прилагане гарантира еднакво прилагане на тази разпоредба, като излага модел за годишните одитни доклади.

В годишния одитен доклад външният одитор ще предостави разумна увереност относно създаването и ефективността на системата за вътрешен контрол, въведена от ЕИБ или други международни финансови институции.

– Измененият член 40 CPR също така пояснява, че одитните органи извършват системни одити и одити на операции на ниво други органи, прилагащи финансовите инструменти в съответните им държави-членки. Одити на ниво крайни получатели могат да се извършват само ако са изпълнени условията, посочени в член 40, параграф 3 от CPR.

ЕИБ или други международни финансови институции предоставят на одитните органи всички необходими документи, с които разполагат, за да позволят на одитните органи да извършват тези одити.

Член 40 CPR установява подобна разпоредба за проверките на управлението в съответствие с член 125, параграф 5 от CPR.

Чрез анализиране на всички одитни резултати и заключения от двете фази, описани по-горе (учредяване на ниво ЕИБ и изпълнение на ниво финансови посредници), одитните органи ще бъдат в състояние да издадат своето годишно одитно становище в съответствие с чл. 127(5) CPR. Годишният доклад за контрол трябва да разкрива информация за одитната работа на финансови инструменти.

В конкретния случай на програми за инициатива на МСП, за които споразумението за финансиране е подписано преди влизането в сила на Регламента за Омнибус, няма законово задължение за националните органи да извършват контрол (член 40, параграф 2а) от POP). Програмите обаче остават под отговорността на националните органи. Съществува риск от нетни финансови корекции в случай на нередности, установени по-късно от одиторските служби на Комисията или от Европейската сметна палата. Поради това Комисията силно препоръчва на управляващите и одитните органи да извършват контрол на ниво финансови посредници, поне върху извадка от инвестиции/проекти на крайни получатели. Като алтернатива, при поискване ЕИФ може също да се съгласи да предостави необходимата документация на националните органи.

Методологията за одит и контрол следва да отчита специфичните рискове, свързани с прилагането на финансовите инструменти, които са различни от тези на безвъзмездните средства. Мерките трябва също така да отразяват различните видове финансови продукти (заеми, гаранции, собствен капитал, квазисобствен капитал), различните варианти за изпълнение и различните фази на изпълнение (фаза на настройка, фаза на изпълнение и приключване, когато допустимостта бъде потвърдена)⁶.

Рисковите зони включват:

- Проверка на статута на малки и средни предприятия (МСП),
- Допустимост на крайните получатели и основните инвестиции, и
- Използване на подкрепата по предназначение.

Тези три рискови области бяха основните теми, обсъждани в рамките на този Център за знания.

Други типични рискови области са допустимостта на разходите, допустимостта на разходите за управление и таксите, избора на фонда от средства (FoF), спазването на правилата за държавна помощ, спазването на праговете за изплащане (чл. 41 CPR) и използването на обратните потоци.

⁶ fi-compass Knowledge Hub - Audit and control of financial instruments 2014-2020. Published on 10 August 2021. Updated on 23 August 2021: <https://www.fi-compass.eu/publication/factsheets/fi-compass-knowledge-hub-audit-and-control-financial-instruments-2014-2020>

Одитните органи, управляващите органи и органите, прилагащи финансови инструменти, следва да установят мерки за одит и контрол, пропорционални на идентифицираните рискове, за да гарантират законосъобразността и редовността на операциите.

Участниците в Центъра за знания бяха привлечени от одитни органи, управляващи органи, мениджъри на FoF, Европейския инвестиционен фонд (EIF), финансовите инструменти и одитни звена на ГД „Регионална политика“ и екипа на fi-compass. Бяха проведени две онлайн работни срещи за обсъждане на редица въпроси, свързани с одита и контрола на горните рискови области за финансови инструменти.

Тази бележка обхваща споделения опит между участниците и подчертава теми от интерес, които могат да бъдат от полза за практикуващите, прилагащи финансови инструменти в бъдеще. Бележката не е насока във връзка с одита и контрола на финансови инструменти през периода 2014-2020 г. Този отчет на дискусиите не представлява официално одобрение на точките, изложени в тази бележка.

Дейностите по проверка и контрол на рисковите области започват от самото начало и са съобразени със спецификата на финансовите инструменти.

- Финансовите посредници (т.е. субектите, предоставящи подкрепата на крайните получатели) са отговорни за дейностите по проверка и контрол. Рискови области, свързани с финансови инструменти, са например дали крайните получатели отговарят на определението за МСП, ако са изпълнени всички други потенциални критерии за допустимост, определени за съответния финансов инструмент, и ако подкрепата е била използвана от крайния получател за предвидената цел.

- Това е добра практика за управление на органи и управителите на FOF в подкрепа на финансовите посредници, например чрез предоставяне на документацията шаблон и предлагане на изграждане на капацитет, за да им се даде възможност да се запознаят с изискванията на регламентите на ЕС, свързани с финансови инструменти.

- Добре установените контроли от самото начало могат да предотвратят системни нередности по-късно. Ако е необходимо, нови превантивни или коригиращи мерки следва да бъдат въведени незабавно.

- Дейностите за одит и контрол трябва да бъдат предприети по време на изпълнението. Одитите помагат да се идентифицират проблемите, позволявайки предприемането на коригиращи действия, като по този начин допринасят за успешното прилагане на финансовия инструмент в съответствие със законодателната рамка.

- Посещенията на FoF за ранен мониторинг при финансовите посредници са полезна мярка за предотвратяване на нередности и несъответствия.

- Одитните и контролните дейности трябва да вземат предвид естеството и спецификата на финансовите инструменти и разликите между схемите за безвъзмездни средства.

Фокусът е върху установяване на „разумна увереност“ чрез проверките.

- Органите, извършващи одитни дейности, трябва да установят „разумна увереност“, че критериите, които трябва да бъдат проверени за краен получател, са изпълнени. Съответна контролна работа трябва да бъде извършена, но участващите органи трябва да избягват „златяване“.

- По отношение на жизнеспособността на проекти/инвестиции на крайните получатели, например, управляващите органи могат разумно да разчитат на оценката на финансовите посредници по време на процеса на оценка на инвестициите, който се извършва в съответствие със стандартната банкова или инвестиционна практика. Съществува изравняване на интересите между финансовите посредници и управляващите органи чрез „кожа в играта“ на финансовите посредници във финансовите инструменти и те са стимулирани да предприемат стриктно такива процеси на оценка. Управляващите органи могат да очакват да разчитат на тези процеси във връзка с този аспект на допустимостта. Мениджърите на FoF трябва да гарантират (напр. по време на процеса на подбор на финансовите посредници), че съответните процедури за тази цел са налице и се прилагат правилно от финансовите посредници.

Има инструменти за проверка на състоянието на МСП.

- Налични са различни ресурси и инструменти в подкрепа на органите, извършващи контрола и одита. Самодекларациите на МСП не са достатъчни сами по себе си, но са добра отправна точка. Други ресурси включват например национални търговски регистри или сертифициране от национален орган. Инструменти като ARACHNE (достъпно само за ЕО и държавите-членки) или други търговски такива също могат да бъдат използвани в процеса на проверка на статута на МСП. Ролята на органа, извършващ контрола, е да проверява наличната документация, а не да „разследва“.

- Потенциално повторение на дейностите по проверка от финансови посредници може да е необходимо само в случай на извънредни нови корпоративни събития. Например, обикновено съответната дата за оценка на статуса на МСП е датата на одобрение от кредитния комитет (или еквивалент) на предложението за заем или капиталова инвестиция. Обикновено е последван от период от седмици за договаряне и подписване на споразумение за финансиране между финансовия посредник и крайния получател. Не трябва да има нужда от преоценка на статуса на крайния получател, освен ако не е изминало значително време, надвишаващо нормалното време, необходимо за финализиране на такива споразумения.

Одитна методология за одит на финансови инструменти в периода 2014-2020

Основните характеристики и актуализации на „Одитната методология за одит на финансови инструменти през периода 2014-2020 г.“, бяха обяснени от одиторите на ГД „Регионална политика“ по време на Центъра за знания.

Методологията е разработена за първи път през 2019 г. Документът е насочен основно към одиторите на Комисията и одитните органи в държавите-членки. Може също да бъде полезна справка за управляващите органи и мениджърите на FoF за техните управленски проверки и контрол. Документът описва вида работа, която трябва да се извършва от одиторите за финансови инструменти, особеностите на тези инструменти, прилагани от международни финансови институции (МФИ), включително Групата на Европейската инвестиционна банка (EIBG), и третирането на нередности.

Актуализациите на одитната методология за 2021 г. се отнасят, *наред с другото*, с последните законодателни промени и предоставят повече разяснения относно третирането на грешки, свързани с финансови инструменти при приключване. Настоящата актуализация отчита особено новите гъвкавости за финансовите инструменти, въведени от Инвестиционната инициатива за

отговор на коронавирус (CRII), Инвестиционната инициатива за отговор на коронавирус плюс (CRII+) и пакетите Помощ за възстановяване за сближаване и териториите на Европа (REACT-EU). на мерките.

Основните актуализации на одитната методология за 2021 г. се отнасят до:

- Одитната съвкупност за проверка на съответствието с плащането на трансове (чл. 41 CPR) – за осигуряване на максимална гъвкавост при съставянето на извадката,

- Използването на подкрепа по предназначение – управляващите органи да разполагат с процедури, степента на контрол зависи от напредъка на инвестициите,

- Актуализации за привеждане в съответствие с пакета CRII+,

- Разяснение относно проверката на жизнеспособността на инвестициите,

- Третиране на грешки при затваряне – без претоварване; подмяна на нередности.

Методологията включва и следните шаблонни документи като приложения:

- Контролен списък за одит (Приложение 1),

- Ръководство за вземане на проби до одитните органи (приложение 2),

- Ръководство за проверка на използването по предназначение в случай на оборотен капитал (Приложение 3), и

- Преглед на отговорностите за управление и контрол (Приложение 4).

Последното приложение, посветено на отговорностите за управление и контрол на различни участници, е нов документ, въведен за първи път в актуализацията на одитната методология за 2021 г. Този документ „кой какво прави“ има за цел да помогне за разбирането на правните отговорности и евентуално да избегне „надконтрол“ и позлатяване при извършване на контрол по отношение на финансови инструменти.

Методологията на одита се отнася и до спецификите на одита на финансови инструменти, изпълнявани от EIBG и други МФИ.

Финансови инструменти за иновативни МСП

Центърът за знания разгледа няколко теми, свързани с одита и контрола на финансови инструменти, въз основа на хипотетичен казус. Казусът се основава на операция, включваща три финансови инструмента: гаранция за портфейл за първа загуба (FLPG) и капиталов фонд, и двата реализирани чрез FoF (Национална промоционална банка – NPВ), и финансов инструмент за заем, реализиран от финансов посредник пряко назначени от управляващия орган. Структурата на казуса е показана на фигура 1 по-долу.

Съгласно член 2 от Препоръка 2003/361 на Комисията, МСП е компания с персонал под 250 души и не надвишаващ нито оборот от 50 млн. евро, нито общата сума в баланса от 43 млн. евро. Въпреки че различните финансови инструменти са насочени към различни видове МСП, необходимостта да се провери дали крайните получатели отговарят на определението за МСП се споделя във всички инструменти.

Участниците в Knowledge Hub обмениха своя опит в проверката на статуса на МСП на крайните получатели. В тази връзка бяха обсъдени няколко теми „кой какво прави“, свързани с отговорностите за управление и контрол: какви са отговорностите на различните заинтересовани страни (финансови посредници, управляващ орган, мениджър на FoF) и кога и как трябва да се извършват

проверките. Участниците обмениха и редица допълнителни практически теми, свързани с проверката на статуса на МСП, въз основа на техния опит.

Финансовите посредници носят основната отговорност за проверките на състоянието на МСП, докато управляващите органи и мениджърите на фондове предлагат подкрепа

Отговорността на първа линия за проверка дали крайният получател е МСП е на финансовите посредници. Цялостната отговорност за изпълнението на програмата се носи от управляващия орган.

Добра практика е управляващите органи и мениджърите на FoF да предприемат проактивен подход за подпомагане на финансовите посредници при оценката на статуса на МСП. Управляващите органи често предоставят на финансовите посредници образцова документация, определяща съответните критерии, които трябва да се използват при оценка на статуса на МСП. Това може да бъде допълнено от обучения за изграждане на капацитет, за да се даде възможност на финансовите посредници, често от сектора на търговското банкиране, да се запознаят с изискванията на съответните разпоредби на ЕС. Като предприемат тези стъпки по време на създаването на финансовите инструменти, управляващите органи гарантират, че финансовите посредници разбират добре своята отговорност и са оборудвани да изпълняват отговорността си за проверка на статуса на МСП на техните крайни получатели.

Важно е управляващите органи да извършват надзор върху проверката на статута на МСП. Това трябва да се направи в допълнение към всички проверки, извършени от мениджър на FoF, който също ще предприема дейности по проверка, обикновено на базата на извадка по време на дейностите по мониторинг, както е посочено в споразуменията за финансиране. Участниците в Центъра за знания споделиха опит за това как ролите на различните страни, участващи в прилагането на финансови инструменти, могат да бъдат координирани, за да се гарантира наличието на разумни нива на увереност с участието на всички заинтересовани органи.

Обхват на проверките

Финансовите посредници са отговорни за проверката на статуса на МСП, но не са длъжни да предприемат изчерпателни разследвания за всеки краен получател. Има очакване за „разумна увереност“, която трябва да се прилага към процесите за проверка на статута на МСП и други аспекти на допустимостта на крайния получател. Типът информация, която трябва да използват, за да потвърдят това, включва самодекларации от МСП (Европейската сметна палата (ЕСА) изясни, че самодекларацията не е достатъчна сама по себе си), копия на сметки и публична информация домейн като национални регистри на фирми. Може да се използват и специализирани услуги в съответствие с преобладаващата банкова практика в страната.

Допълнителни налични инструменти за проверка на състоянието на МСП

Освен това могат да се използват външни инструменти за подпомагане на проверката на статуса на МСП.

Някои управляващи органи използват данни от националните регистри за държавни помощи като „прокси инструменти“ в подкрепа на проверката на статуса на МСП. На практика тези управляващи органи използват електронни инструменти, за да поставят всички крайни получатели на първоначална проверка въз основа на алгоритъм, който прилага няколко бизнес правила въз основа на критериите за статут на МСП. Впоследствие извадка от проекти,

основана на риска, ще бъде предмет на по-подробна проверка като част от текущите дейности по мониторинг. Този по-задълбочен преглед включва посещения на място при финансови посредници (извършени дистанционно по време на пандемията от COVID-19) и преглед на документация, включително документите за заема, оценката на кредитния риск на финансовия посредник и подкрепящи документи, като бизнес планове и финансови отчети.

Съответната дата за оценка на статута на МСП е датата на одобрение от кредитния комитет (или еквивалент) на предложението за заем или инвестиция в капитал. Обикновено е последван от период от седмици за договаряне и подписване на споразумение за финансиране между финансови посредници и крайни получатели. Не трябва да има нужда от преоценка на статуса на крайния получател, освен ако не е изминало значително време, надвишаващо нормалното време, необходимо за финализиране на такива споразумения.

Възможността за време между инвестиционното решение и подписването обаче беше подчертана във връзка с проект, който подписа споразумението за финансиране едва девет месеца след одобрението на кредита. В такъв случай има потенциал за промени в статуса на крайния получател: компанията може например да е закупила друга компания. Това означава, че повторното провеждане на проверките за проверка може да бъде оправдано, въпреки че ще зависи от обстоятелствата. В крайна сметка финансовите посредници трябва да оценят риска в зависимост от конкретните обстоятелства.

Редица допълнителни теми, свързани с проверките на състоянието на МСП, бяха обсъдени по време на Центъра за знания:

- Възможно е да има ситуации, при които съществуващите инструменти, обсъждани в сесията, не предоставят подходяща информация. Нови компании в по-малки страни и специфични за сектора крайни получатели, като фондове за развитие на имоти, може да не бъдат включени в базите данни, използвани за проверка на статута на МСП. В такива случаи е необходимо финансовите посредници и другите проверяващи органи да изискат повече информация от кандидата, краен получател.

- Броят на служителите може да бъде предизвикателство за проверка. Това се отнася например за изчисляване на броя на служителите на компании, които работят с голям брой самостоятелно заети изпълнители, като платформи за доставка на храна, споделяне на пътувания и платформи за доставка на пакети. Обсъден бе и статутът на собствениците-мениджъри в броя на служителите. В крайна сметка е необходим подход на „здрав разум“ за проверка на броя на персонала въз основа на местната счетоводна практика, например във връзка с отчитането на персонала, еквивалент на пълно работно време (FTE) в годишна възвръщаемост или разчитане на изчисления на годишна работна единица (AWU), които може да са вече направени от счетоводители или одитори на крайните получатели.

- На предизвикателствата на проверка и оценка на потенциално свързани фирми също се обсъждат. Методологията има ръководство за инструментите, които трябва да се използват. Въпреки това все още има предизвикателства, например когато сестринска компания в друга юрисдикция е обявена за неактивна. За финансов посредник е трудно да провери това, когато няма достъп до подходящи инструменти в другата юрисдикция. Обсъдена беше и необходимостта от избягване на позлатяването.

Допустимост на крайните получатели

Има потенциално няколко допълнителни изисквания за допустимост, свързани с крайните получатели, в допълнение към статута на МСП на крайни получатели, в зависимост от финансовия инструмент. Изискванията за допустимост произтичат от CPR, например член 6, в който се посочва, че операциите трябва да са в съответствие с приложимото право на Съюза и националното законодателство, свързано с неговото прилагане („приложимо право“), или член 37, параграф 1, който предвижда, че финансовите инструменти да бъдат приложени в подкрепа на инвестиции, които се очаква да бъдат финансово жизнеспособни. Инвестиционните стратегии на съответните финансови инструменти определят критериите за допустимост за крайните получатели, за да се класират за финансиране чрез съответния финансов инструмент. Критериите, включени в инвестиционните стратегии, трябва да са в съответствие с основните програми. Тези критерии са отразени и в споразуменията за финансиране/гаранции с избраните финансови посредници.

Темите „кой какво прави“, свързани с отговорностите за управление и контрол за проверки на допустимостта на крайните получатели, бяха обсъдени по време на Центъра на знанието: какви са отговорностите на различните заинтересовани страни (финансови посредници, управляващ орган, мениджър на FoF) и кога и как да се извършват проверките.

Основната отговорност за извършване на проверки на допустимостта на крайните получатели в съответствие с определените критерии се носи от финансовите посредници. Обикновено това се документира в оценката на заема/инвестицията на финансовия посредник. Управляващият орган и, ако е приложимо, мениджърът на FoF следва да извършват своите проверки за наблюдение и проверка на базата на извадка от списъка с инвестиции. Участници от управляващи органи и мениджъри на FoF споделиха по време на Центъра за знания как са структурирали своите контролни дейности. Понякога те могат да бъдат много сложни, ако органът отговаря за редица финансови инструменти. Участниците обмениха по време на Центъра на знанието и своя подход за вземане на проби. Добре установените контроли от страна на FoF и/или от управляващия орган на ранен етап могат да предотвратят системни нередности по-късно.

Информацията, която трябва да се използва от финансовите посредници за оценка на по-широката допустимост на крайните получатели, включва статута на МСП, NUTS класификация на операцията, NACE икономически поделения, датата на окончателна регистрация на получателите, декларацията, потвърждаваща липсата на забранени дейности, бизнес плановете на крайните получатели в случай на инвестиции и всякакви самодекларации, събрани на етапа на кандидатстване за заем. Въпреки това, естеството и обхватът на всеки от тези елементи ще варират в зависимост от вида на финансовия инструмент. Например, инструмент за първоначален заем, насочен към стартиращи предприятия, не изисква непременно подробен бизнес план, отразяващ естеството на целевите крайни получатели. По подобен начин инвестициите в дялов капитал дават право на мениджърите на фондове да имат достъп до пълния набор от информация за компанията, съхранявана в компанията, което прави проверката лесна.

Във връзка с одита и контрола на инструментите беше обсъдено значението на „стандартната банкова практика“ за прилагането на финансови инструменти чрез финансови посредници. Осигуряването на минимална

съвместна инвестиция или друг процент на споделяне на риска („кожа в играта“) изравнява интереса на финансовия посредник с управляващия орган във връзка с проверката на няколко елемента, свързани с допустимостта на предложената инвестиция. Основната отговорност на управляващите органи е да гарантират, че процесите на финансовите посредници са подходящи, първоначално чрез процедурата за подбор и след това чрез процедурите за наблюдение. Освен това, и като част от надзорната си функция, FoF и управляващият орган ще преразгледат на база на извадка, базирана на риска, как финансовите посредници гарантират спазването на условията на програмата. Процедурите за одит и контрол трябва доколкото е възможно да зачитат стандартната банкова практика и да не поставят под въпрос „експертните решения“, взети от финансови посредници (напр. оценки дали даден проект е жизнеспособен).

Проверката на жизнеспособността на проекти/инвестиции на крайните получатели е пример за това, когато управляващите органи могат разумно да разчитат на преценката на финансовите посредници по време на процеса на оценка на инвестициите. Подобно на обичайната банкова или инвестиционна практика, финансовите посредници имат опит в оценката на заявленията на крайните получатели. Оценката на риска от предложена инвестиция обикновено е част от процесите на одобрение и ценообразуване във финансовите институции/фондови мениджъри. Финансовите посредници с „кожа в играта“ са стимулирани да предприемат такива процеси стриктно и като такива мениджърите на FoF и управляващите органи имат право да разчитат на тези процеси във връзка с този аспект на допустимостта.

Проектите могат да бъдат стартирани преди подписването на споразумението за финансиране. Това отразява обичайната практика на много места, където крайните получатели желаят да започнат работа, преди да е финализирана правната документация. Изискването е проектът да не е завършен към момента на инвестиционното решение (т.е. одобрение от кредитния комитет). На много места практиката е, че стоките и материалите могат да бъдат поръчани и доставени преди подписването на споразумението за финансиране, но обикновено фактурите не се плащат изцяло, докато документите не са в сила (или се плаща само аванс с крайните получатели собствени ресурси).

Дейностите за одит и контрол трябва да се извършват по време на изпълнението, като се насърчава партньорски подход между одитори, управляващи органи и изпълнителни партньори. Например, препоръчително е да се започнат проверки на място в началото на процеса, за да могат в случай на констатации да бъдат въведени нови мерки без ненужно забавяне. Съгласно структурата на FoF мениджърът на FoF ще отговаря за наблюдението и докладването на управляващия орган за работата на финансовия посредник. Независимо от това, управляващият орган носи отговорност да предприема свои собствени дейности по проверка въз основа на информацията, предоставена от управителя на FoF, и собственото си пряко ангажиране с финансови посредници. Одитите, извършени от одитния орган, могат да помогнат за идентифицирането на тези проблеми по време на прилагането, позволявайки навременно да се предприемат коригиращи действия, като се гарантира успешно прилагане на финансовия инструмент.

Използване на подкрепа по предназначение

Целта на подкрепата, която получава крайният получател, обикновено е подробно описана в договора за заем или бизнес плана или оценката на кредитния риск. Това ще бъде в съответствие с общите изисквания, определени в инвестиционната стратегия и отразени в споразуменията за финансиране/гаранция. Участниците съобщиха, че това често е област на фокус за външни одитни дейности.

За някои финансови посредници може да е стандартна банкова практика да изискват фактури като доказателство за разходи преди изплащането на траншове от финансиране по заема. Това като цяло е лесна дейност за продукти за инвестиционни заеми и позната на някои финансови посредници. Одитът и контролът на такива разходи също се улесняват чрез вземане на извадка от проекти и използване на фактурите. Също така е обичайна практика за заеми, отпуснати близо до приключване, бизнес плановете или подкрепените инвестиции могат да бъдат реализирани/приключени след края на периода на допустимост.

От друга страна, подкрепата за заем за оборотен капитал може да не бъде по естеството си проверена чрез позоваване на фактури. Проверката на необходимостта от подпомагане на оборотния капитал след това ще бъде извършена чрез позоваване, например, на бизнес плана на крайния получател, който трябва да идентифицира финансовите изисквания или вътрешните сметки на крайните получатели с посочване на разходите, платени с подкрепата за оборотен капитал. Не би било стандартна банкова практика да се изискват фактури в подкрепа на разходи от типа на оборотни средства и се очаква да бъдат въведени по-обща дейности за наблюдение въз основа на споразумението за финансиране с крайния получател.

Предназначена цел на капиталовите инвестиции

Естеството на разходите по отношение на получателите на капиталови инвестиции е потенциално още по-разнообразно и не трябва да се проверява чрез позоваване на фактури. Участниците обсъдиха хипотетична ситуация, при която стартиращ бизнес купува пица за седмичните си срещи на екипа. Трябва ли бъдещите одитни и контролни дейности да преразгледат фактурите за пицата и дали това е допустим разход? В такива случаи целта на инвестицията на финансовия инструмент е да осигури на предприятието капитал за разрастване на своя бизнес. Всички дейности на компанията, свързани с нейното развитие, включително поръчка на пица за екипни срещи, могат да бъдат легитимни и не е необходимо одитните и контролните дейности да обхващат този вид въпроси. Най-общо казано, при всички случаи одиторските дейности не трябва да обхващат крайните получатели, а за инвестициите в дялов капитал управителят на фонда следва да бъде обект на дейности по проверка въз основа на редовните си отчети, които получава от предприятието.

Например в случай на заем на краен получател, управляващият орган не проверява физически дали дадена инвестиция е завършена след приключване на проекта и подадени фактури (или друго доказателство за използване на средства). Проверката на представените отчети е достатъчна по отношение на контролните дейности в случая.

Заклучителни коментари – подход „специфичен за финансовия инструмент“ към одита и контрола

Вече е постигнат голям напредък и актуализирането на одитната методология през 2021 г. е по-нататъшна стъпка напред. Няколко характеристики, специфични за финансовите инструменти, бяха подчертани по време на Центъра за знания. Обсъдена беше възможността за замяна на нередности по време на закриване на програмата, стига нередностите да не са системни. Съгласно това споразумение една недопустима инвестиция може да бъде заменена от декларираните инвестиции при приключване и заменена с други инвестиции, които отговарят на приложимите критерии за допустимост. Това е ключова гъвкавост, достъпна за финансови инструменти, която не съществува за безвъзмездни средства. Пояснението в актуализираната методология по отношение на гъвкавостта на CRII+ също е добре дошло, например формулиране, че не се изискват доказателства за проверка на разходите за оборотен капитал.

Все още съществува риск от „позлатяване“ на изискванията за одит, независимо от акцента върху „разумна увереност“. Например, обхватът на работата по проверка, която трябва да бъде извършена от финансовите посредници, понякога се тълкува като изискваща пълно разследване, а не разумно ниво на проверка. По подобен начин липсата на изисквания от безвъзмездни средства (например във връзка с информация, изисквана в заявленията за подкрепа) може понякога да се използва за оспорване на процесите на финансови инструменти. Използването на информация, външна по отношение на процеса на кандидатстване на финансовите посредници, в някои случаи може също да доведе до повдигане на запитвания, които не са пряко свързани с конкретната инвестиция и по този начин може да бъде трудно да се опровергае без прибягване до крайните получатели.

Уточнението, че в някои случаи не е необходимо или е невъзможно да се съгласуват разходите с финансирането, предоставено по финансов инструмент, е силно приветствано. Това отразява съществената разлика между заем/инвестиционно финансиране и безвъзмездна помощ. Един пример е, когато целта на заема е дефинирана в общи термини (напр. „разширяване“, „модернизация“ или „интернационализация“). Друг пример, споделян по време на сесията в този контекст, беше сценарий, при който краен получател осигурява спестяване срещу очакваните разходи за нови машини, което води до спестяване от 10 000 евро. При финансов инструмент е законно крайният получател да използва това спестяване за закупуване на някои свързани материали, без да е необходимо да изменя финансовото споразумение (въпреки че някои финансови посредници може да решат да изменят споразумението за финансиране с крайния получател). Беше признато, че това е законосъобразно и подобни разходи все пак биха били допустими, докато за операция по безвъзмездна помощ би било точно обратното. Тази допълнителна гъвкавост е оправдана от естеството на възстановимото финансиране и признаването на това в одитната методология е важно.

Източници

1. Audit methodology for auditing financial instruments in the period 2014-2020 – update 2021. Published on 28 June 2021: <https://www.fi-compass.eu/publication/other-resources/audit-methodology-FIs-2014-2020-update2021>
2. Developing an action plan. Published on 11 September 2015. Updated on 28 August 2020: <https://www.fi-compass.eu/publication/brochures/developing-action-plan>
3. Ex-ante assessment summaries: <https://www.fi-compass.eu/resources/ex-ante-assessment-summary>
4. fi-compass Knowledge Hub - Audit and control of financial instruments 2014-2020. Published on 10 August 2021. Updated on 23 August 2021: <https://www.fi-compass.eu/publication/factsheets/fi-compass-knowledge-hub-audit-and-control-financial-instruments-2014-2020>
5. Manual (Ex-ante assessment - Quick reference guide). Published on 21 April 2015. Updated on 28 August 2020: <https://www.fi-compass.eu/publication/manuals/manual-ex-ante-assessment-quick-reference-guide>
6. Seven steps to effective ex-ante assessments for ESIF financial instruments: <https://www.fi-compass.eu/video/seven-steps-effective-ex-ante-assessments-esif-financial-instruments>
7. Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=celex%3A32013R1303>

SOCIAL AND HEALTH SERVICES

СОЦИАЛНИ И ЗДРАВНИ УСЛУГИ

PREVENTIVE ACTIVITY IN HEALTHCARE

Georgi Kesov

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ПРЕВАНТИВНАТА ДЕЙНОСТ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

Георги Кесов

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

The topic of health and safety at work is extremely important and widely applicable in all spheres of economic life in the country. The integration of occupational safety and health activities as an element of the enterprise's overall business policy is a fundamental approach for the successful implementation of the new standards, to ensure sustainable development and efficiency.

The modern approach to occupational health and safety policy is comprehensive and aims to ensure well-being at work, taking into account changes in work and the emergence of new risks. The active social policy of the government in relation to working conditions is aimed at increasing the culture of protection among workers and further developing the prevention system in the activity of safety and health at work, by means of: development of legislation, training and education, social dialogue, general social responsibility, economic initiatives and partnership between all participants in the labor process.

Healthy and safe working conditions are such working conditions that do not lead to occupational diseases and accidents at work and create a prerequisite for full physical, mental and social well-being of working persons. Healthy are the working conditions that remove the harmful things in the work activity. Working conditions that preserve the physical and mental integrity of employees are safe.

The concept itself consists of two elements:

➤ Healthy working conditions / occupational hygiene / industrial sanitation. These are working conditions that allow the normal functioning of the human organism. They are expressed in requirements for conditions accompanying the labor process. The goal is to prevent the adverse effects of the work environment. For example, minimum standards for lighting, % dust content, sanitary clothing, etc. are provided.

➤ Safe working conditions / occupational safety / technical safety. They guarantee the protection of the physical and mental integrity of the human organism and prevent external adverse influence on it. In contrast to healthy conditions, safe conditions set requirements for handling the tools of work. Machines are secured, personal protective equipment is provided, etc.

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of infirmity or disease. Occupational health and safety requirements are interrelated. They act simultaneously and have the common goal of protecting the life, health and working capacity of human resources in the enterprise.

State requirements are both uniform and sectoral rules on occupational safety and uniform rules for ensuring healthy working conditions. These are standards, norms to which the buildings, machines, equipment, raw materials, materials, production environment, technologies and workplaces must meet in order to ensure healthy and safe working conditions. The difference between them is that while the uniform and the industry rules on labor safety and the uniform rules for ensuring healthy working conditions are state requirements for the employer and to workers and employees and their representatives and organizations on the occasion of and in connection with the provision of healthy and safe working conditions, the state standards are requirements for the material elements of the labor process, the production environment, technologies and workplaces. The state requirements for the safety of labor are approved by the state standardization body, in agreement with the Minister of Labor and Social Policy, on the proposal of the heads of the departments concerned, and the state standards for healthy working conditions - by the state standardization body, in agreement with the Minister of Labor and Social Policy.

The employer is obliged to ensure healthy and safe working conditions so that the dangers to the life and health of the worker or employee are removed, limited or reduced. This obligation includes providing financial means, designing, building and operating the elements of the labor process. This also includes the dangers to the life and health of the worker or employee, namely the employer should fulfill his obligation to ensure health and safety at work when the dangers of damage to the life or health of the personnel are prevented, and they will be prevented when all possible measures against their eventual realization have been taken. The obligation to provide OSH, however, is not only the obligation of the employer, nor of each employee or employee under employment law

Heads of departments, ministers and local authorities are obliged to provide assistance for the provision of health and safety working conditions. This can be done by allocating financial resources, implementing projects and others. This obligation makes sense and shows the state's commitment to working conditions and expresses the protection of human life and health.

The bodies of the executive power, within their powers, implement the state policy on ensuring healthy and safe working conditions.

Labor safety is primarily related to the tools of labor (apparatus, machines, etc.), with the prevention of the danger of external traumatic injury to the workforce during the immediate performance of the labor function. Occupational hygiene is related both to the tools and objects of work, as well as to the working conditions accompanying the labor process. Occupational health and safety requirements are interrelated. They act simultaneously and have the common goal of protecting the life, health and ability to work of the worker or employee.

Art. 276. (1) (amendment – State Gazette, no. 100 of 1992, amended, no. 25 of 2001, in force from 31.03.2001)

The Minister of Labor and Social Policy, alone or together with other ministers, issues acts on ensuring healthy and safe working conditions. If necessary, the Minister of Labor and Social Policy determines the bodies and organizations that participate in the development of these acts.

Paragraph 1 indicates the fact that one of the means of implementing the state policy on the provision of health and safety working conditions is the issuance of normative acts through which legal rules for the conduct of participants in labor relations are created. This power rests primarily with the Minister of Labor and Social Policy. The minister can exercise this authority alone or jointly with other ministers – for example, with the minister of health, the minister of economy and others.

To create the rules for health and safety working conditions the participation of specialists who have knowledge of the peculiarities of the various conditions is necessary. The assessment of the need for such participation is provided to the Minister of Labor and Social Policy.

(2) (Amended - SG No. 100 of 1992, amended No. 25 of 2001, in force from 31.03.2001)

The Minister of Labor and Social Policy and the Minister of Health independently or jointly approve uniform rules for ensuring health and safety at work, which are applied in all industries and activities.

Paragraph 2 states that the rules are uniform, which apply to all workers or employees, in all enterprises, in all branches and activities of the national economy. They aim to establish minimum standards for the protection of life and health of workers or employees. The uniform rules refer to:

Safe working conditions - they are contained in Ordinance No. 7 of 1999. for the minimum requirements for health and safety working conditions at workplaces and when using work equipment and Ordinance No. 6 of 2006. to provide for health and safety working conditions of workers under a fixed-term employment relationship or a temporary employment relationship.

Healthy working conditions - these are requirements for enterprises, premises, equipment, technology, etc. for their compliance with the normal needs for the functioning of the human organism, without the participants in the labor process being subjected to an adverse impact on their health. These requirements are developed by medical, technical and other specialists, which are approved by the Minister of Health and apply to all workers and employees.

The power to establish uniform rules regarding health and safety working conditions is the provision of the Minister of Labor and Social Policy and the Minister of Health. The act by which the rules are confirmed is an order.

(3) (Amended - SG No. 100 of 1992, amended No. 25 of 2001, in force from 31.03.2001) The ministers and other bodies of the executive power under Art. 19, para. 4 of the Law on Administration approve the sectoral rules for ensuring healthy and safe working conditions in the enterprises and activities of the relevant sector.

Paragraph 3 states that sectoral rules apply to all workers and employees in all enterprises from a certain branch of the national economy, and the branch is meant as a separate part of the economy. The rules apply regardless of the departmental subordination of the respective enterprise.

These rules further develop and specify the general rules. Sectoral rules apply alongside general rules and are approved by ministers and other executive authorities. Such other bodies are the chairmen of state agencies, of state commissions, executive directors of executive agencies and heads of state institutions established by law or decree of the Council of Ministers, which have functions in connection with the exercise of executive power. The act by which the sectoral rules for health and safety working conditions, as well as the uniform rules are approved, is an order.

(6) (New - SG No. 28 of 1996, amended No. 25 of 2001, in force from 31.03.2001) The orders for approval of the rules under para. 2 and 3 are promulgated in the "State Gazette", and the rules are issued by the authority that approved them.

Paragraph 6 sets out the statute that establishes the uniform and sectoral rules on Occupational Safety and Health. This is an order. A guarantee for bringing the order to the attention of its addressees is the obligation to promulgate it in the State Gazette. The obligation to present the publication orders rests with their author. Workers and employees must know the rules for the safe operation of the elements of the labor process in order to prevent damage to health or life. This is achieved by familiarizing them with the rules of safe work through instruction and training.

The briefing consists of giving practical instructions for compliance with the rules for safe work, and all personnel (all workers and employees under employment law) are subject to briefing.

The briefing can be: introductory (initial) briefing /this type of briefing is given to every newly hired worker or employee before he starts performing his work under the employment relationship/; periodical /this type of instruction is held at a certain period of time in the enterprise in order to maintain and increase the knowledge of personnel/; daily /such type takes place every working day before starting work/; extraordinary / such briefing is conducted in case of changes in the technological process, implementation of new technologies, and also in cases of violation of the rules of occupational safety and health, which has led to or threatened the occurrence of an occupational accident/.

The employer is obliged to conduct an Occupational Safety and Health briefing. It is performed by the officials in the enterprise.

Training means the acquisition of special knowledge and practical skills for the application of Occupational Safety and Health rules. All workers and employees, as well as Occupational Safety and Health officials, are subject to such training.

Each individual worker or employee is obliged to undergo training - specifically to study and learn to apply the rules of Occupational Safety and Health. He must also pass an exam after completing the training. Without successfully passing such an exam, the worker or employee cannot be admitted to work.

Art. 282. (Amended - SG No. 100 of 1992) The employer is obliged to provide conditions for sanitary-domestic and medical care for workers and employees in accordance with sanitary norms and requirements.

This order establishes an obligation of the employer for sanitary and medical care of the staff.

Sanitary and household services consist of providing water for drinking and washing, detergents, toilets, etc.

Medical care is expressed in the provision of medical assistance in case of occupational accidents or illnesses, as well as disease prevention. It is especially necessary in productions with harmful working conditions. In order to provide this service, it is planned to create special services for occupational medicine.

An occupational medicine office can be established by the employer alone or jointly with other employers. The main functions of this service are preparation and implementation of measures to reduce the risk at work, providing first medical aid, monitoring the health status of the personnel, training in health and safety working conditions and others.

The provision of conditions for sanitary-household and medical care is carried out by providing financial resources from the employer, etc.

Subject of the right under Art. 283 of the labor code is the worker or employee. He may refuse or suspend the performance of his work when his right to work in a healthy and safe environment is violated. This possibility is exercised with an oral or written declaration of will of the worker or employee and actual non-fulfillment of the assigned work.

Prerequisite for exercising this right according to Art. 283 of the labor code is the occurrence of a serious and immediate danger to the life or health of the relevant worker or employee. The presence of such danger is assessed in each specific case depending on the person's work function. The danger is serious when its occurrence can cause severe consequences for human health. It is immediate when its occurrence is imminent and is due to the presence of a violated requirement of health and safety working conditions. The danger must be related to the life or health of the worker or employee.

The reaction of the worker or employee can manifest itself in two forms: refusal to perform the assigned work and suspension of work. The actual exercise of the right under Art. 283 of the Labor Code consists in the actual suspension of work and notification to the immediate supervisor. The addressee of the notification is precisely the immediate supervisor and should be made immediately, i.e. as soon as the worker or employee discovers the presence of the danger. The removal of the danger is the duty of the employer, who must provide health and safety working conditions. This obligation of his is established in Art. 21 and Art. 22, para. 1 of health and safety working conditions. The employer or direct supervisor should expressly order the worker/employee to continue working when the hazard is removed.

It is the employer's duty to provide workers/employees with work clothes and personal protective equipment. Work clothes and personal protective equipment are provided to workers and employees who work with or at dangerous or harmful to health and life machines, equipment and others. Personal protective equipment and work clothing have the character of specific means to combat dangers and damages in the work process.

The provision of work clothing and personal protective equipment is the employer's obligation. He must not only provide financial means, but also make and purchase special work clothes and personal protective equipment and provide them to employees. The employer is obliged to inform them about the risks from which these means protect him.

Special is work clothing, which is provided to the worker/employee as a means of general protection against the harms of the labor process. It is special because it depends on the nature of the harm against which it is provided. This clothing is the property of the employer and is subject to return upon termination of employment or upon transfer of the worker/employee to another job due to expiration of the clothing's shelf life. Work clothing must meet certain quality standards and be suitable for work and comfortable to wear.

Personal protective equipment is a device, equipment, which is designed to be worn or used by the worker to protect him from one or more hazards that threaten his health. They are provided free of charge to personnel working with or under harmful or hazardous conditions. Their type depends on the nature of the danger, for the protection of which meetings are provided. These can be special shoes, creams, gloves, protective screens, glasses, masks, helmets, helmets and others.

The employer must not allow workers or employees to work without the necessary or defective special work clothing and personal protective equipment. He

can impose disciplinary sanctions for failure to fulfill the obligation to use the personal protective equipment.

Art. 285. (Amended - SG No. 83 of 2005) (1) The employer shall provide free food and/or food supplements to employees who work in enterprises with a specific nature and organization of work.

This Article establishes the right to free food and supplements thereto. The right to free food is subject to two categories of workers and employees:

➤ In enterprises of a specific nature - these are conditions associated with an adverse impact on human physiology or psyche due to harmful factors such as low or high temperatures, ionizing radiation, great responsibility, distance from the place of residence and in general from populated areas, night work, etc.

➤ In enterprises with a specific organization of work - the specifics of the organization of work are related to working hours (summed calculation, continuous work mode, etc.) or distance from the place of work without the possibility of using public catering establishments.

The list of employees who are entitled to free food and supplements is determined by the employer with a written order. Issuance of the order must follow established in Art. 7 of Ordinance No. 11 of 2005. a procedure that includes:

➤ Risk Assessment;
➤ Preliminary consultations with the representatives of workers and employees; the working conditions committee or group; written agreement with the occupational medicine service.

The employer's order must have a certain content, which includes:

➤ Workers and employees entitled to free food, food supplements or free food and supplements;
➤ Type of food and supplements;
➤ The value of food and supplements - it cannot be less than two BGN per day, and when tonic or approving drinks are provided for work at night - less than one BGN (Article 5 of Ordinance No. 11 of 2005).

Art. 286. (1) (Amended - SG No. 100 of 1992) A maximum number of years is determined for work in particularly harmful and health-hazardous productions and types of work, after which the worker or employee must be transferred to another suitable job.

Working under harmful or health-threatening conditions over time takes its toll on the health of the worker or employee, even if the necessary requirements regarding health and safety working conditions. Therefore, the law limits the duration of residence of the worker or employee in the relevant environment. This applies to those working in particularly harmful or health-threatening conditions. They are determined based on medical risk assessment criteria. These are conditions that have an adverse effect on the human organism in a biological, toxic, chemical or other similar way.

Relocation is mandatory for both the worker/employee and the employer. The job must be relevant. This job will be suitable, which corresponds to his professional qualification, his state of health, his objective ability to perform it and does not have the harmfulness and dangers of the job from which he is moving. If there is no suitable work in the enterprise, the assistance of the state labor authorities should be sought.

The obligation to relocate is difficult to fulfill, as there is usually no other suitable work in the enterprises unrelated to the hazards for which the relocation is intended. If there are no jobs specifically provided for such persons, provided for the employment of employees. The transfer can also be to any other job in the enterprise, which is suitable and the position for the performance of which is not occupied.

If there are not enough vacant positions for employed persons in the enterprise or they are occupied by such workers/employees and there is no other suitable vacant position, the worker/employee can no longer perform his/her current job, and cannot perform another job due to lack of such. Then the outcome is unfavorable - Art. 328, para. 1, item 12, namely the dismissal of the worker/employee due to an objective inability to perform the assigned work.

Medical examinations as a means of controlling the health status of personnel. They are related to the work of a specific employment relationship, so they should be at the expense of the employer. This can be done through the occupational medicine services. However, this is provided only in relation to periodic examinations - they are at the expense of the employer. Preliminary examinations are intended to be at the expense of the person applying for a job. They are two categories:

➤ Preliminary – they take place before starting work. The aim is to establish whether the health status of the person applying for the relevant position is suitable for it - whether it allows the performance of the relevant work and whether the work will not adversely affect him or third parties. They are binding on both parties to the employment relationship. They are conducted by the bodies of the medical expertise. The worker/employee is obliged to appear for such an examination and submit the medical conclusion of the examination, and the employer is obliged to request this conclusion.

➤ Periodic - they take place during the existence of the employment relationship.

The aim is to establish the impact of the performed work on the health status of the workers or employees. These reviews are mandatory for both parties to the employment relationship. The employer is obliged to organize and require the attendance of the personnel for these examinations. Examinations are conducted by the relevant health authorities. The frequency of periodic medical examinations depends on the nature of the work, the working conditions and the age of the worker or employee; also depend on the degree of harmfulness of working conditions. The result of the periodic medical examination is established in the conclusion of the health authorities. If they do not find a deviation, the worker/employee is allowed to continue performing his work. Otherwise, he should be transferred to another job more suitable for his health condition

Through the medical examinations, a number of factors related to the worker's/employee's health condition are established. The duty to protect this secret, along with the providers of medical care, also includes: the employer and officials in the enterprise. The object of the secret is the information from and about the medical examinations and the facts and circumstances regarding the health condition of the worker/employee.

The employer is obliged to take measures to prevent and reduce occupational accidents, general illnesses and occupational diseases. Occupational accident and occupational disease are risks related to the work of the employment relationship. Therefore, the employer must take care of their reduction and prevention. Similar measures should be taken to prevent and reduce common diseases - to ensure an appropriate temperature in the working premises, a sufficient amount of fresh air, lighting, etc.

Work accidents, general illnesses and occupational diseases are phenomena with adverse consequences for the worker/employee. They are regulated in the insurance legislation, because social risks are insured, causing temporary or permanent incapacity for work, in the event of which the worker/employee receives

benefits, benefits and pensions from the state social insurance. They may also cause death, which is grounds for paying insurance benefits and pensions to the heirs of the insured persons. Their regulations are contained in the Social Insurance Code and other by-laws of the insurance law, among which the Ordinance on the establishment, investigation, registration and reporting of occupational accidents and the Ordinance on the procedure for notification, registration, confirmation, appeal and reporting should be specifically mentioned of occupational diseases.

The obligations of workers and employees to ensure safe and healthy working conditions in enterprises are related to the performance of their work activities. In accordance with the assigned work, the worker or employee is obliged to comply with the technical and technological rules, as well as to comply with the rules for health and safety at work (Article 26, items 5 and 6 of the Labor code).

That is the main duty of every worker is to actively participate in ensuring safe and healthy working conditions and to take care of both his own health and safety, as well as the health and safety of other persons directly affected by his activity (Art. 33 from health and safety working conditions).

According to the Health and Safety at Work Act, workers and employees, in accordance with their qualifications and the instructions given to them, are obliged to:

- to correctly use machines, devices, tools, dangerous substances and materials, means of transport and other work equipment;
- to properly use the personal protective equipment and special work clothing given to them and return them to the appropriate storage place after use;
- to use correctly and as intended and not to remove, interrupt, switch off or change arbitrarily the means of collective protection and the safety devices with which the machines, apparatus, tools, the enterprise or the building are equipped. Any worker who temporarily removes a means of protection or signaling during repair, installation, prevention, etc., is obliged to restore it immediately or take other protective measures with the same effectiveness;
- to immediately inform the employer or relevant officials of any situation at work that may present an immediate danger to their health and of any malfunctions in the means of collective protection;
- to assist the employer in the implementation of the activities to ensure health and safety working conditions and the prescriptions of the control bodies, etc.

In healthcare, patient safety is a priority issue worldwide today. The topic has been of interest throughout the various stages of development of medicine. A lot of research has been done and various results have been provided on the subject, involving academics, politicians, health officials, various organizations, etc. Thousands of years ago, Hippocrates recognized the potential for harm resulting from the well-intentioned actions of healers, and since then "primun non no care" ("first do no harm") has become a central principle of modern medicine.

Safety and health at work is one of the main emphases in the modern social policy of the Republic of Bulgaria. Ensured healthy and safe working conditions create the necessary prerequisites for effective use of the workforce and the successful achievement of the enterprise's production and economic goals.

The policy of each management should be oriented towards the continuous improvement of the organization of the management of the activity to ensure health and safety working conditions and be an integral part of the control to reduce costs and increase the efficiency of work.

The creation of good working conditions and optimal safety should be one of the primary concerns of enterprise management, as safety and health are a major aspect of its responsibilities.

The company policy on safety and health at work is the undertaken and declared commitment by the management of the enterprise to realize global and specific goals in this area. It must be specifically formulated and on this basis a mechanism for its implementation and management must be created. It is expedient to provide forms for monitoring and periodic reporting of the implementation, as well as to analyze the causes of gaps and deficiencies in the work, applying effective measures to protect and achieve the defined goals.

Patient safety is a global healthcare challenge. Early pioneers in infection prevention and control support safe patient care through their work. Ignaz Semmelweis reduced maternal mortality through hand hygiene, and Florence Nightingale minimized infections in hospital wards during the Crimean War through strict environmental cleanliness. Joseph Lister enforced antiseptics in surgery and reduced surgical site infections.

Basics:

- Safe patient care, including infection prevention, is a priority in all healthcare settings.

- Patient safety culture predetermines the attitudes, norms and behavior of individuals and organizations.

- In a culture of safe care, all employees and managers take responsibility for the well being of patients

- Patient safety requires teamwork, as well as collaboration, communication, measurement, and human resources engineering techniques.

In recent years, diagnostic options and therapeutic interventions in medicine have increased significantly. The number of medicinal products used has increased, as has the age of the population and accompanying comorbidity. Health care is often performed in a rapidly changing environment, under significant stress, requiring and/or involving a large number of professionals forced to make rapid therapeutic decisions. New and more sophisticated technologies in both diagnosis and therapy of high-risk patients are a prerequisite for an increase in the frequency and number of complications.

The potential for harm increases further as the number and diversity of professionals involved in the treatment process increases, as does the size and scope of treatment facilities. The need for more communication channels and the complexity of the structures in which the healing process takes place is increasing. Errors in the health care process can result in harm to the patient, resulting in temporary or permanent disability, even death. The problem of adverse events in healthcare is not new. Studies of this problem were conducted as early as the second half of the last century, but they remained sporadic and were often neglected.

Ensuring healthy lifestyles and promoting the well-being of all people, at all ages, are important components of sustainable development. According to the current definition of the World Health Organization health is "a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity". Health care is a sphere of public life to which every Bulgarian citizen is particularly sensitive. The essential point is that health should be a fundamental individual, societal and institutional value – one of the main components of national security, therefore a universal concern and shared responsibility. Access to good health and well-being is a basic human right.

Patient safety is a serious health issue of global importance. According to World Health Organization data, in developed countries one in ten patients is harmed while undergoing hospital care. Damage can be caused by a series of errors or unwanted events. In developing countries, the likelihood of such harm is greater than in industrialized nations. The risk of nosocomial infection in some developing countries is 20 times higher than in developed countries. At any one time, 1.4 million people worldwide suffer from infections acquired during a hospital stay. In the fight to reduce this type of infection, as well as antimicrobial resistance, hand hygiene is considered to be the most essential measure. At least 50% of developing countries' medical equipment is unusable or unused. Very often the equipment is not used due to lack of training and supplies. As a result, diagnostic procedures and treatment cannot be performed qualitatively and on time. All of this leads to substandard diagnosis and treatment, which poses a threat to patient safety and can lead to serious injury or death. In some countries, the population undergoing injections with syringes and needles reused without sterilization is 70%. This exposes millions of people to the development of infections. Each year, such procedures cause about 1.3 million deaths, mainly due to the transmission of blood-borne pathogens such as hepatitis B, C and HIV. Surgery is one of the most complex and widely applied medical interventions. More than 100 million people a year require surgical treatment for various reasons. Safety issues during and after surgery in developed countries account for half of preventable adverse events leading to death or disability.

It is indisputable that efforts to improve the health of the nation must be aimed at achieving integrated health prevention, an effective health system, a high level of public confidence in it, and the involvement of all those involved in providing and receiving health care and services. However, these efforts must be made in a much broader context, where sectors outside the health system have a serious and even predominant role in shaping public health. It has been proven that good health is the result of the interaction between a number of factors, such as individual characteristics, heredity, lifestyle and behavior, influence of socio-economic and cultural factors, environment, health system, etc. All these factors or determinants of health are in dynamic interaction with each other, and the degree of influence of each one of them is different depending on the specifics to the individual country, but in general economic status, personal behavior and environment have a predominant role in shaping the health of a nation. For example, people with low incomes have difficulty accessing the health care system, which leads to a deterioration of their health status, and hence to a deepening of socio-economic inequalities. This determines the special attention that is given to the issues of reducing poverty, overcoming inequalities and ensuring the necessary access to health services.

For its part, health also has an impact on economic growth, and this influence is most strongly manifested through the effect on human capital and the development of the labor market, through higher labor productivity, greater interest in making investments as important conditions to increase the economic well-being of the population and reduce poverty.

Patient safety culture is defined as an organization's deeply held shared beliefs, values, and norms that guide its members' interactions through attitudes, habits, and behaviors. A culture of safety exists when there is a purposeful organizational effort with commitment from all employees and leaders to maintain safety from harm to patients. Everyone involved feels responsible for the safety of patients and their families, and healthcare staff feel safe to speak openly, without fear, when care is compromised or when reporting adverse events. Senior executives in healthcare

facilities are responsible for establishing safety as an organizational priority. They must involve other managers and staff in the discussion, development, implementation and sustainable development of safety issues. Leaders set the tone by declaring that safety is a priority, supporting approved examples of behavior and motivating staff to achieve the safest care. They should endorse best practices, such as excellent hand hygiene or the use Patient Safety of isolation precautions. Leadership is critical to the success of a safety culture and requires commitment from administrators, physicians, nurses and others.

Strategies for infection prevention and control professionals:

➤ Engage leaders across the organization in supporting infection prevention and control; to assist them in increasing the popularity and importance of infection prevention.

➤ Seek commitment from senior management, governing boards, leading clinical and service departments and key staff to the principles and practices of infection prevention and control

➤ Provide management with compelling examples that highlight reductions in morbidity, mortality and costs when infections are avoided

➤ Provide informed information to managers to assist in infection prevention decision making. Teamwork and Collaboration Teamwork and collaboration combine the talents and skills of each team member and serve as a method of checks and balances. By encouraging the best ideas and evaluating the decisions and actions of each team member, this method can avoid the top-down approach that often gets in the way of making the best decisions for the patient. Specialists belonging to the staff in various disciplines participate in the treatment of each individual patient. This can lead to violations or gaps in care. Good collaboration and teamwork help minimize these mistakes. Strategies for the professionals in infection prevention and control. Facilitate collaboration and teamwork by engaging staff to partner in developing approaches and procedures in infection prevention and control. Promoting a multidisciplinary approach to infection prevention and control. Participating in patient care teams to resolve infection prevention issues with them.

•Maintain open communication on infection prevention involving staff and managers throughout the organization. Effective Communication Communication is a vital aspect of patient safety. Open communication promotes the exchange of patient, technological and environmental information. In organizations with a high patient safety culture, communication is based on mutual trust during care planning and delivery, as well as when setting goals to achieve the best patient outcomes. Communication strategies include the use of written, oral, or electronic methods to train staff to share supervisory data pertaining to infection prevention and control, new measures, procedures and studies in the literature, Patient safety communication should include a logging system that allows staff to raise concerns or practice errors in patient care without fear of retribution. Strategies for the professionals in infection prevention and control. Carry out routine visits and discuss patients with infection or at risk of infection with direct care staff

• listen to staff concerns.

• Share surveillance data and any new information.

• Develop a secure system for staff to communicate infection risks.

Maintaining a "zero tolerance" approach to patient safety is critical to safer care. To minimize infections (or errors), managers should not tolerate failure to follow preventive measures of proven value. Where "good practice" is known, it should apply to all staff. If staff do not follow safety rules or best practices, for example, by not

performing hand hygiene when indicated, mishandling infectious waste, or omitting critical steps in cleaning, disinfection, and sterilization, this behavior should be addressed and not to be ignored.

References

Labour Code

Health Law

Ministry of Health: <https://www.mh.government.bg/bg/>

Ministry of Labour and Social Policy: <https://www.mlsp.government.bg/>

<https://www.lex.bg/>

MANAGEMENT OF HEALTH PROJECTS

Katrin Krahtova-Nasteva

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗДРАВНИ ПРОЕКТИ

Катрин Крахтова-Настева

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Управлението на проекти се превърна в един от основните компоненти на всеки бизнес и здравната индустрия не прави изключение. Това е така, защото проектът може да помогне с контрола на разходите, като същевременно подобрява производителността и намалява рисковете. Управлението на проекти в здравеопазването е добре дефиниран процес на систематично планиране и организиране за максимизиране на използването на ограничените ресурси при постигане на целите.

Защо управлението на проекти е важно в здравеопазването?

С течение на времето управлението на проекти се превърна в най-надеждния подход за рационализиране на предоставянето на здравни грижи.

Що се отнася до здравната индустрия, тя непрекъснато се развива, което оказва натиск върху качеството на здравните услуги и увеличава разходите. Работата по здравни проекти може да намали разходите за предоставяне на здравни услуги. С управлението на проекти в здравеопазването здравните заведения ще станат по-надеждни, което ще доведе до по-висока производителност. Нещо повече, вътрешната координация и управление в рамките на здравното заведение ще бъде лесно. Поради тази причина необходимостта от управление на проекти в здравеопазването стана очевидна, тъй като може да подобри резултатите и да оптимизира предоставянето на здравни услуги. С управлението на проекти в здравеопазването здравните заведения могат да планират, изпълняват и управляват процесите, като същевременно ангажират работната сила.

Честно казано, управлението на проекти в здравеопазването може да доведе до по-високи залози, но правилното прилагане ще доведе до по-добри резултати, като същевременно ще намали разходите за здравни услуги. Може да се използва за намаляване на рисковете от съдебни спорове. Управлението на проекти в здравеопазването включва процеси стъпка, които намаляват шансовете за негативни събития.

Управлението на проекти в здравеопазването създава правилно планиране. Целият процес учи здравните заведения как да проследяват напредъка, което води до непрекъснато подобрене, обещаващо по-оптимално предоставяне на здравни грижи. Управлението на проекти в здравеопазването може да помогне за съгласуване на разходите със здравните заведения, така че ако възникне финансова спешност, финансите могат да бъдат приоритизирани отново.

Ефективното управление на проекти изисква хората, участващи в даден проект, да допринасят чрез отделни роли, всеки със собствен набор от отговорности:

- Ръководителят на проекта е отговорен за планирането, управлението и изпълнението на проекта чрез ангажиране на членове на екипа.
- Спонсорът на проекта е старши ръководител, който дава насоки и взема ключови решения.
- Екипът на проекта се състои от всеки, който допринася за изпълнението му.
- Заинтересована страна в проекта е всеки, който е повлиян от резултата на проекта или предоставя ресурси.

Според много насоки за управление на проекти проектите се състоят от четири фази. Във всяка фаза трябва да бъдат изпълнени ключови дейности и да бъдат постигнати ключови резултати.

Фаза 1: Иницирайте проекта

В началото проектите трябва да бъдат дефинирани и одобрени. По време на тази фаза трябва да се прегледат основната информация, пазарните проучвания и други данни. Трябва да се избере ръководител на проекта. Инициатор на проекта е човекът, от когото произлиза идеята за проекта. От съществено значение е идентифицирането на самите нужди и проблеми в дадената група. Целите на проекта трябва да бъдат определени и съгласувани с тези на организацията.

Фаза 2: Планирайте проекта

След като проектът бъде одобрен, трябва да бъде създаден план за това как ще бъде изпълнен. Планът на проекта трябва да съдържа график, описващ подробно всички дейности, свързани с него, бюджет, списък на всички, които ще допринесат и какво ще правят, както и описание на това как ще се измерва напредъкът и резултатите.

Разработете плана на проекта трябва да включва бюджет, график, списък с членове на екипа и индикатори за напредък.

След като бъде финализиран, планът трябва да бъде представен за одобрение. След като бъде одобрен, трябва да се проведе начална среща с екипа на проекта, за да се прегледат всички компоненти.

Фаза 3: Изпълнение на проекта

Третата фаза е изпълнение на плана на проекта. Измерването на напредъка и наблюдението на всички промени от плана са важни стъпки в тази фаза.

Фаза 4: Затворете проекта

В самия край на процеса на управление на проекта има няколко ключови резултата: документация от всяка стъпка, всички резултати, получени в процеса на изпълнение на проекта, оценка на работата на всеки член от работния колектив.

Предоставянето на здравни грижи е една от най-големите индустрии в света, която расте и се променя бързо.

През последните години се наблюдава значително нарастване на приноса на проектния мениджмънт за повишаване конкурентоспособността на съвременните здравни организации.

Здравните организации предприемат изготвяне на проекти, за да включат нови елементи в своите работни процеси, да закупят ново медицинско

оборудване, като същевременно подобряват качеството на грижата за пациентите и намаляват разходите.

Ръководителите на проекти трябва да имат предвид безброй процеси и разпоредби относно безопасността, качеството и поверителността на предоставената от пациентите информация. Всички отрасли имат свои собствени правила, но в сферата на здравеопазването правителството следи дейността на всяко едно здравно заведение. Тези повишени ограничения придават още по-голямо значение на планирането и изпълнението на проекти.

Необходимостта от управление на проекти в здравеопазването става все по-очевидна.

Освен това в здравеопазването липсва проста връзка „купувач“ и „продавач“. Ако продуктът е грижа, пациентите са получателите, а лекарите и медицинските сестри са доставчиците, но здравноосигурителните платци и правителството са купувачите. Броят на заинтересованите страни увеличава сложността. По подобен начин проектните екипи в здравеопазването могат да бъдат по-големи и по-разнообразни поради присъщия междофункционален характер на грижата за пациентите, изискващ ръководител на проекта, който е гъвкав и желаещ да вземе под внимание всички мнения. Проектите в здравеопазването може да изискват повече подкрепа; важно е всички страни да бъдат идентифицирани в етапа на планиране, за да се избегнат забавяния в етапа на изпълнение.

Перспективата за работа на мениджърите на проекти в здравеопазването е отлична. Уменията за управление на проекти са много ценни и здравната индустрия е изправена пред значителни предизвикателства, които произтичат от засиленото държавно регулиране, реагирането на пропуски, разкрити по време на пандемията, търсенето на прозрачност за потребителите и значителния технологичен напредък. Тази трансформация и иновация, които са необходими, за да се достигне системата за предоставяне на здравеопазване на бъдещето, създадоха силно търсене на мениджъри на проекти в здравеопазването.

За да бъдете ефективен мениджър на проекти, трябва да сте в състояние да идентифицирате инструментите и техниките, необходими за планирането на проекта, включително обхват, време, разходи, планиране на ресурси, мониторинг и докладване. Всеки от тези процеси е важен за постигане на целите на проекта по начин, който подкрепя промяната във вашата организация.

Ръководителите на проекти трябва да могат да идентифицират заинтересованите страни в началото на процеса и да предоставят критични актуализации на всеки етап от проекта. Разбирането как тези заинтересовани страни влияят върху проектните дейности и времевата линия може да бъде жизненоважно за успеха.

Лидерството и комуникацията са може би най-важните умения за ръководител на проекти. Те ще трябва да бъдат ясни при определянето на обхвата на работата, сроковете и бюджета за множество членове на екипа по проекта, които могат да обхващат няколко отдела.

Управлението на проекти в сферата на здравеопазването изисква методи техники и технологии за ефективното използване на оскъдните ресурси при постигането на желаните промени и наличието на конкретна цел. Рамката очертава времето (периода за реализация), разходите (материални, човешки, финансови), както и качеството (начинът за изпълнение на дейността, доставките на ресурси) и постигането на резултати и цели.

Здравните системи, болниците, фармацевтичните компании, медицинските групи, застрахователните компании и доставчиците на здравни услуги наемат мениджъри на проекти, за да подкрепят техните инициативи за трансформация на бизнеса.

Мениджърите на проекти са наясно с групите процеси и как те влияят на проекта. Тези процеси са:

- ✓ Управление на обхвата на проекта
- ✓ Управление на качеството на проекта
- ✓ Управление на заинтересованите страни в проекта
- ✓ Управление на комуникацията на проекта
- ✓ Управление на времето на проекта
- ✓ Управление на разходите по проекта
- ✓ Управление на ресурсите на проекта
- ✓ Управление на организационните промени
- ✓ Управление на доставките на проекти
- ✓ Управление на риска на проекта

Всяка от тези групи процеси има уникални инструменти и техники и изисква специфични умения за успешно управление и изпълнение.

Пандемията от COVID-19 разкри множество аспекти от системата на здравеопазването, които изискват подобрене — а новите предизвикателства означават нови проекти. Пандемията беше и катализаторът за ускоряване на определени проекти в здравеопазването, най-вече виртуални грижи.

Уменията за управление на проекти и добрите мениджъри на проекти са все по-важни за здравната индустрия, защото те могат да помогнат за контролиране на разходите, управление на риска и ускоряване на резултатите от проекта за подобряване. Чрез прилагане на техники за управление на проекти, от водопаден модел до гъвкави методологии, организациите могат да планират, организират и изпълняват набор от задачи ефективно, за да максимизират ресурсите и да постигнат конкретни цели.

В здравеопазването има много хора, които са запознати с водопадния модел за менажиране на проекти. Това е особено вярно за ръководители в здравеопазването, които искат да видят последователност от задачи, изложени от началото до края.

Те могат да създадат графика на събитията и да придобият добра представа колко време ще отнеме всяка фаза на проекта. Висшите ръководители в големите болнични системи обичат да имат представа за усилията, необходими за завършване на даден проект, как се разпределя работата и грубо приблизително кога всяка от фазите може да бъде започната и завършена.

С икономическия натиск, пред който са изправени болничните системи, е по-важно от всякога да се постигнат по-бързи резултати с непрекъснато участие и обратна връзка от заинтересованите страни, включени в целия процес.

С растежа на здравната индустрия разходите за здравеопазване се увеличават, но правилното прилагане на управлението на проекти наистина може да ги намали до минимум. Въпреки това, за да постигнат правилните резултати, здравните заведения трябва да осигурят обучение на персонала, тъй като това е нова система, за която те не са запознати с технологията. С правилното използване на такива технологии, можете да помогнете за подобряване на качеството на здравеопазването.

За ефективно управление на проекти в здравеопазването наличието на софтуер, който помага да се изгради проектът, позволява на множество

потребители да правят промени и измерва напредъка, е друг аспект от наличието на правилните инструменти и рамка, които помагат на екипите за подобряване на свършената работа.

Софтуерът за управление на здравни проекти е инструмент, в който се съхранява цялостната информация за пациента. Приложението му може да помогне за проследяване на информацията и да се види как различните заинтересовани страни използват тази информация в болницата.

Най-доброто нещо при софтуера за управление на проекти е, че предлага унифицирана платформа за осигуряване на навременна комуникация. Тези системи често са интегрирани с функции за разработване на отчети, които помагат да се получат данните за ефективността на болницата, предоставяйки възможност за откриване на слабите страни и предлагане на ориентирано към резултатите организационно планиране. Не на последно място, може да подобри производителността на персонала.

Софтуера за управление на здравни проекти може да ограничи ролята на потребителя. Освен това има налично задълбочено криптиране заедно с други мерки за сигурност, за да се гарантира, че информацията за пациента е защитена. Софтуерът за управление на проекти в здравеопазването предоставя надеждни резервни копия, което гарантира, че информацията за пациента е достъпна по всяко време.

Уменията за управление на здравни проекти и добрите мениджъри на проекти са необходими в здравеопазването сега повече от всякога.

Мениджърите на проекти бързо се превръщат в център на активност и промяна. Те трябва да могат да се справят със стресови ситуации и да запазят спокойствие под напрежение. Други желани качества и умения включват:

Междучелностни умения. Мениджърът на проекти трябва да може да слуша, да комуникира ефективно и ясно и да си сътрудничи с много хора вътре и извън организацията. Междучелностните умения позволяват на мениджърите на проекти в здравеопазването да взаимодействат с много професионалисти от различни среди. За тях е от съществено значение да предоставят препоръките си по начини, които аудиторията им може да разбере. Например, разговорите с лекари може да изискват стил на комуникация, който се различава от разговорите със застрахователни компании.

Лидерски умения. Лидерството е фундаментално за ролята на ръководителя на проекти в здравеопазването и може да се прояви по следните начини:

✓ Мотивиране на медицинския персонал: Мениджърите изграждат продуктивни взаимоотношения с всички, които работят в болницата. Те са наясно с уменията и компетенциите на своите служители, и възлагат задачи, които са в съответствие с тези силни страни. Когато има объркване, мениджърите изясняват идеите си и напомнят на членовете на екипа за мисията на болницата.

✓ Създаване на положителна работна среда: Част от мениджърската позиция може да наложи приобщаване на служителите към настъпващите промените. Ако професионалистите усетят намаляване на ефективността на работния процес, тогава те се стремят да подобрят атмосферата на работното място и да отговорят на притесненията на своите служители.

✓ Вземане на предизвикателни решения: Мениджърите на проекти в здравеопазването могат да направят компромис с организационните лидери и да решат как да процедират, когато е налице конфликт.

✓ Умения за решаване на проблеми. Проектният мениджър е изправен пред много неочаквани предизвикателства, за да постигне целите и графика. Той трябва да намира решения за проблемите своевременно, съвместно или самостоятелно. Докато ръководителите на проекти в здравеопазването изпълняват своите мисии, те трябва да идентифицират възможните проблеми, да намерят източника за тях и да насочат усилията на членовете на проектния екип към тяхното разрешаване. Те трябва да са подготвени за непредвидени обстоятелства, като намаляване на бюджета на организацията или неизправно медицинско оборудване.

✓ Адаптивност – средата на здравното заведение претърпява постоянни промени, поради което ръководителите на здравни проекти трябва да се адаптират, за да могат да поддържат своята продуктивност.

Средата на медицинското заведение претърпява постоянни промени, поради което ръководителите на здравни проекти трябва да се адаптират, за да могат да поддържат своята продуктивност.

Мениджърът на проекти в здравеопазването набляга на ясната и задълбочена комуникация между медицинския персонал, като лекари и медицински сестри, и срещите между лекари и пациенти. Те също гарантират, че болничните администратори имат актуализирана информация за пациенти и застраховки, за да поддържат здравни досиета.

Повишената продуктивност може да помогне на една болница да работи по-ефективно и да се справи с потока от пациенти по време на спешни случаи в здравеопазване. Управлението на проекта делегира задачи на членовете на персонала и оценява тяхното изпълнение на работата.

Друг аспект от управлението на проекти е бюджетирането. Мениджърите наблюдават организационните навици за използване на ресурсите и предвиждат разпределяне на средства за определени отдели.

Като ръководител на проект трябва да сте гъвкави, когато възникнат проблеми, които застрашават целите на проекта.

Мениджърите на проекти в здравеопазването определят необходимостта от обучение на нови служители, където лекарите и останалият медицински персонал могат да подобрят повишат знанията, квалификациите и компетенциите си. Проектният мениджър трябва да предвиди разходите за наемане на консултант за провеждане на обучението и запазване на време за учебни сесии. След това мениджърите трябва да съобразят времето за обучение с графика на лекарите и служителите, така че всеки член на медицинския персонал да може да присъства на обучението.

Възприемането на принципите за управление на проекти (PM) в здравеопазването се увеличи драстично през последното десетилетие и стана все по-важно за лечебните заведения, тъй като те помагат за контролиране на разходите, смекчаване на риска и подобряване на общите резултати от проекта. Поради големия брой внедрявания на електронни системи в рамките на здравеопазването, управлението на проекти се очертава като един от най-известните набори от желани бизнес умения.

В днешната динамична реалност, постоянно променяща се среда на здравеопазване, това, към което трябва да се стреми всеки проектен мениджър са централизираните усилия за проследяване, при управлението на множество проекти или процеси

Втората най-добра практика за управление на проекти, която да се използва във всички организации, е стандартизацията на процесите. Това от своя страна води до:

➤ По-висока производителност – Като имате по-ефективни процеси, ще постигнете по-висока производителност в цялата организация.

➤ По-лесно оптимизиране на процесите - Стандартизацията на процесите ще постави основата за по-гъвкави инициативи за подобряването им в бъдеще.

След като управлението на цялостния процес е разпределено, трябва ясно да идентифицирате всяка точка на преход между екипи и/или отдели. Тази конкретна най-добра практика за управление на проекти значително намалява риска от прекъсване на комуникацията.

Може би най-важната и най-добра практика за управление на проекти е способността да се насърчава и подобрява комуникацията между различните екипи/отдели.

Ключовият фактор за успех е как да управлявате предприетите проекти чрез добре организирана система за мониторинг. Терминът "проект" се отнася до начинание, което има някои характеристики като ясен обхват на работа, уникалност на услугите за всеки проект, временни усилия в определен период от време (планираното начало и край са известни).

Да не забравяме, че може да се минимизират разходите за предоставяне на здравни услуги. С управлението на проекти в здравеопазването здравните заведения ще станат по-надеждни, което ще доведе до по-висока производителност. Нещо повече, вътрешната координация и управление в рамките на здравното заведение ще бъде лесно.

Всички разбираме, че изпълнението на проект в сферата на здравеопазването не е лесна задача и включва различни предизвикателства, пречки и зависимости, които могат да се появят под различни форми. Тези трудности могат да бъдат под формата на липса на регулаторни изисквания или просто липса на координация между членовете на екипа, участващи в проекта. От съществено значение е да разбираме скритите рискове и различните предизвикателства, които обикновено се срещат при управлението на проекти в здравеопазването.

С всеки изминал ден здравната индустрия е подложена на голям натиск, което прави предоставянето на здравни услуги изключително скъпо. С управлението на проекти за здравеопазване напрежението може да бъде облекчено, което не само намалява разходите за медицински услуги, но и подобрява качеството на здравеопазването.

Въпреки наличието на множество ресурси, инструменти за управление на проекти, материали за обучение и гъвкави методологии, здравните организации все още губят милиони всяка година и се борят да се справят с предизвикателствата и проблемите при управлението на проекти, пред които са изправени.

Както във всяка индустрия, ръководителите на проекти използват инструментите и техниките за подобряване на процесите и управлението им, за да поставят цели, да избират членове на екипа и да ръководят проектите до завършване. Те наблюдават служителите, възлагат задачи и поддържат проектите по график. Те също така комуникират с ръководителите относно напредъка на проектите.

Като цяло здравеопазването се развива бързо. Това е постоянно предизвикателство за ръководителите на проекти, които могат да накарат

членовете на екипа да бъдат привлечени в няколко различни посоки едновременно.

За ръководителите на проекти следващото предизвикателство е да помогнат на доставчиците и компаниите за здравни технологии да изпълнят обещанието за иновации, но да използват данните и да подкрепят усилията за оперативна съвместимост.

Успехът като ръководител на проекти в здравеопазването включва развиване на експертен опит в най-новите инструменти и техники за управление им и подобряване на процеси.

Възприемането на подход за управление на промените е решение, което може да доведе до по-добър успех.

От особено значение са отличната комуникация, фокусът върху основните проблеми, задаването на реалистични очаквания и справянето с кривите, които всеки проект хвърля върху екипа.

Тъй като здравеопазването се разширява, необходимостта от квалифицирани мениджъри на проекти в тази сфера също се очаква да нарасне. Здравеопазването е изправено пред много предизвикателства при внедряването на технологията. Въпреки че шансът за подобряване на грижата за пациентите е огромен, стигането до този етап ще изисква успешно изпълнение на проекти, които въвеждат информационните технологии.

Здравните проекти са едни от най-сложните за планиране и управление, изискващи специализирани знания и умения, както и добри технически възможности. Предизвикателствата, пред които са изправени доставчиците на здравни услуги, включват нарастваща конкуренция между здравните заведения, нарастващите очаквания на пациентите за високи стандарти на здравни грижи и обслужване, най-съвременните медицински технологии и преди всичко финансовия натиск, свързан с изграждането и експлоатацията на здравни заведения. Доставчиците на здравни услуги също трябва да се придържат към множество сложни правила и разпоредби, които определят насоки и очаквания за качество, финанси, хигиена, правни въпроси, персонал и цялостно предоставяне на грижи.

Контролът на качеството е основна роля на ръководителите на проекти и те разглеждат всички възможности за ефективност от самото начало на проекта.

Проектното финансиране на здравеопазването се занимава с финансирането на дългосрочни болнични социални инфраструктури въз основа на сложна финансова структура, където проектът дългът и собственият капитал се използват за финансиране на проекта, а не за възнаграждаване на спонсорите на проекта.

Доставчиците на здравни услуги разчитат на правителствени и държавни финансиращи организации, както и на фондации, фирми и отделни донори, за да помогнат за реализирането на нови проекти или поддържането на жизненоважни съществуващи услуги. Получаването на безвъзмездна помощ е трудно и може да включва многобройни, отнемачи време стъпки.

Бюджетът на проекта трябва да отразява общите и годишните разходи за основните които най-вероятно ще бъдат включени:

- ✓ персонал по проекта;
- ✓ консултанти;
- ✓ пътуване ;
- ✓ съоръжения;
- ✓ други услуги ;

- ✓ превозни средства ;
- ✓ друго оборудване и
- ✓ разходни материали.

Дефинирането и изброяването на целите на проекта е първата стъпка в действителното планиране на проекта: целта му е да ориентира планирането.

Екипът преглежда стратегиите, и се опитва да определи какво ще трябва да бъде създадено или по друг начин постигнато от проекта, за да се приложат тези стратегии. С други думи, екипът обобщава най-важните крайни продукти, желани от проекта.

Една цел на проекта може да бъде създаване на нови или преработени здравни центрове, допълнителен и/или преквалифициран обслужващ персонал или преработени и разширени системи за доставки. Друга цел може да бъде да се генерират необходимите промени в политиката в подкрепа на новата здравна система, като например преразгледани политики за публични плащания или законово разрешение за определени технически процедури, които да се извършват от нов тип персонал.

Въоръжен с общите цели на проекта, екипът трябва да започне да планира проекта в детайли. Първата стъпка е да се уточни какви дейности ще трябва да бъдат извършени, за да се направят необходимите „промени“ в съществуващата система.

Промените, обхванати от всяка стратегия, все още групирани в категориите „технологии“, „персонал“, „процедури“ и „съоръжения“, трябва да бъдат въведени по една ос на матрицата на проекта. По другата ос екипът трябва да изброи редица различни възможни видове дейности по проекта, като проектиране, обучение, промоция, изграждане на съоръжения, внедряване, поддръжка и администриране на проекта.

Проектният екип трябва да съобрази набелязаните проектни цели / необходими промени/, за да прецени какви дейности трябва да бъдат извършени в хода на изпълнението на проекта, за да бъдат достигнати тези цели.

След това дейностите, които се считат за необходими, се въвеждат в съответната клетка на проектната матрица.

Типовете дейности, които могат да бъдат включени в проектната матрица са:

✓ Проектиране — включване на стратегически спецификации в подробни планове и очертания на техники, функции на персонала, учебни програми за обучение, процедури за предоставяне на стратегии и съоръжения за обслужване.

✓ Обучение — провеждане на основно обучение и обучение на работното място за обслужващ персонал, ако е необходимо, и други дейности, свързани с персонала.

✓ Промоция — дейностите, необходими за извършване на необходимите промени в законодателството, политиките и нагласите на правителствени агенции, държавни и обществени правителства, обслужващ персонал, групи здравни специалисти и широката общественост.

✓ Изграждане на съоръжения — дейностите, необходими за модифициране или изграждане на обслужващи съоръжения.

✓ Изпълнение — критични подготвителни дейности, които не са изброени другаде, и дейности (ако има такива), отнасящи се пряко до предоставянето на услуги.

✓ Осигуряване и инициране на онези аспекти на системата, които са необходими, за да се гарантира нейното ефективно продължаване.

✓ Администриране на проекта - административни дейности, свързани пряко с проекта, като набиране на консултанти и намиране на настаняване за персонал по проекта.

По време на процеса на уточняване на дейностите по проекта, екипът трябва да е наясно с други разработки и подобрения, които се планират или правят в здравната услуга, които се отнасят до настоящия проект. Ако скоро се предвижда да бъдат положени концентрирани усилия за подобряване на системата за медицинско снабдяване, например, екипът няма да включва конкретни дейности, свързани с доставките, в своята проектна матрица. От друга страна, той ще предаде своите предложения и изисквания по отношение на доставките на консултанта или работната група, която отговаря за тази дейност.

Първата стъпка в планирането на проекта е да се определят в детайли ограниченията за наличност на ресурси по тип и период от време. Основните ограничения ще бъдат върху парите и работната сила. Бюджетните ограничения по години, разбира се, ще ограничат количеството използвана работна ръка, но друг определящ фактор ще бъде наличието на подходящи хора от министерството или службата, или от външни източници.

Други фактори, които влияят върху скоростта, с която даден проект може да бъде реализиран, са капацитетът на обучаващите институции, скоростта, с която строителството може да бъде извършено от обществени строителни работи или възложители на фирми, и скоростта, с която могат да бъдат направени необходимите законодателни или политически промени направени.

Проектният екип трябва да прецени колко време ще е необходимо за извършване на всяка дейност. Тази задача е зависима от три компонента:

- а) присъщите времеви изисквания за всяка дейност,
- б) нейните връзки във времето с други дейности
- в) ограниченията на наличност на ресурси по тип и период, които определят таван на количеството работа, което може да бъде планирано през всеки период.

Предвид основните цели на проекта, списъка с дейности и вероятните пречки пред изпълнението му, екипът трябва да разработи плана за действие, който да бъде използван за изпълнение. Тук е необходима същата степен на креативност и въображение при намирането на начини за избягване на възможни препятствия, както по време на етапа на разработване на стратегия.

Управлението на проекти се очертава като едно от най-известните бизнес умения на нашето време, защото използването му може да помогне за контролиране на разходите, намаляване на риска и подобряване на резултатите. Това е процес на систематично планиране, организиране и изпълнение на предварително определен набор от стъпки, за да се увеличи максимално използването на ресурсите и да се постигнат конкретни цели.

Управлението на проекти в здравеопазването осигурява по-висок контрол върху физическите и финансовите аспекти, като същевременно оптимизира управлението на човешките ресурси в здравното заведение. В допълнение, няма нужда да казваме, че здравните заведения имат множество спонсори и правилното управление на проекти може дори да помогне за подобряване на отношенията между заинтересованите страни и клиентите.

Източници:

Богданова, К. 2019. Основни аспекти в управлението на здравните грижи. ISBN 978-619-7491-08-1.

Smilkova, D. 2022. Financing of Healthcare in Bulgaria. XVII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management – Plovdiv / Bulgaria, ISBN: 978-619-203-323-1.

Kesov, G. 2022. Team Management in Health Organization. XVII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management – Plovdiv / Bulgaria, ISBN: 978-619-203-323-1.

HEALTH CARE IN THE EU

Detelina Smilkova

University of agribusiness and rural development, Bulgaria

ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В ЕС

Детелина Смилкова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите - Пловдив

Health care is an integral part of socio-political and socio-economic life in a country. In the last two decades, in almost all countries of the world, reforms have been carried out in the health care system, aimed at more fully satisfying the medical and social needs of the population and increasing "profitability". The restructuring of health care systems worldwide is in the direction of strengthening and improving health care, ensuring equal access to comprehensive and adequate health care, oriented to the needs of every citizen.

In the health care system, health care is delivered in two main ways – the first is through the public health system, financed through the republican budget, and the second is through the mandatory health insurance system. It is financed by compulsory health insurance contributions and is organized on a social principle based on solidarity. Through it, a package of health care is provided to every insured citizen, regulated by an ordinance of the Minister of Health. Access to health care is guaranteed by a National Health Card, adopted by a decree of the Council of Ministers. Part of the financing of treatment activities in the hospital sector is also a commitment of the Republican budget.

Health care is a system of medical and non-medical, scientific and applied activities organized in society to optimize the quantitative and qualitative aspects of human reproduction. Or it is the industry that produces health services and results mainly in the form of health improvements, satisfies fundamental needs of people for their quantitative and qualitative reproduction and thus affects the other two spheres - of material and spiritual production, providing the main production human factor. Because of the heterogeneous composition of factors determining health and the uncertainty of a positive outcome from the intervention of health professionals, not all outcomes of health services represent health improvements, but these are the preferred and dominant types of outcomes. Economic criteria (eg profit, GDP production or economic return) are subordinate to the main objectives of the system. Non-economic factors for the development of society (such as health care, culture and education) are valued as essential to the civilizational process. This is also confirmed by the expansion of health and education indicators in the global indices of human development and national competitiveness. The health sector affects the economy primarily through the main results of its functioning - health improvements. Health care and related activities (such as health insurance) affect the labor market – for example, mandatory health insurance for employers increases the cost of production and reduces the competitiveness of companies; stable health insurance is a factor for

competition between companies to attract qualified workers, as well as a factor for the mobility of labor resources within a global market. The relationship between health expenditure and total public expenditure is particularly strong (usually positive). For example, for every unit of expenditure invested in public health programs to reduce smoking, 2 units are saved in avoided future costs to the state. Savings that can be invested more productively. In many developed countries, health care deficits undermine macroeconomic stability. Healthcare also has a significant impact on investments in high technology and healthcare construction.

An important impact effect of healthcare is its action as an accelerator of related sectors such as the pharmaceutical industry, medical technology, health insurance, etc. For example, pharmaceutical production is a structural high-tech industry for Germany, France, the USA, Switzerland, as well as one of the fast-growing sectors in the countries of South-Eastern and Central Europe.

The complex interrelationships between health care and the economy increase the interest in the efficiency of the sector directly related to the health care system of a given country. More efficient health care has a positive impact on the national economy and human development, which is why research on its effectiveness is of primary importance for identifying the place occupied by the health sector in Bulgaria in the EU or among countries that are geographically neighboring and historically close, as and quite distant and different.

The term "e-Health" came into use in 2000. There is still no consensus on its definition. The concept is defined differently in terms of a number of characteristics, at different levels of detail and generality.

The EU defines electronic healthcare as "the use of modern information and communication technologies for the needs of citizens, patients, and medical service providers".

E-health is a rapidly developing field in which medical informatics, public health, the provision of health services and information through the use of modern information and communication technologies interact. It characterizes not only technological development, but also a global thinking approach to improve health services at local, regional and global levels.

According to the modern understanding, electronic health care is a complex of measures based on an organizational, technological and legal framework and covering the whole aspect of functioning of the health system.

In short, the term includes much of medical informatics, but to a greater extent it prioritizes the delivery of clinical information, care, and services over functions, technologies.

Basic principles of eHealth are:

✓ Equality - eHealth will facilitate equal access of different social strata to healthcare strata of care.

✓ Efficiency - one of the main goals of e-health is to increase the quality and volume of services offered in health care, while maintaining or reducing costs;

✓ Evidence-based medicine - eHealth should support medical decision-making;

✓ Ethics - e-health care creates new forms of relationship between patient and doctor, and poses new challenges and ethical problems in relation to online practices, informed consent, practices, confidentiality, etc.; and

✓ Equal access - enabling all citizens to access medical information via the Internet.

✓ Increasing the citizen's options for choosing health services;

✓ Quality healthcare;

- ✓ Promoting a new type of relationship between citizens and health institutions, where decisions are made with the participation of both parties;
- ✓ Equal quality of health care, regardless of the geographical location of the medical facility and the nationality of the patient;
- ✓ Interoperability of information systems in healthcare;
- ✓ Adequate training of health personnel;

In a number of countries, standards are accepted as the main way to increase the efficiency of the sector with limited resources. The introduction of standards is a necessary condition for the development of electronic health care. The standards will bring benefits to all participants in the health care system - the public health sector, hospitals and health care providers, manufacturers of specialized software. The synergy between all participants in the health care system, which is achieved through the introduction of standards, ultimately brings numerous benefits to the users of health services - the patients.

When receiving out-of-hospital medical services or purchasing a medical product in another EU/EEA member state, National Health Insurance Fund insured persons will pay personally for the relevant product or service to a medical care contractor working with the public health insurance system in that country. After submitting the original payment documents to the National Health Insurance Fund, the persons will have the right to reimburse the costs, according to the Bulgarian statutory tariffs - as if the medical aid or goods were provided, resp. purchased in Bulgaria.

One of the main principles of the Framework for the development and implementation of health information standards is that patient data should be recorded at the source and thus become a by-product of the health service itself. In addition, data sets, eg "Minimum Data Set", "Core Data Set", etc., are specified in advance so that sufficient information for patient identification, diagnosis verification and treatment rationale is included in the system

Data sets should also include documentation and treatment outcomes. In this way, continuity among health care providers can be ensured in case the patient needs to refer to another specialist or health facility.

Another core principle is data management for accountability purposes. The agreed data set is used for communication and accountability between health care providers and other participants in the health care system. The agreed set of data is transferred to a common base - Data Center, where the information is available to authorized persons, according to another of the principles laid down in the Framework.

The benefits of introducing standards in the public health sector are very tangible. In a number of countries, standards are accepted as the main way to increase the efficiency of the sector, which leads to improved quality with limited resources. The standards enable the collection of statistical information for planning purposes and help the efficient and proactive management of healthcare organizations.

Standards can also help authorities exercise control over the quality of information systems in healthcare and medical devices and are a step to the next level – certification.

For providers of healthcare services such as hospitals, doctors, healthcare workers, one of the main advantages is the interaction between departments and systems that lead to an increase in the efficiency of healthcare. Reducing the cost of purchasing systems and increasing competitiveness, preserving investments are other benefits that the introduction of standards would bring to hospitals.

Standardization also has a beneficial effect on software solution providers, as they can provide modular systems in which a single product can comprehensively

cover the needs of users. In this way, software vendors get a larger market for their "standard" product and face fewer maintenance problems than with specific different solutions for individual users

The EU defines electronic healthcare as "the use of modern information and communication technologies for the needs of citizens, patients, and medical service providers".

The World Health Organization (WHO) offers the following more detailed definition: "E-healthcare is the cost-effective and safe use of information and communication technologies to support health and health-related areas, including health services, health monitoring, health literature, as well as health education, knowledge and research"

E-health is a rapidly developing field in which medical informatics, public health, the provision of health services and information through the use of modern information and communication technologies interact. It characterizes not only technological development, but also a global thinking approach to improve health services at local, regional and global levels.

According to the modern understanding, electronic health care is a complex of measures based on an organizational, technological and legal framework and covering the whole aspect of functioning of the health system. In short, the term includes much of medical informatics, but to a greater extent it prioritizes the delivery of clinical information, care, and services over functions, technologies.

In a number of countries, standards are accepted as the main way to increase the efficiency of the sector with limited resources. The introduction of standards is a necessary condition for the development

To the extent that Community law does not contain express requirements in relation to the legal organizational form of entities providing health care, the subject of analysis is mainly the internal legal regulations of the member states. Community policy in the field of health care primarily emphasizes the quality of health care regardless of the persons who provide it, and the only rules in this direction are related to the entities authorized to offer medicinal products on the market.

Within the EU, there are also no special rules regarding the persons authorized to provide medical assistance. The quality of health care in the Community is ensured by establishing control institutions in the Member States that are completely independent in relation to the person in the health care system. The European Committee for Standardization is authorized to assess the independence of control institutions in the member states.

The subject of a comparative legal analysis is the domestic legislation of 12 member states of the European Union: Austria, Belgium, Great Britain and Northern Ireland, Germany, Denmark, Ireland, Spain, Italy, Luxembourg, Portugal, France and Sweden. The normative acts regarding health care in the mentioned countries, as well as the reports of the World Health Organization dealing with the quality of the health care offered in these countries, were analyzed.

The main approach in regulating the legal framework of medical facilities in the EU member states is its incorporation into a general healthcare law. The reason for the inclusion of the regulations for health care facilities in the health care laws is the integration of the same into the unified national health care system. Such a legislative approach is adopted in the legal system of France, Great Britain, Germany, Portugal, Sweden.

Another approach in the legislative treatment of medical institutions is to bring this matter into a special law, separate from the existing general regulations for health

care. Such special laws have been adopted in the legislation of Austria, Ireland, Belgium, Italy, Luxembourg.

The mode of establishment of medical facilities in Europe is established in two main varieties according to the particularities of the act of establishment and the authority that issues it.

In Great Britain, France and Ireland, medical institutions - non-profit legal entities - are established by order or decision of the executive body competent in the field of health - the Minister of Health (France, Ireland) or the Secretary of State (Great Britain). The order is an individual administrative act, the content of which is determined solely by the issuing authority. It explicitly states the range of health services that the legal entity is authorized to perform, the financing conditions and the reporting regime, the number of persons appointed to the medical facility, the conditions for their appointment and the amount of their remuneration. In many cases, the establishment procedure includes mandatory consultations - with the National Health Trusts, local health authorities (Great Britain), with the committees for health and social organization (France). The results of the consultation procedure are reported to the competent authority, which based on them issues or refuses to issue an order (decision) for incorporation. A similar procedure is provided for amending or revoking the founding act.

The other approach to the establishment of health facilities, observed in the legislation of Belgium, Spain, Italy, is the so-called accreditation (authorization) procedure, in which the competent health authority (Ministry of Health) gives permission to perform certain health services under precisely fixed conditions. These conditions are determined solely by the Minister of Health or are contained in the by-laws. These conditions in most cases boil down to:

- ✓ ensuring financial transparency of the activity of the legal entity.
- ✓ existence of a financial plan of the medical facility;
- ✓ providing external control for the quality of healthcare;

European laws make a significant distinction between persons who directly deliver healthcare and those who act as "commissioners". The competence of the legal entity in this regard is fixed in the order, resp. the establishment permit. Normative acts also regulate the powers of persons in connection with carrying out a side activity. In principle, the acquisition of land, the conclusion of contracts and the receipt of donations in order to support their main activity are allowed.

Citizens of the European Union today expect much more from life than ever before. However, according to data from the European Commission, one in five Europeans dies prematurely from diseases that could have been prevented. In order to improve people's health, the policy of the European Community relies mostly on prevention. At the center of this activity are programs on the topics of AIDS, cancer and the fight against drugs. These actions are accompanied by information campaigns that aim to promote healthcare, transcending the borders of individual countries. Over the past 30 years, European healthcare costs have doubled. According to the European Commission, today they reach 5-10% of the gross domestic product. For comparison in the USA they are more than 14%. The situation is worsened by demographic developments: while life expectancy rises, the birth rate falls. The demand for health care services is increasing, and with it, the costs of these services are also increasing.

European laws make a significant distinction between persons who directly deliver healthcare and those who act as "commissioners". The competence of the legal entity in this regard is fixed in the order, resp. the establishment permit. Normative acts

also regulate the powers of persons in connection with carrying out a side activity. In principle, the acquisition of land, the conclusion of contracts and the receipt of donations in order to support their main activity are allowed.

Health care financing is a set of ways of raising, distributing and spending money necessary for the reproduction of activities related to strengthening, protecting and improving health. In this sense, the financing of health care can be considered as an activity related to the management of the financial means necessary for individual health structures and the financial relationships between the participants in the health care process

Most often, in the systems of financing the systems, combinations between the individual sources in different ratios are observed. The reason is that the state necessarily retains its role in health care financing, even to a limited extent in some systems. The share of each funding source gives an idea of the competitive structure of the system and defines the main types of health care models that are applied in the world.

Ways of financing health care can be classified according to the dominant source and form of payment, according to the ownership of financial resources, etc.

Budget (government) funding

It means a set of two relatively independent indirect ways of public financing, usually considered in a consolidated form - state (through the state budget) and municipal (through the municipal budgets) financing. The share of government funding varies depending on the type of health system and its economic organization.

Health Insurance

Health insurance - fund-based indirect financing, where funds are collected from insurance contributions to cover risks of illness and other health problems. It can be social (compulsory) and voluntary (private). The amount of insurance contributions is determined most often in three ways: as a fixed amount; as a percentage of the gross remuneration and depending on the health risk.

Direct payment from consumers

A direct method of financing, in which consumers pay in whole or in part from their own income for the use of health services, for medicines and other goods with a health purpose.

In developed countries, the share of direct payment does not exceed 20% of all health costs, while in developing countries it reaches 50%.

Donation

Donation – complementary direct or indirect source of financing, the main source of which is the income of companies, non-profit organizations and households, provided to health organizations. There are three different forms of donation: corporate (sponsorship, material support and provision of services to businesses); institutional (through foundations and other non-profit organizations) and individual giving.

External funding

External financing - has as its sources funds from other governments, international and foreign non-governmental organizations and is implemented in the form of grants, humanitarian aid, credit lines, consulting services, etc.

The World Health Organization examines the regime of medical institutions at the interstate level in the form of detailed reports on the health systems of member states, declarations and opinions on the guidelines for the development of health care. Although there is no express requirement for the structure of legal entities that can be medical facilities, the World Health Organization has repeatedly emphasized the

participation of non-governmental organizations and, in particular, non-profit organizations in the public health care system.

The coordination of social and health insurance in the EU does not require unification of the national insurance legislation of the member states. Each member state has the right to adopt its own specific insurance legislation, determining the circle of insured persons, the insurance benefits, the method of financing the system (through contributions or taxes, or a mixed system). Coordination is a legal instrument through which synchronization is achieved between the insurance systems of the Member States, avoiding the undesirable consequences of the movement of insured persons within the EU. These consequences can be:

- ✓ Occurrence of "double" insurance if a person falls under the insurance legislation of two countries - works in a country that obligatorily insures workers, but lives in another country that obligatorily insures permanent residents in its territory, or lack of insurance if the person does not fall under the insurance legislation of any country.

- ✓ Unequal treatment in the granting of insurance rights and the receipt of insurance benefits between a country's own citizens and foreign citizens who reside on its territory for various reasons - work, job search, training, rest, permanent residence after retirement.

- ✓ Gaps in insurance that would prevent an insured person from receiving an insurance benefit because the required period of insurance under the legislation of any country is not available.

- ✓ Limiting the payment of insurance benefits to the territory of the state responsible for granting them.

The problems described above are solved by a regulation on the coordination of social and health insurance systems, which preserves the differences between the national insurance laws of the Member States by introducing provisions for:

- ✓ determination of only one applicable insurance legislation at a given time - in principle, this is the legislation of the country in which the persons exercise professional activity as employed or self-employed, even if they reside in another country;

- ✓ equal treatment by a country of its own and foreign citizens when exercising insurance rights and assigning insurance obligations;

- ✓ summation of insurance periods that have expired under the legislation of two or more countries with a view to acquiring insurance rights;

- ✓ the possibility of receiving insurance benefits outside the territory of the country responsible for them.

Medical assistance and services within the framework of compulsory health insurance, provided to Bulgarian health insured persons under the Law on Health Insurance, on the territory of EU/EEA member states

The Bulgarian Law on Health Insurance determines the circle of insured persons, the medical assistance and the services that fall under the health insurance package; the rights and obligations of the health insurance institution and to the providers of medical care and to the health insured persons; as well as the way of financing the mandatory health insurance system.

Categories of persons who are socially and health insured in Bulgaria, but permanently reside in another member state:

- ✓ Employed or self-employed persons with social and health insurance on the territory of Bulgaria and members of their families who are long-term residents on the territory of another member state will have the right to medical assistance at the expense of their competent institution - NHIF, by virtue of the rules for determination

of the applicable insurance legislation (in this case it is the Bulgarian one, because the professional activity is carried out on Bulgarian territory). These persons will, however, be integrated into the health system of the country in which they reside, even though they have not paid health insurance contributions to its health fund, and will be entitled to the same package of medical care and services to which citizens of that country are entitled (principle of equal treatment). Individuals will be able to exercise this right with form E 106.

Form E 106 is issued by the regional health insurance fund according to the address registration of the persons, in the following cases:

- For persons seconded by a Bulgarian employer to perform certain work on the territory of another EU/EEA country for a period of not less than 12 months.
- For seasonal workers - for the duration of seasonal work, but not more than 8 months.
- For cross-border workers.
- For diplomats and their accompanying family members when they are posted in an embassy in another EU/EEA country.
- For seafarers flying the flag of one Member State but residing in another Member State.

Form E 106 must be preceded by forms E 101 or E 103 – certificates for the applicable legislation. From January 1, 2008, both forms will be issued by the National Revenue Agency.

After registration in the country of residence, employed and self-employed persons can use the full health insurance package of medical care and services of that country, and the institution of residence (registration) will pay the health care providers for providing such care or service to these persons.

Family members of citizens posted to another member state are entered in part B of form E 106 by the host country's insurance institution - according to the legal definition of "family member" given in its domestic legislation.

With form E 125, this institution has the right to request from the institution responsible for the persons reimbursement of the expenses incurred for the treatment of the persons entered in E 106 - for each registered person. If a Bulgarian citizen ceases to be insured as an employed or self-employed person under the HHI, or terminates his health insurance rights in Bulgaria, the HHI (the institution that issued form E 106) will send form E 108 to the institution of residence for termination of the effect of form E 106.

A special variety of employed or self-employed persons residing outside the country of employment are the so-called cross-border workers. These are the persons who exercise their profession in the territory of one country, but live in the territory of another country, to which they usually return at least once a week. These persons are entitled to medical assistance in both countries. The family members of a cross-border worker are only entitled to emergency assistance in the competent country (in which the professional activity is carried out) and to full medical assistance in the country of residence.

Pensioners who receive old-age, invalidity or survivor's pensions are entitled to medical assistance, according to EU coordination provisions, even when they live in a Member State other than the one in which they receive their pensions. Bulgarian pensioners will be able to exercise their right to medical assistance during a long-term stay in another EU/EEA country with form E 121, issued by the Health Insurance Fund.

In the case of a temporary stay in another EU/EEA country, the insured persons can use the health care they need (according to medical indicators) upon presentation of a valid Bulgarian European Health Insurance Card (EHIC).

Access to necessary and urgent medical assistance for persons with Bulgarian health insurance during a temporary stay in an EU member state on various grounds - tourism, secondment, training, job search.

From June 1, 2004, the European Health Insurance Card (EHIC) was introduced within the EU, which gradually replaced the forms for medical assistance during a temporary stay of European citizens in a member state other than the country of their insurance.

With the introduction of the EHIC, forms E 113 – certificate for admission and discharge from hospital, and E 114 – certificate for the provision of essential benefits in kind were cancelled.

After the accession of Bulgaria to the EU, the NHIF is obliged to issue the EHIC to the health insured persons with continuous rights under the HHI. These persons have the right to necessary and urgent assistance during a temporary stay in an EU member state on various grounds - tourism, secondment, training, job search, visiting. The EHIC provides direct access to the Bulgarian health insured persons to the providers of medical assistance in the respective member state, and the type of medical assistance must be taken into account (whether it is necessary and urgent) and the expected length of stay in the other country (the latter is necessary to distinguish medical care provided with the EHIC from cases of stay for the purpose of planned treatment, for which form E 112 is required).

The Court of Justice of the European Communities and the Administrative Commission for Social Security of Migrant Workers gave an expansive interpretation of the scope of urgent and necessary assistance during a temporary stay in an EU Member State, ruling that this assistance concerns both sudden and chronic illnesses that occurred before the trip to the respective country. The reason for such an interpretation is related to the possibility for insured persons to stay in a country (during a temporary stay) and receive the treatment they need in order to realize the true purpose of their stay – tourism, study, business, job search.

However, the Administrative Commission issues a list of certain types of medical care related to chronic diseases (currently renal hemodialysis and oxygen therapy) that require special equipment. The provision of this medical assistance requires prior agreement between patients and medical service providers in their country of temporary stay. The purpose of the rule is to ensure continuity of care for chronically ill patients who are on hemodialysis or oxygen therapy while temporarily residing in a Member State other than the country where they are insured.

As the competent health insurance institution for issuing the EHIC, the NHIF is responsible for the costs of necessary and urgent medical care for Bulgarian patients within the EU/EEA. The NHIF must comply with the opinion of the foreign doctor, which is proof of the urgent nature of the medical assistance, as well as carry out subsequent reimbursement of the actual costs for the treatment of the Bulgarian health insured persons, which were incurred by the institution in the country of temporary stay, according to its legislation.

After Bulgaria's accession to the EU, Bulgarian health-insured persons can apply for permission for planned medical care in a given member state. Bulgarian patients can benefit from two procedures (which exist independently of each other) when exercising their right to planned medical care within the EU, as follows:

✓ according to the coordination regulations for social and health insurance - procedure for obtaining a prior authorization for hospital and outpatient treatment abroad from the competent health insurance institution - E 112;

✓ according to the decisions of the Court of the European Communities based on the provisions of the Treaty on the European Community, which define the principles of free movement of services and goods in the EU: receiving outpatient treatment or purchasing a medical product outside the country of insurance, without prior authorization from the competent health insurance institution.

According to the coordination regulations on social and health insurance, insured persons from one Member State who wish to receive specialized hospital treatment in another Member State must obtain prior authorization for this from their health insurance institution. Prior authorization is given by the competent institution by issuing form E 112.

For Bulgarian health insured persons, the competent institution for issuing treatment authorization in an EU member state is the National Health Insurance Fund. Bulgarian patients must submit form E 112 to the institution of the country providing the planned treatment. Based on the principle of equal treatment, this institution will integrate Bulgarian patients into its health system, as if they were health insured, according to its legislation. Bulgarian patients will be treated under the same conditions and at the same prices as the persons who are insured in the institution of residence.

The duration of treatment in the other country is determined according to the duration determined in the competent country.

Initially, the treatment should be paid to the relevant medical care provider from the institution of residence, after which the competent institution - NHIF, will carry out a subsequent reimbursement of the actual health costs, according to the tariffs of the country that provided the treatment.

The NHIF has discretion when issuing a permit (form E 112). Applying for the issuance of a prior authorization to carry out planned treatment in another EU/EEA country is carried out according to a separate procedure.

The permission depends on the condition whether the treatment falls within the package of activities paid for by the budgets of the NHIF or the Ministry of Health, and whether it is possible to provide the treatment in Bulgaria to the patients within the usual period for their medical condition.

The main hypotheses in which Bulgarian health insured persons will have the right to medical assistance in EU member states can be divided into:

✓ access to medical care for insured persons and their family members who reside in a Member State other than the country in which they are insured;

✓ access to medical assistance for insured persons and their family members in a member state during a temporary stay for various reasons – tourism, secondment, training, job search, visiting;

✓ planned treatment of insured persons abroad.

For the practical implementation of their right to medical assistance within the EU, Bulgarian citizens will use the E-forms developed by the EU.

According to the decisions of the Court of the European Communities based on the interpretation of the provisions of the EC Treaty on the free movement of goods and the free provision and receipt of services in the EU, patients of a Member State have the right to purchase medical products and receive outpatient medical services without the prior authorization of their health insurance institution. The condition is that these goods or services from outpatient care fall under the public health insurance packages of the competent institution of the other country. The expenditure incurred

may be reimbursed up to the amount that would be paid for the same service in the competent country.

Electronic health care. The standards will bring benefits to all participants in the health care system - the public health sector, hospitals and health care providers, manufacturers of specialized software. The synergy between all participants in the health care system, which is achieved through the introduction of standards, ultimately brings numerous benefits to the users of health services - the patients.

The coordination of social and health insurance in the EU does not require unification of the national insurance legislation of the member states. Each member state has the right to adopt its own specific insurance legislation, determining the circle of insured persons, the insurance benefits, the method of financing the system (through contributions or taxes, or a mixed system). Coordination is a legal instrument through which synchronization is achieved between the insurance systems of the Member States, avoiding the undesirable consequences of the movement of insured persons within the EU.

References:

Kostov, I. Republic of Bulgaria - European membership - European healthcare. Status and prospects of electronic healthcare in Bulgaria.

Serafimov, A. (2009). Master thesis: Modern models for healthcare financing, Medical University Sofia.

Smilkova, D. 2022. Financing of Healthcare in Bulgaria. XVII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management – Plovdiv / Bulgaria, ISBN: 978-619-203-323-1.

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF REGIONS

Collective monograph

Volume 4

***COVID-19: CHALLENGES, RISKS AND OPPORTUNITIES FOR
SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT***

First edition

Academic publishing house "Talent"

University of agribusiness and rural development

Plovdiv, 2021

Academic publishing house "Talent"
University of agribusiness and rural development

Plovdiv, 2021